

İÇİNDEKİLER

- Baskı Karşıtı Sosyal Hizmetin Türkiye'de Uygulanabilirliği - Derleme**
The Applicability of Anti-Oppressive Social Work in Turkey.....1
Mahmut ÇİFTÇİ
- Yerel Yönetimlerce Yoksul, Yaşlı ve Engellilere Sunulan Sosyal Destek Hizmetleri'ne Bir Bakış: İstanbul Büyükşehir Belediyesi Örneği - Derleme**
An Overview of Social Support Services Offered to Poor, Old and Disabled People by Local Governments: Istanbul Metropolitan Municipality example.....15
Yaşar TINAR
- İntihar Girişimleri ve Retrospektif Sosyal İnceleme - Derleme**
Suicide Attempts and Retrospective Social Study.....28
Ayşin ÇETİNKAYA BÜYÜKBODUR
- Geçmişten Günümüze Çocuk Mağduriyetleri - Derleme**
Child Victimization From Past to Present.....47
Zeynep ATA
- Akademisyen Kadınların Toplumsal Cinsiyet Rollerini ve Evlilik Uyumu - Araştırma**
Gender Roles And Marital Adjustment Of Women's In Academia.....61
Buse ERZEYBEK, Elif GÖKÇEARSLAN ÇİFTÇİ
- Demans Hastalarının Bakımverenlerine Karşı Saldırgan Davranışları Üzerine Nitel Bir Araştırma - Araştırma**
A Qualitative Research on Aggressive Behaviors of Dementia Patients against Their Caregivers.....81
Serkan EREBAK
- Türkiye'de Mağdur Çocuk Kapsamında Yapılan Çalışmaların Bibliyografik Analizi - Araştırma**
Bibliographic Analysis of Studies About Victimized Child in Turkey.....92
Yavuz ASLAN
- Umudunu Kaybetme Filminin Yoksulluk Olgusu Bağlamında Değerlendirilmesi - Araştırma**
The Evaluation of the Pursuit of Happiness Movie in the Context of Poverty.....108
Ayşe ŞEYMA TURGUT

Makale türü: Derleme

BASKI KARŞITI SOSYAL HİZMETİN TÜRKİYE'DE UYGULANABİLİRLİĞİ

Mahmut ÇİFTÇİ

İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi Yüksek Lisans Öğrencisi, 34303, Halkalı-İstanbul, mahmutciftci49@hotmail.com - ORCID 0000-0002-0533-6895

■ **Öz** Baskı karşıtı sosyal hizmet uygulaması, insan hakları ve sosyal adaleti referans alan, geleneksel sosyal hizmeti ve var olan sosyo-politik düzeni eleştiren, mağdur kitleler lehine bir düzen değişikliği öngören; radikal, feminist, yapısalcı ve ayrımcılık karşıtı uygulamaları kuşatan bir sosyal hizmet uygulamasıdır. Bu çalışmada amaç, baskı karşıtı sosyal hizmet yaklaşımının Türkiye’de uygulanabilirliğini tartışmak ve baskı karşıtı sosyal hizmet yaklaşımını ana hatlarıyla resmetmektir. Bu resmetme gayesi doğrultusunda; baskı karşıtı sosyal hizmet uygulamasının teorik çerçevesi ortaya konulmuş, baskı karşıtı sosyal hizmet uygulamasının kuşattığı feminist sosyal hizmet, radikal sosyal hizmet, yapısalcı sosyal hizmet ve ayrımcılık karşıtı sosyal hizmet yaklaşımları incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Baskı karşıtı, ezen, ezilen, sosyal hizmet

The Applicability of Anti-Oppressive Social Work in Turkey

■ **Abstract** Anti-oppression social work practice, referring to human rights and social justice, criticizing the traditional social service and existing socio-political order; it is a social service application that encompasses radical, feminist, structuralist and anti-discrimination practices. The aim of this study is to discuss the feasibility of the anti-oppression social service approach and to outline the anti-oppression social service approach. In line with this aim; The theoretical framework of the anti-oppression social work practice has been put forward, feminist social service, radical social service, structural social service and anti-discrimination social service approaches that are surrounded by anti-oppression social service practice are examined.

Keywords: Anti oppressive, oppressive, oppressed, social work,

GİRİŞ

Klasik dünyanın insanları ölüleri diriltten İsa nebinin mucizesinin hayranlığını ve şaşkınlığını yaşamıştı. Modern dünyanın insanı ise toplumun “yaşayan ölüleri” olan ezilenlerin manen diriltme mucizesini dizginlenemeyen bir sabırsızlıkla beklemektedir. Bu mucizeyi gerçekleştirecek sosyal nebiler olan sosyal çalışmacıların bu mukaddes idealinde kullanacakları en uygun yöntem, baskı karşıtı sosyal hizmet uygulamasıdır.

Sosyal hizmet bilim ve mesleği var olduğu günden bu yana ezilen insanlara yardım etmeyi kendine temel gaye edinmiştir. Yardım etmek eylemi kadar önemli olan “yardım yöntemi” noktasında geleneksel sosyal hizmet, gerek müracaatçıların tedaviye muhtaç hastalar olarak etiketleyen tavrı gerekse yapısal ve sistemsel eleştirilerden ziyade bireysel kusurları ön plana çıkartmaya eğilimli hali sebebiyle uzun bir süre eleştiri bombardımanına maruz kalmıştır. Bu bombardımanın yıkıntıları üzerinden yükselen ve “sosyal sorunların kaynağını bireylerin kusur ve

yetersizliklerinde değil sosyal ve politik sistemlerdeki aksaklıklarda arayan” (Tuncay ve İl, 2006:60) modern sosyal hizmetin oluşumunda baskı karşıtı uygulamanın çok önemli bir yeri olmuştur. Baskı karşıtı uygulamanın ilham aldığı temel kavramlardan olan “insan hakları” ve “sosyal adalet” kavramlarının IASSW (2014) ve IFSW (2014)’nün uluslararası kabul gören sosyal hizmet tanımlarında yer alması, baskı karşıtı uygulamanın modern sosyal hizmete yaptığı etkiyi açık bir şekilde göstermektedir. Baskı karşıtı sosyal hizmet uygulamasının kuşattığı radikal, feminist, yapısalcı ve ayrımcılık karşıtı yaklaşımlar geleneksel sosyal hizmete yaptıkları eleştirilerle, yaşanan patolojileri değişim yoluyla sağaltıma tabii tutan patolojik (geleneksel) sosyal hizmeti kendi tedavi yöntemi olan değişime zorlamış, modern ve eleştirel olan sosyal hizmetin oluşumuna katkıda bulunmuşlardır.

Baskı karşıtı uygulamanın sosyal hizmet mesleği içerisinde sahip olduğu bu önemli yere rağmen baskı karşıtı sosyal hizmetin Türkiye’de uygulanabilirliğine dair herhangi bir çalışmaya rastlanılmamıştır. Çalışma bu yönüyle özgün bir çalışma olmakla beraber literatürde bir boşluğu da doldurmaktadır. Bu çalışmada amaç, baskı karşıtı sosyal hizmet yaklaşımının Türkiye’de uygulanabilirliğini tartışmak ve baskı karşıtı sosyal hizmet yaklaşımını ana hatlarıyla resmetmektir. Bu resmetme gayesi doğrultusunda; baskı karşıtı sosyal hizmet uygulamasının teorik çerçevesi ortaya konulmuş, baskı karşıtı sosyal hizmet uygulamasının kuşattığı feminist sosyal hizmet, radikal sosyal hizmet, yapısalcı sosyal hizmet ve ayrımcılık karşıtı sosyal hizmet yaklaşımları incelenmiştir.

BASKI KARŞITI SOSYAL HİZMET UYGULAMASI

Baskı karşıtı sosyal hizmet uygulaması “anti oppressive social work practice” kavramının Türkçe karşılığı olarak kullanılmaktadır. “Oppressive” kelimesi Türkçeye “baskı” olarak tercüme edilebileceği gibi “ezen, zulmeden, gaddar” gibi kelimelerle de çevrilebilir. Sözcüğün “ezen” olarak tercüme edilmesi durumunda “anti oppressive practice” kavramının ezen ve ezilen arasındaki ilişkiler ve süreçler üzerine odaklandığı kendiliğinden ortaya çıkacaktır. Halbuki “baskı” olarak yapılan tercümesinde bu ilişkiler ve süreçler bu kadar bariz bir şekilde ortaya çıkmamaktadır. Buna ek olarak sosyal hizmet mesleği bir karşıtlığın değil bir yandaşlığın mesleğidir. Bu yandaşlık ise ezilenlerin yanında durmak ve ezilenler ile birlikte mücadele etmek tarzında gerçekleşmektedir. Bu sebeple baskı karşıtı sosyal hizmet uygulaması” yerine “ezilenlerin yanında sosyal çalışma” kavramının kullanılmasının daha uygun olacağı düşünülmektedir. “Social work” kavramının sosyal hizmet ve “social worker” kavramının sosyal hizmet uzmanı olarak çevrilmesinin sıkıntılarının yarım asrı geçik bir süredir yaşandığı bir meslekte, bir kavram tartışmasının daha asırlarca sürmemesi için “ezilenlerin yanında sosyal çalışma” kavramının akademik camiada sonuç odaklı olarak tartışılması gerekmektedir.

Baskı karşıtı uygulamanın felsefi arka planını ezilen, baskıya maruz kalan ve dışlanan bireyleri özgürleştirmeyi amaçlayan eleştirel paradigma oluşturmaktadır. Eleştirel paradigma nedir sorusundan ziyade ne olmalı sorusuna dikkatleri yoğunlaştırmakta ve var olan düzeni ve yapıyı analiz etmektense ona eleştirel bir bakış açısıyla yaklaşım değiştirmeyi yeğlemektedir (Lincoln ve Guba, 2013; Patton, 2002: 131; Thomas,1993:6). Eleştirel paradigmanın sosyal hizmette önemli bir yer edinmesinde ve baskı karşıtı uygulamayı şekillendirmesinde hem

eleştirel paradigmanın hem de sosyal hizmetin var olan yapıyı sadece analiz etmeyip değiştirmeyi de arzulamaları buna ek olarak ezilen, baskılanan, dışlanan bireylerin yanında olmaları etkili olmuştur.

Kanada Sosyal Çalışmacılar Derneği sosyal hizmeti; bireylerin, ailelerin, grupların ve toplulukların iyilik halini sağlamayı amaçlayan bir meslek olarak tanımlamıştır (CASW,2008).

Attepe Özden, Pak ve İçağasıoğlu Çoban (2017) bireylerin iyilik halinin; bireyin ayrımcılık dışlanma, damgalanma ve baskının her çeşidine karşı korunması suretiyle gerçekleştirilebileceğini ifade etmektedir (s.98). Baskı karşıtı uygulama, baskının her türüyle mücadele etmesi sebebiyle, sosyal hizmetin temel gayesi olan bireyin iyilik halinin sağlanmasına önemli katkılar sunmaktadır.

Baskı karşıtı sosyal hizmet uygulaması; sosyal hizmetin sosyal adalet ve hak savunuculuğu rolüyle bağlantılı olan, insanların güçlenmesini ve özgürleşmesini amaçlayan toplum içi güç dengesizliklerini odak noktası haline getiren ve dışlananların ezilenlerin yanında pozisyon alan bir sosyal hizmet uygulamasıdır (Çoban Kaynak, 2017:259; Güldalı, 2018:230; Küçükkaraca, 2013:85; Rogers,2012:867; Yücel, 2017:155-156). Kut (1988) sosyal hizmet mesleğinin ağırlıklı noktasının sosyal etkileşim olduğunu söyler (s.23). Baskı karşıtı sosyal hizmet uygulaması ise sosyal etkileşimin ezen ve ezilen arasında tezahür eden kısmıyla ilgilenir.

Dominelli (2015:83-84) baskı karşıtı sosyal hizmet uygulamasını; baskıya vurgu yapan, insanın iyilik halini gerçekleştirmeyi ve insanı özgürleştirmeyi amaçlayan, odak noktasını ezilen bireylerin oluşturduğu insan hakları ve sosyal adalet ilkelerine bağlı olan bir sosyal hizmet yaklaşımı olarak tanımlamıştır. İfe (2008) baskı söylemlerinin ve yapılarının doğaları gereği insan haklarına ve bu hakların getirdiği değerlere karşı olduğunu ifade etmektedir (s.27). Baskı karşıtı sosyal hizmet uygulaması baskı söylemleri ve yapılarına karşı gösterdiği mücadele ve meydan okuyuş sebebiyle doğası gereği insan haklarına bağlı olan ve bu hakların uygulanmasının önündeki engellerle mücadele eden bir sosyal hizmet yaklaşımıdır.

Akbaş (2014) baskı karşıtı sosyal hizmet uygulamasını; bireyin çevreye uyumu yerine çevrenin değişim ve dönüşümünü referans alan, sorunun sebebi olarak bireyi değil baskı ve güç mekanizmalarını gören, sosyal hizmete yeni bir teorik bakış açısı kazandıran, bir sosyal hizmet uygulaması olarak tanımlamıştır.

Yücel (2017:155); Tuncay ve İl (2006:59); Özgür'ün (2010:100) vurguladığı gibi baskı karşıtı sosyal hizmet uygulaması, geleneksel sosyal hizmet uygulamasının bir eleştirisidir. Baskı karşıtı sosyal hizmet, geleneksel sosyal hizmetin müracaatçılarına bakım veren onları psikik süreçler ekseninde tedavi etmeye çalışan medikal yapısına karşı bir başkaldırıdır. Mesleğin doğasında olan politik duruşun ve halk yanlısı karakterin yeniden ihyasıdır. Evrenseli yakalamak uğruna yereli görmezden gelen, geleneksel sosyal hizmete bir meydan okuyuştur. Baskı ve ezmenin sebebi olan düzenin devamlılığına hizmet eden sosyal yardım dağıtan geleneksel sosyal hizmet düşüncesine karşı kimsenin bir diğerine el açmadığı bir düzeni inşa etme düşüncesini savunan modern bir sosyal hizmet uygulamasıdır.

Marx ve Engels (1848, çev. 1976) Ezenlerin, ezme sisteminin devamlılığını sağlamak için toplumda var olan hoşnutsuzluğu gidermek isteyeceklerini söylemektedir. Bu noktada hayırseverlik faaliyeti altında lanse edilen ama esas gayesi sistemin devamlılığını sağlamak olan sosyal yardımlar devreye girmektedir. Geleneksel sosyal hizmet ve baskı karşıtı sosyal hizmetin yardım ve hayırseverlik kavramına yüklediği manalardaki farklılık Freire'nin (2017) ifadelerinde daha belirginleşir: Gerçek hayırseverlik hayatın dışladığı bir baskı mağdurunun titreyen ellerine birkaç kuruş sıkıştırmak değildir. Gerçek hayırseverlik kimsenin bir diğerine el açmak zorunda olmadığı bir toplumun ve düzenin oluşması için çabalamaktır (s.27).

Dominelli (2015) baskı karşıtı sosyal hizmet uygulamasının sadece geleneksel sosyal hizmet uygulamasına değil aynı zamanda kaynakları ve gelirleri olmayanları sistem dışına iten, sosyal hassasiyetler yerine ekonomik menfaatleri ön plana çıkartan ve insanileşmemiş olan ekonomik ve politik sisteme karşı da bir başkaldırı ve meydan okuyuş olduğunu ifade eder (s.92). Dominelli ile benzer şekilde Akbaş (2014), baskı karşıtı sosyal hizmet uygulamasının normale hizmet eden ve normalleştiren bir sistem olmadığını; zira normal ve normu belirleyenin baskı düzeni olduğunu ve baskı karşıtı sosyal hizmet uygulamasının temel gayesinin baskıyı oluşturan politik ve ekonomik sistemi değiştirmek olduğunu ifade eder (s.91). Normu ve normali belirleyen baskı düzeninin sahiplerini yani ezenleri Freire (2017) şu şekilde tasvir etmektedir: Onlar için insani varlık yalnızca kendileridir, öteki insanlar onlar için insan dahi değildir. Onlar için tek bir hak vardır: Kendilerinin barış içinde yaşama hakkı. Buna karşılık ezilenlerin tek hakkı ise hayatta kalma hakkıdır (ki bu hakka bile her zaman saygı göstermezler). Onlar için değerli olan daha fazlasına sahip olmaktır, daima daha fazlasına hatta ezilenlerin hiçbir şeysiz kalması pahasına. Onlar istediğini yiyebilir, istediğini giyebilir ve Beethoven dinleyebilirler o esnada ezilenlerin açlıktan ölmesi, soğuktan donması onların değil onların dışındakilerin problemidir (s.42-43).

Akbaş (2014:90); Özgür (2010:97) ve Dominelli (2015:83; 2002:32) baskı karşıtı sosyal hizmet uygulamasının güçlendirme merkezli olduğunu ifade etmektedir. "Güçsüzlük" baskıya ve toplum ile bağların kopması olarak nitelendirilen dışlanmaya maruz kalan bireylerin ortak vasfıdır (Yolcuoğlu, 2017:419; De Haan,2001:25). Bu sebeple onlar için yapılacak güçlendirme faaliyeti büyük öneme sahiptir. Güçlendirme; bireylerin zayıf ve patolojik yönlerinden çok güçlü yönlerine yoğunlaşan, bireyin kendi hayatı üzerinde kontrol sağlamasını amaçlayan, bunun ise değişimle gerçekleşeceğini vurgulayan bir sağaltım yöntemidir (Çamur Duyan, 2011:22; Duyan, 2016:179; Turan, 2012:92; Yolcuoğlu, 2017:419).

Baskı karşıtı sosyal hizmet uygulaması, ezilenlerin haklarını korumak ve bu hakların ihlalini engellemek için savunuculuk faaliyetleri yürütür. Bu savunuculuk faaliyetlerinin en ayırt edici yönü ezilenler için değil ezilenler ile birlikte olması ve ileti (bildirim) yerine iletişimi ön plana çıkarmasıdır (Çoban Kaynak, 2017:259; Freire, 2017: 31 ve 132; Yücel, 2017:163). Baskı karşıtı uygulama, bireylerin özgürlüklerini korumayı ve bu özgürlükleri yok etmeye çalışan baskı mekanizmalarıyla mücadele etmeyi amaçlamaktadır (Dominelli, 2002:39).

Baskı karşıtı sosyal hizmet uygulamasında asıl gaye güçlülerin, zayıflara baskı uygulamama erdemine sahip olması veya zayıfların güçlüler tarafından baskıya maruz kalmayacak dirence sahip olması değildir. Asıl gaye hiçbir birey ve mekanizmanın bir diğerine karşı baskı uygulayacak güç seviyesine ulaşmaması, hiçbir grup ve sistemin bir diğerinin baskısı karşısında çaresiz kalacak güçsüzlük seviyesinde bulunmamasıdır. Aksi durumda güç adaletsizliği, baskıyı ve zulmü doğuracaktır. Bireylerin özünde var olan, ahlaki yeterliliği ve olgunluk düzeyini ön plana çıkartmak yerine gücün dağılımındaki adalet temasının ön plana çıkartılmasındaki temel kaygı Freire'nin (2017) ifade ettiği gibi gerek insanlaşmanın gerekse insandılaşmanın insan için bir olasılık olmasıdır (s.26).

Baskı karşıtı uygulama, radikal, feminist, yapısal ve ayrımcılık karşıtı uygulamaları kuşatan genel bir çerçevedir. Bu sebep dolayısıyla baskı karşıtı sosyal çalışmacıların bu uygulamalara da vakıf olması beklenir (Akbaş, 2014:89; Tuncay ve İl, 2006:59). Bu uygulamaların hepsinin ortak noktası; felsefi arka planını eleştirel paradigmanın oluşturması, geleneksel sosyal hizmet uygulamalarını eleştirmeleri, sosyal adaleti gerçekleştirmeyi istemeleri ve sosyal hizmete yeni perspektifler kazandırmalarıdır.

Radikal Sosyal Hizmet

Radikal kelimesi, kurulu sosyal ve siyasal düzene karşıtlığı ifade etmektedir (Meydan Larousse, 1990). Her şeyin normal olduğu bir sosyal ve siyasal düzende radikal kelimesi anlaşılabilir ve anlamlandırılabilir; lakin bir tarafın çığıklarına diğer tarafın ölüm sessizliğiyle mukabele ettiği, bir kesimin varlık ve bolluk içinde yaşadığı diğer tarafın yokluk ve hiçliği iliklerine kadar hissettiği anormal bir sosyal ve siyasal düzende radikal kelimesini anlamak ve anlamlandırmak sanılandan daha zor ve karmaşıktır.

Geniş çaplı kurumsal ve toplumsal değişimler olmaksızın mesleki gayelere ulaşamayacağını ifade eden radikal yaklaşım, mevcut toplumsal ve siyasal düzenin yıkılmasını amaçlayan Marksist düşünceden etkilenmiştir. Radikal yaklaşımın sosyal hizmette kullanımı Bailey ve Brake'in "Radical Social Work" adlı kitabıyla birlikte olmuştur. Radikal sosyal hizmet yaklaşımı, geleneksel sosyal hizmetin adil ve eşitlikçi olmayan baskı sisteminin devamlılığına neden olduğunu ifade etmektedir (Acar, 2001:109; Akbaş, 2014:72; Marx ve Engels, 1848, çev.1976; Şahin, 2002:84).

Radikal sosyal hizmet, sorunları bireyselleştiren ve sorunun failini, sorunun mağduru olarak gösteren geleneksel sosyal hizmete karşı bir meydan okuyuştur. Sorunların sebebini bireyde değil var olan sistemlerde arar (Acar, 1999:95; Akbaş, 2014:72; Tuncay ve İl:2006:61). Radikal sosyal hizmet mesleki amaçlarını gerçekleştirirken yöntem olarak sosyal ve siyasal aksiyondan faydalanır. Bu yöntemdeki temel gaye: Mağdur kitleler lehine düzeni değiştirmektir (Acar, 1999:95; Akbaş, 2014:73).

Radikal sosyal çalışmacılar bireyin işlevselliğini sağlamak için ekonomik ve politik sistemde değişime gidilmesi gerektiğini savunmaktadırlar. Problemlerin yapısal kökenli oluşuna vurgu yapmasıyla, sosyal hizmetin gündemine aktif politikayı dahil etmişlerdir (Acar, 1999:96; Akbaş, 2014:71-72; Tuncay ve İl, 2006:61).

Feminist Sosyal Hizmet

Feminizm, toplumsal cinsiyet rollerini yaratan koşullara ve bu koşulların insanlar üzerinde oluşturduğu baskı ve ayrımcılığa dair toplumsal bilincin artırılması ve yaşanan baskının minimize edilmesi gayesini gütmektedir. (Özateş, 2009:101; Tunç, 2013:214). Topçuoğlu'nun (2016) vurguladığı gibi temel olarak feminizm baskı ve tahakkümü sona erdirmeyi amaçlar. Bu sebeple feminizmi kadın sorunları ve mücadelesi gibi bir alanla sınırlamak doğru değildir (s.13).

Feminist uygulama özel olarak bir cinsin maruz kaldığı baskıyla ilgilenmekten ziyade toplumsal cinsiyet şemasının her iki cins üzerinde oluşturduğu baskı ve türlerini inceler. Türkiye’de feminist uygulamanın ilerlemesinin yavaş ve kuşatıcılık oranının düşük olmasının temel sebepleri şunlardır: Feminist uygulamanın tek bir cinsin savunuculuğu olarak algılanması, teorik literatürün nesnellikten ziyade duygusallığa kayan bir çizgide olması ve içerleyici bir dilin kullanılmamasıdır.

Uçan (2016) feminist uygulamanın olandan ziyade olması gereken halini şu şekilde ifade etmiştir: Toplumsal cinsiyet eşitliği çalışmalarında erkek sadece şiddetin öznesi ve toplumsal cinsiyetin ötekisi olarak konumlandırılmamalı, kadınları korumaya odaklanan yaklaşım ve uygulamalara ek olarak erkekleri anlamaya ve değişime teşvik etmeye odaklanan çalışmalar gerçekleştirilmeli, cinsiyet eşitliği derslerinin içeriği kadınların her alanda erkekler karşısındaki mağduriyetini vurgulamak yerine cinslerin eşitliğinin kazanımları ön plana çıkartmalıdır.

Toplumsal cinsiyet rolleri ağırlıklı olarak kadın üzerinde olumsuz etkiler bırakmakla beraber, erkek üzerinde bıraktığı etkiler de azımsanmayacak seviyededir. Toplumsal cinsiyet rolleri, erkeğe; daima güçlü olmak, iş hayatında yüksek bir statüye sahip olmak, asla ağlamamak, ekonomik alanda ciddi bir refah düzeyine ulaşmak, güçlü olmak, kaslı olmak, karizmatik olmak gibi birçok ağır sorumluluk yükler. Bu sorumlulukları tastamam yerine getirme mücadelesinin bedeli çoğu zaman akıl ve ruh sağlığını kaybetmektir. (Uçan, 2016: 161-162).

Feminist sosyal hizmet uygulamasında, bireysel patolojilere ve sorunlara odaklanmak yerine sosyo-politik bağlam göz önünde bulundurulur. Güçlendirme ve savunuculuk ön plandadır. Baskıcı sosyal ilişkiler analiz edilir ve problemlere bütüncül bakış açısıyla yaklaşılır (Buz, 2009:63; Teater, 2014:96; Tunç, 2013:213-215). Feminist sosyal hizmet uygulamacıları “kişisel olan politiktir” sloganı ekseninde bireysel gözükken problemleri politik ve yapısal düzeyde ele alır ve uygulamayı bu minvalde şekillendirir (Buz, 2009:61; Topçuoğlu, 2016:19; Tunç, 2013:212). Feminist uygulamanın sosyal hizmette geniş bir kullanım alanı bulmasında feministlerin “kişisel olan politiktir” söylemi ile sosyal çalışmacıların “çevresi içinde birey” yaklaşımının gaye yönünden benzerlikler arz etmesi etkili olmuştur; zira her iki yaklaşımda sorunların bireysel patolojiler ve kusurlar ekseninde incelenmesi yerine makro çapta yapısal ve sistemsal tarzda analiz edilmesini savunmaktadır. Ayrıca hem feministlerin hem de sosyal çalışmacıların politik varlıklar olması feminist uygulamanın sosyal hizmette önemli bir yer edinmesinin diğer sebebidir.

Yapısalcı Sosyal Hizmet

Paulo Freire ve Karl Marx'ın çalışmalarından yoğun bir biçimde etkilenen yapısalcı sosyal hizmet yaklaşımı dezavantajlı bireylerin güçlendirilmesini ve özgürleştirilmesini hedefler. Nihai hedef olarak ise sosyal adaleti gerçekleştirmeyi arzular (Tuncay ve İl, 2006:61). Freire (2017:54) ezilenlerin uğruna mücadele ettikleri özgürlüğün sadece aç kalmama özgürlüğü olmadığını ifade ederek sosyal-politik-ekonomik düzlemde geniş bir özgürlüğü referans alır ve ekler: Ezilenlerin özgürleşmesi tüm insanların özgürleşmesidir. Freire (2017) sosyal adaletin tesisinin bir zorunluluk olduğuna inanmakla beraber an itibarıyla sosyal adaletin bir maddenin fazlası olmadığını şu şekilde ifade eder: Sen benim kim olduğumu biliyor musun? Sözü'nün hala aramızda bu kadar yaygın olduğu bir toplumda sosyal adalet ve eşitlik bir maddenin fazlası değildir (s.137). Marx ve Engels (1848, çev.1976) sadakaya ve yardıma muhtaçlığın var olan nüfus ve servetten daha fazla büyüdüğünü ifade ederek var olan sosyal adaletsizliğe vurgu yapıyor ve baskı sisteminin sayısız yok edilemez ayrıcalıklı özgürlükleri bir bir kaldırıp yerine o tek insafsız özgürlüğü yani ticaret özgürlüğünü koyduğunu söylüyor. Karanlığı yırtan kandiller olan sosyal çalışmacıların sosyal adaleti sağlama ve insanları özgürleştirme idealleri bir varıştan ziyade bir arayışı yansıtmaktadır. Ve tarihsel süreçteki değişime paralel olarak ideal olan noktaya ulaşana kadar sürekli kendini revize edecektir.

Ayrımcılık Karşıtı Sosyal Hizmet

“Baskı ve ayrımcılık birbiri ile yakından ilişkilidir; zira tüm baskı eylemleri aynı zamanda ayrımcılık eylemleridir” (Arslan Özdemir ve Duyan, 2018:275). Ayrımcılık karşıtı sosyal hizmet uygulaması, ayrımcılığın kimleri nasıl etkilediğini ve kişinin kendinde bulunan önyargı ve ayrımcılığı anlamasını içerir. Bu yöndeki bir anlama ve algılama sosyal çalışmacılara önemli bir bakış açısı kazandırır (Cankurtaran ve Beydili, 2016:6). Birey, grup ve toplumların karşılaştığı ayrımcılığı yok etmek adına sosyal çalışmacılar; savunuculuk, lobicilik, bağlantı kuruculuk gibi mesleki rolleri ifa ederler. Bu rolleri ifa edebilmek için baskı ve ayrımcılığın türlerini bilmek bir zorunluluktur. Baskı ve ayrımcılığın başlıca türleri şunlardır: cinsiyetçilik, ırkçılık, grupçuluk, yapabilirlik, yaş ayrımcılığı, cinsel tercih ayrımcılığı, ruh sağlığı hastalarına yönelik ayrımcılık ve görünüm ayrımcılığıdır (Cankurtaran ve Beydili, 2016:14; Arslan Özdemir ve Duyan, 2018:276-280). Ayrımcılık karşıtı sosyal hizmet uygulaması geleneksel sosyal hizmetin kültürel olarak farklı olan grupların ihtiyaçlarına cevap vermedeki yetersizliğine bir tepki olarak ortaya çıkmıştır (Özgür, 2010:93).

Ayrımcılığı minimize etmede ayrımcılık karşıtı sosyal hizmet uygulamasının en büyük destekçisi çokkültürcü sosyal hizmet uygulamasıdır. Çokkültürcülük kavramı ilk kez 1971 yılında Kanada Hükümeti tarafından kullanılmıştır. Çokkültürcüler ayrımcılığın ve gettolaşmanın temelinde yatan sebebin sosyal-politik ve ekonomik eşitsizlikler olduğunu vurgulamaktadırlar (Canatan, 2009:82). Çokkültürcü sosyal hizmet uygulaması, baskı altındaki grupları güçlendirmeyi amaçlayan, farklılıklara hoşgörülle yaklaşan, biz ve onlar sınıflandırmasını kabul etmeyen ve geleneksel sosyal hizmetin tek tipçi yapısına bir başkaldırı olan bir sosyal hizmet uygulamasıdır. Çokkültürcü sosyal hizmet uygulamasının temel gayesi baskı altındaki bireyleri önce baskıdan kurtarmak sonra güçlendirmek ve sonda da sosyal adaleti sağlamaktır (Özgür, 2010).

Sosyal hizmetin uygulama düzeylerinden makro düzeyde uygulamaya tekabül eden toplumla çalışma, özellikle dezavantajlı gruplar için sosyal adaletin tesisi ve gücün adil bir dağılımını hedeflediği için doğası gereği baskı karşıtı bir uygulamadır (Keçeci, 2017:190; Teater, 2014:233). Baskı karşıtı uygulamanın bir modeli olan toplumla çalışma, incinebilir nüfus gruplarına ve toplumun tehlikeli ötekisi olarak algılanması sebebiyle toplumun dışına itilen mağdur kitlelere umut aşıl原因an, adaletsiz ve eşitsiz olan sosyo-politik düzeni değiştirmeyi amaçlayan çabalar ve süreçler olarak tanımlanabilir (Duyan, 2016:379; Duyan ve Bayır, 2016: 73-74; Şahin, 2001:83; Zastrow, 2016:129). Toplumla çalışma modelleri yerel gelişim, sosyal planlama ile sosyal ve siyasal aksiyon (sosyal eylem) olarak üçlü bir tipolojiye tabii tutulabilir (Zastrow, 2016:129). Bu modeller içerisinde özellikle sosyal ve siyasal aksiyon modeli, baskı karşıtı uygulamanın önemli bir boyutunu oluşturmaktadır (Payne, 1997; akt: Keçeci, 2017:191-192).

Sosyal ve siyasal aksiyonda toplumla çalışmanın diğer biçimlerinin aksine baskı ve güç mekanizmalarına karşı çıkma ve muhalefet esastır. Baskı altındaki grupların seslerini duyurabilmeleri ve değişimi gerçekleştirebilmeleri için kolektif eyleme ihtiyacı olduğu varsayımını kabul eder. Bu modelde müracaatçılar baskı ve güç mekanizmalarının cebir ve zorlamasına uğrayan mağdurlar olarak nitelendirilir. Bu mağdurların harekete geçirilerek var olan baskı düzenini bu kişiler lehine değiştirmek temel gayedir (Duyan, 2016:406; Duyan ve Bayır, 2016:83; Zastrow, 2016:132). Sosyal ve siyasal aksiyon modelinde sosyal çalışmacılar; savunucu, aktivist ve eylemci rollerini yerine getirirler (Zastrow, 2016:132). Baskının geniş çaplı güç mekanizmalarının eylemlerinden beslendiği ve bu mekanizmaların kaos durumları dışında kendini revize etme düşüncesine sahip olmadıkları tahayyül edildiğinde sosyal ve siyasal aksiyonun geniş çaplı güç mekanizmalarını kaosa uğratarak arzu edilen değişimi gerçekleştirebileceği ifade edilebilir.

Baskı Karşıtı Sosyal Hizmet Türkiye’de Uygulanabilir mi?

Yolcuoğlu (2014) ezilen, baskı altındaki mağdur kitlelerin insan onuruna yaraşır bir yaşam sürmesinde ve sosyal adaletin sağlanmasında, sosyal ve siyasal aksiyonun çok önemli bir yeri olduğunu ifade etmektedir (s.303). Kongar ise baskı karşıtı uygulamanın gayelerine ulaşmak için kullandığı yöntem olan sosyal ve siyasal aksiyonun önemini ve etkisini kabul etmekle beraber, ABD’de ortaya çıkan sosyal ve siyasal aksiyonun Türkiye gibi demokratik ilkelerin henüz tam anlamıyla benimsenmediği, ekonomik kalkınmanın istenilen düzeyden uzak olduğu, temel hak ve hürriyetlerin her an askıya alınabildiği, devletin paternalist imajı sebebiyle halk üzerinde baskın ve otoriter olduğu toplumlarda uygulanmasının pek de mümkün olmadığını ifade etmektedir (s.141).

Baskı karşıtı sosyal hizmetin ortaya çıktığı ABD’de baskıya maruz kalan ve ezilen bireylerin özgürleştirilmesi için sivil toplum örgütleri vasıtasıyla yapılan ve mağdur kitleler lehine değişimi arzulayan lobcilik ve savunuculuk faaliyetlerine olumlu bir şekilde bakılmaktadır (Arı, 2009:150). Sivil toplum kavramının olana değil olması gerekene yapılan bir atıf olduğu ve sivil toplumun geçmişten bu yana devlet karşısında cılız kaldığı Türkiye’de (Çaha, 1994:81; Koray, 2018:139) sivil toplum örgütlerinin ezilen ve mağdur kitlelerin lehine düzen değişikliğini öngören lobcilik ve savunuculuk faaliyetlerine pek de tolerans gösterilmemesi ABD’de olduğu şekliyle eleştirel analizi ve eylemi harmanlayan bir baskı karşıtı uygulamayı

mümkün kılmamaktadır. Bu bağlamda Türkiye’de uygulanan baskı karşıtı sosyal hizmet eleştirel bir analizin ötesine geçememektedir. Hâlbuki Vanderwoerd (2016) baskı karşıtı sosyal hizmetin eleştirel analize ek olarak eylemci bir tarafının da olduğunu ifade etmektedir (s.154). Dünyanın farklı ülkelerinde baskı karşıtı sosyal çalışmacılar, ülkesindeki baskıcı ve ayrımcı uygulamalara karşı sosyal ve siyasal aksiyon modelini kullanarak eylemci bir tutum sergilemekte ve ezilenlerle birlikte mücadele etmektedir. Türkiye’de ise böyle bir geleneğin oluşmaması ve sosyal çalışmacıların daha çok özlük hakları ve mesleki unvan tanımlamaları üzerine yoğunlaşması sebebiyle baskı karşıtı sosyal hizmetin Türkiye’de uygulanması pek mümkün gözükmemektedir (Akbaş, 2014:69).

Türkiye’de baskı karşıtı sosyal çalışmacıların sivil toplum örgütleri ve baskı grupları vasıtasıyla yürüttükleri sınırlı faaliyetlerde temel problem alanlarından biri de bu hareketlerin ezilenler ile kurulan ortaklığa dayalı bir iletişimden ziyade ezilenlere tek taraflı verilen iletiler üzerine kurulmasıdır. Bu durum ezilenler adına yapıldığı iddia edilen eylemlerde sorunun sahibi olan ezilenlerin, sorunun çözümüne dahil edilmemesi gibi bir riski de beraberinde getirmektedir.

Karabekir (2016), Türkçe literatürde baskı karşıtı sosyal hizmetin ve amaca giderken kullandığı yöntemlerin nasıl uygulanacağına dair bir bilgi eksikliği olduğunu ifade etmektedir (s.381) Bu bilgi eksikliği, baskı karşıtı uygulamanın Türkiye’de uygulanabilirliğini zora sokmaktadır; zira baskı karşıtı uygulamayı tatbik edecek sosyal çalışmacılar ne eğitim süreçlerinde ne de eğitimden sonraki iş deneyimi sürecinde baskı karşıtı uygulamayla ilgili yeterli seviyede bilgiye sahip olamamaktadır. Baskı karşıtı uygulama noktasında ortaya çıkan bu bilgi yetersizliği konu ile ilgili akademik yazımın artırılması ve sosyal hizmet eğitiminde baskı karşıtı müfredata daha fazla yer verilmesiyle çözülebilir.

Türkiye’de Osmanlı İmparatorluğundan bu yana devlet ile halk arasındaki ilişki bir sözleşme ya da uzlaşma esasına göre değil, devletin halka baskın ve üstün gelmesi esasına dayanmaktadır (Çaha, 1994:83). Var olan bu baskın yapı ve katı merkezi eğilim baskı karşıtı uygulamayı doğuran ve büyüten kollektif eylem olgusunun önüne set çekmekte ve baskı karşıtı sosyal hizmetin Türkiye’de uygulanabilirliğini çıkmaza sokmaktadır.

Baskı karşıtı sosyal hizmetin en temel iki değerini, insan hakları ve sosyal adalet oluşturmaktadır (Küçükkaraca, 2013:85). Bu sebeple bir ülkede baskı karşıtı sosyal hizmetin uygulanabilirliğinde kullanılacak en temel iki kriterin insan hakları ve sosyal adalet olduğu ifade edilebilir. Türkiye’de 2018 yılında yayımlanan insan hakkı ihlalleri raporuna göre; düşünce özgürlüğü kapsamında 1884 hak ihlali, örgütlenme ve gösteri özgürlüğü kapsamında 284 hak ihlali, işkence kapsamında 86 hak ihlali ve yaşam hakkı kapsamında 257’si ölümle sonuçlanan 291 hak ihlali gerçekleşmiştir (Türkiye’de İnsan Hak İhlalleri, 2018). 2017 yılında TÜİK tarafından yayımlanan gelir ve yaşam koşulları araştırmasına göre, en düşük gelire sahip %20’lik kesimin payı 6,3’ken en yüksek gelire sahip %20’lik kesimin payı %47,4’tür (Gelir ve Yaşam Koşulları Araştırması Açıklandı, 2018). Bir başka ifadeyle zengin insanların pastadan aldığı pay fakir insanların aldığı payın neredeyse 8 katıdır. Türkiye’nin insan hakları ve sosyal adalet karnesindeki kırık notlar münasebetiyle baskı karşıtı sosyal hizmetin Türkiye’de uygulanabilirliği sınavını geçmesi pek mümkün gözükmemektedir.

Baskı karşıtı sosyal hizmet uygulaması mağdur kitleler lehine düzen değiştirme ülküsünü merkezine koymasına rağmen baskı karşıtı uygulamayı tatbik edecek olan sosyal çalışmacıların genel olarak kamu kurumlarında istihdam edilmesi, mağdur kitleler lehine bir düzen değişikliği idealiyle büyük bir paradoks oluşturmaktadır. Tuncay ve İl (2006) sosyal çalışmacıların hem devletin içinde hem de müracaatçıların lehine devletin karşısında olmasının çeşitli çelişkiler doğuracağını ifade etmektedir (s.64); zira sosyal hizmetin temel gayesi olan değişim devletin temel gayesi olan statükonun devamlılığıyla taban tabana zıttır. Yücel'in (2017) ifadesiyle: “*Hem bir devlet kuruluşunda çalışıp hem de devlet kuruluşlarına karşı bir mücadele vermenin paradoksu sosyal çalışmacının omuzlarındaki ağır yükü ifade etmektedir*” (s.160). İşte tam olarak bu paradoks baskı karşıtı sosyal hizmetin Türkiye’de uygulanmasının önündeki en büyük engellerdendir. Bununla birlikte sosyal hizmeti bir meslek yapan iki temel özellik olan toplum onayı ve kanuni dayanak konularında baskı karşıtı sosyal hizmetin meşruiyetinin tartışmalı bir konumda olması bu uygulamanın tatbikini zora sokan başka bir noktadır.

Dominelli'nin (2015:92) ifade ettiği gibi yasal dayanağın tesisi durumunda baskı karşıtı sosyal hizmet uygulaması daha hızlı bir gelişim gösterecektir. Baskı karşıtı sosyal hizmet uygulamasının yasal meşruiyetinin olmaması sık sık vurgulanan bir nokta olmakla beraber unutulmaması gereken husus T.C. sınırları içerisinde baskı karşıtı sosyal hizmet uygulamasının gerçekleştirmek istediği düzen değişikliğinin anayasaya aykırı bir düzen değişikliği olmadığıdır; bilakis T.C. Anayasasının 2. Maddesinde belirtilen “*T.C. Devleti insan haklarına saygılı ve sosyal adalet anlayışı içinde olan bir devlettir.*” Düsturunu gerçekleştirmeyi gaye edinmesi sebebiyle teoride var olan durumun uygulamada da gerçekleştirilmesini amaçlayan bu sebeple de anayasal olan bir sosyal hizmet yaklaşımıdır. Üzerinde durulması gereken bir diğer nokta yasal dayanağın varlığında dahi toplum onayı sağlanmadığı sürece baskı karşıtı sosyal hizmet uygulamasının tesisinin mümkün olmayacağıdır; zira Freire'nin ifade ettiği gibi halkın onayı olmadan yukarıdan dayatılan hiçbir sosyal ve politik hareket devamlılığı sağlayamaz (2017:84-85). Toplumsal onayın temel meşruiyet kaynaklarından olduğu baskı karşıtı sosyal hizmetin Türkiye’deki en büyük çıkmazlarından biri de LGBT’ler ve Kürt’ler gibi kırılgan nüfus gruplarının hak taleplerinin toplumun büyük çoğunluğu tarafından kabul edilmemesidir. Bir yandan mesleğin ilkeleri gereği yapılacak savunuculuk ile bu savunuculuğun toplumun onayı olmadan nasıl yapılacağı belirsizliği Türkiye’de baskı karşıtı sosyal hizmetin uygulanabilirliğini tartışmaya açmaktadır (Yücel, 2017:161-163).

Aybar (2011) Türkiye’de ezilenlerin menfaatine olan uygulamalar ve düşüncelerin en büyük probleminin ezilenler adına yapıldığının iddia edilmesine rağmen içinde hiç ezilen barındırmayan ve bir grup entelijansiya tarafından şekillenen hareketler olduğunu ifade etmiştir. Türkiye’de baskı karşıtı sosyal hizmetin ezilenler adına yapıldığı gibi bir iddiası olmakla beraber içinde pek de ezilen buldurmeyen bir görüntüye sahip olması ve genelde iyi eğitim görmüş bireylerin bu hareketleri şekillendirmesi Aybar’ın ifadelerini haklı çıkartmaktadır. Var olan tüm eksiklik ve aksaklıklara rağmen gerekli toplumsal bilincin oluşturulması durumunda baskı karşıtı sosyal hizmet uygulamasının Türkiye’de tatbiki mümkündür; lakin aynı süreçlerden geçtiğimiz Batı medeniyetinin bizim yeni yeni başlattığımız toplumsal bilinci oluşturma çabalarını yaklaşık iki asırda

tamamladığı düşünüldüğünde kısa vadede baskı karşıtı sosyal hizmet uygulamasının Türkiye’de tatbiki mümkün gözükmemektedir.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Felsefi arka planını eleştirel paradigmadan alan, ezilenlerin dışlananların yanında olan, insan hakları ve sosyal adaleti referans kabul eden, bireylerin özgürleşmesini ve güçlenmesini arzulayan; radikal, feminist, yapısalcı ve ayrımcılık karşıtı uygulamaları kuşatan baskı karşıtı sosyal hizmet uygulaması ve amaca giderken kullandığı yöntem olan sosyal ve siyasal aksiyon, Batı’nın kendi özel koşulları içerisinde ortaya çıkmıştır. Sosyal, siyasal ve ekonomik yapının Türkiye’de Batı’dakinden farklı olması ve baskı karşıtı uygulamayı Batı’da ortaya çıkartan ve geliştiren koşulların Türkiye’de henüz tam olarak şekillenmemesi baskı karşıtı uygulamanın Türkiye’de uygulanabilirliğini zora sokmaktadır. Baskı karşıtı uygulamanın temellerinden olan kolektif eylem olgusu; Türk devlet geleneğinde asırlardır devam eden güçlü merkezi yapı eğilimi, sosyal çalışmacıların genel olarak kamu kurumlarında istihdam edilmesi, sivil toplumun cılız yapısı dolayısıyla uygulanamamakta ve bu durum baskı karşıtı sosyal hizmet uygulamasının tatbikinin önünde ciddi bir engel teşkil etmektedir. Baskı karşıtı uygulamanın toplum boyutunda ise Türkiye’de toplumsal bilincin baskı karşıtı sosyal hizmet uygulamasını tatbik edecek seviyede olmaması, birçok kırılğan grup için yapılacak savunuculuk ve aktivistlik faaliyetlerinin toplumsal onaydan mahrum olması ve baskı karşıtı sosyal hizmet uygulamasının en temel aktörü olan ezilenlerin baskı karşıtı hareket içine dâhil edilememesi önemli problem alanları olarak göze çarpmaktadır. Baskı karşıtı sosyal hizmetin bir ülkede uygulanabilirliğinin temel iki kriteri olan insan hakları ve sosyal adalet konularının Türkiye’de arzu edilen düzeyde olmaması ve baskı karşıtı uygulamanın ve kullandığı yöntemlerin nasıl uygulanacağına dair Türkçe literatürde yeterince bilgi olmaması ise diğer problem alanları olarak sivrileşmektedir. Tüm bu sayılan sebepler dolayısıyla baskı karşıtı sosyal hizmet uygulamasının Türkiye’de kısa vadede tatbiki pek mümkün gözükmemektedir. Baskı karşıtı sosyal hizmet yaklaşımı makro düzeyde geniş teorik öneriler sunmakla beraber uygulamanın mikro çaptaki tatbiki çok silik ve belirsiz gözükmemektedir. Toplum dediğimiz olguyu bireylerin oluşturduğu düşünüldüğünde mikro çaptaki uygulamaların önemi daha çok anlaşılmaktadır. Baskı karşıtı sosyal çalışmacıların mikro boyutta sunacağı teorik tasarım ve yazımların eksik olan bu alanın gelişimine önemli katkılar sağlayacağı değerlendirilmektedir

KAYNAKLAR

- Acar, H. (1999). Radikal Sosyal Hizmet. N.G. Koşar ve V. Duyan (Ed.), Prof. Dr. *Sema Kut’a Armağan: Yaşam Boyu Sosyal Hizmet* içinde (s.94-97). Hacettepe Üniversitesi Sosyal Hizmetler Yüksekokulu Yayın No:004
- Acar, H. (2001). Sosyal Hizmette Radikal ve Marksist Yaklaşımlar. V. Duyan ve A. Mavili Aktaş (Ed.), Prof. Dr. *Nihal Turan’a Armağan* içinde (s.109-113). Hacettepe Üniversitesi Sosyal Hizmetler Yüksekokulu Yayın No:008.
- Akbaş, E. (2014). *Sosyal Çalışmada Çağdaş Eleştirel Perspektifler*. Ankara: Sabev Yayınları.
- Arı, T. (2009). Amerika’da Siyasal Yapı Lobiler ve Dış Politika (4. Baskı). Bursa: MKM Yayıncılık.

- Arslan Özdemir, E. ve Duyan, V. (2018). Baskı ve Ayrımcılığa Karşı Sosyal Hizmet. *International Journal of Academic Value Studies*, 4 (19), 273-283.
- Attepe Özden, S., Pak, M.D. ve İcağasıoğlu Çoban, A. (2017). Sosyal Hizmette İyilik Hali Kavramı. *Türkiye Sosyal Hizmet Araştırmaları Dergisi*, 1 (2), 87-104.
- Aybar, M.A. (2011). *Neden Sosyalizm Marksizmde Örgüt Sorunu: Leninist Parti Burjuva Modelinde Bir Örgüttür*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Buz, S. (2009). Feminist Sosyal Hizmet Uygulaması. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 20 (1), 53-65.
- Canatan, K. (2009). Avrupa Toplumlarında Çokkültürcülük: Sosyolojik Bir Yaklaşım. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 2 (6), 80-97.
- Cankurtaran, Ö. ve Beydili, E. (2016). Ayrımcılık Karşıtı Sosyal Hizmet Uygulamasının Gerekliliği Üzerine. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 27 (1), 145-160
- CASW. (2008). Erişim adresi: <https://www.casw-acts.ca/en/what-social-work/>
- Çaha, Ö. (1994). Osmanlı'da Sivil Toplum. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 49 (3), 79-99.
- Çamur Duyan, G. (2011). Parçalanmış Aileler ve Sosyal Hizmet Müdahalesi. *Sosyal Dışlanma ve Aile: Sosyal Hizmet Müdahalelerinde Güçlendirme Yaklaşımı (3. Baskı)* içinde (s.13-30). Ankara: Maya Akademi Yayınevi.
- Çoban Kaynak, R. (2017). Sosyal Adalet, Eşitlik ve Sosyal Hizmet. *Gümüşhane Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi*, 6 (4), 252-260.
- De Haan, A. (2000). Social Exclusion: Enriching the Understanding of Deprivation. *Studes in Social and Political Thought*, Vol:2, 22-40.
- Duyan, V. (2016). *Sosyal Hizmet: Temelleri, Yaklaşımları, Müdahale Yöntemleri*. Ankara: Sosyal Çalışma Yayınları.
- Duyan, V. ve Bayır, Ö.Ö. (2016). *Sosyal hizmete Giriş: Öğrenciler ve Uygulayıcılar İçin Bir Rehber*. Ankara: Sosyal Çalışma Yayınları.
- Dominelli, L. (2002). *Anti-Oppressive Social Work Theory and Practice*. New York: Palgrave Macmillan.
- Dominelli, L. (2015). Baskı Karşıtı Uygulama: Yirmi Birinci Yüzyılın Zorlukları. *Sosyal Hizmet: Temel Alanlar ve Eleştirel Tartışmalar* içinde (s.83-100). (Çev. Ed. T. Tuncay), Ankara: Nika Yayınevi.
- Freire, P. (2017). *Ezilenlerin Pedagojisi* (Çev. D. Hattatoğlu ve E. Özbek) 15. Baskı, İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Gelir ve Yaşam Koşulları Araştırması Açıklandı. (18 Eylül 2018). Erişim adresi: <http://www.hurriyet.com.tr/ekonomi/gelir-ve-yasam-kosullari-arastirmasi-aciklandi-40959869>
- Güldalı, O. (2018). Baskı Karşıtı Sosyal Hizmet: Modern Dünya-Sistemi Açısından Eleştirel Bir Değerlendirme. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 29 (1), 228-243.

- IASSW (2014). Erişim adresi: <https://www.iassw-aiets.org/global-definition-of-social-work-review-of-the-global-definition/>.
- IFSW (2014). Erişim adresi: <https://www.ifsw.org/what-is-social-work/global-definition-of-social-work/>.
- Ife, J. (2008). *Human Rights and Social Work*. New York: Cambridge University Press
- Karabekir, H.M. (2016). Çocuk Refahı Alanında Çalışan Sosyal Hizmet Uzmanlarının Savunuculuk Uygulamaları: Bir Niteliksel Araştırma (Doktora Tezi). Hacettepe Üniversitesi: Ankara.
- Keçeci, G. (2017). Makro Sosyal Hizmet Uygulamasında Kullanılan Modeller, Teknikler ve Sosyal Hizmet Uzmanlarının Rollerini. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 28 (1), 187-202
- Kongar, E. (1972). *Sosyal Çalışma'ya Giriş*. Ankara: Sosyal Bilimler Derneği Yayınları.
- Koray, M. (2018). Sosyal Politika (5. Baskı). Ankara: İmge Yayıncılık.
- Kut, S. (1988). *Sosyal Hizmet Mesleği Nitelikleri Temel Unsurları Müdahale Yöntemleri*. Ankara: (Yayınevi belirtilmemiş)
- Küçükkaraca, N. (2013). İnsan Hakları, Sosyal Adalet ve Sosyal Hizmet. *Sosyal Politika ve Kamu Yönetimi Bileşenleriyle Sosyal Hizmet Temelleri ve Uygulama Alanları* içinde (s.83-96). Ankara: Maya Akademi Yayınevi.
- Lincoln, Y.S. ve Guba, E.G. (2013). *The Constructivist Credo*. Walnut Creek: Left Coast Press.
- Marx, K. ve Engels, F. (1976) *Komünist Manifesto*. Ankara: Sol Yayıncılık.
- Meydan Larousse (1990). *Meydan Larousse Ansiklopedisi*. İstanbul: Meydan Yayınevi.
- Özateş, Ö. S. (2009). Bir Sosyal Hizmet Müdahalesi Olarak Aile İçi Şiddet Mağduru Kadın Sorununda Feminist Etik Yaklaşım. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 20 (2), 99-107.
- Özgür, Ö. (2010). Çokkültürcü Sosyal Hizmet: Eleştirel Bir Bakış. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 21 (2), 89-104.
- Patton, M.Q. (2002). *Qualitative Research and Evaluation Methods* (3rd ed.). Thousand Oaks, CA: Sage
- Rogers, J. (2012). Anti-Oppressive Social Work Research: Reflections on Power in the Creation of Knowledge. *Social Work Education: The International Journal*, 31 (7), 866-879.
- Şahin, F. (2001). Radikal Sosyal Kişisel Çalışma. V. Duyan ve A. Mavili Aktaş (Ed.), Prof. Dr. Nihal Turan'a Armağan içinde (s.81-90). Hacettepe Üniversitesi Sosyal Hizmetler Yüksekokulu Yayın No:008.
- Teater, B. (2014). *An Introduction to Applying Social Work Theories and Methods* (2th ed.). New York: Open University Press.

- Thomas, J. (1993). *Doing Critical Ethnography*. Beverly Hills: Sage.
- Topçuoğlu, R.A. (2016). Kadın Hareketleri ve Feminist Bilgi Birikiminin Sosyal Hizmetlere ve Sosyal Çalışmaya Getirdiği Açılımlar Üstüne Düşünceler. D. Şaşman Kaylı ve F. Şahin (Ed.), *Sosyal Politikanın Cinsiyet Halleri* içinde (s.9-26). Ankara: Nika Yayınevi.
- Tuncay, T. ve İl, S. (2006). Sosyal Hizmette Baskı Karşıtı Uygulama. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 17 (2), 59-71.
- Tunç, M. (2013). Feminist Grup Çalışması: Temeli, Kapsamı ve Süreci. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 24 (2), 209-229.
- Turan, N. (2012). *Birey ve Ailelerle Sosyal Hizmet*. V. Duyan (Ed.), Ankara: Sosyal Hizmet Uzmanları Derneği Yayınları Yayın No:021.
- Türkiye’de İnsan Hak İhlalleri. (20 Temmuz 2018). Erişim adresi: <https://t24.com.tr/haber/turkiyede-insan-hak-ihlalleri-haziran-2018-raporu-aciklandi-1884-ifade-ozgurlugu-ihlali-gerceklesti,671356>
- Uçan, G. (2016). Toplumsal Cinsiyetin Öteki Yüzü: Erkek. D.Şaşman Kaylı ve F. Şahin (Ed.), *Sosyal Politikanın Cinsiyet Halleri* içinde (s.157-182). Ankara: Nika Yayınevi.
- Vanderwoerd, J.R. (2016). The Promise and Perils of Anti-Oppressive Practice For Christians in Social Work Education. *Social Work & Christianity*, 43 (2), 153-188.
- Yolcuoğlu, İ.G. (2017). *Bireylerle, Ailelerle Gruplarla ve Toplumla Sosyal Hizmet* (8. Baskı). İstanbul: Nar Yayınevi
- Yolcuoğlu, İ.G. (2017). *Sosyal Hizmet/Sosyal Çalışma Bilim ve Mesleğine Giriş* (3. Baskı). İstanbul: Nar Yayınevi.
- Yücel, İ. (2017). Baskı Karşıtı Sosyal Çalışmanın Meşruiyet Sorunu. *Türkiye Sosyal Hizmet Araştırmaları Dergisi*, 1 (2), 155-167.
- Zastrow, C. (2016). *Sosyal Hizmete Giriş* (Çev. D. Baran Çiftçi) (4. Baskı). Ankara: Nika Yayınevi.

Makale türü: Derleme

YEREL YÖNETİMLERCE YOKSUL, YAŞLI VE ENGELLİLERE SUNULAN SOSYAL DESTEK HİZMETLERİ'NE BİR BAKIŞ: İSTANBUL BÜYÜKŞEHİR BELEDİYESİ ÖRNEĞİ

Yaşar Tınar

İstanbul Büyükşehir Belediyesi, Engelliler Müdürlüğü, 34440 Beyoğlu, İstanbul.
yasar.tinar@ibb.gov.tr, ORCID 0000-0002-2382-4833

■ **Öz** Eski çağlardan günümüze devletler ve toplumlar içerisinde her zaman yardıma veya bakıma muhtaç insanlar olmuştur. İlk dönemlerde sosyal politikanın aktörlerinden olan aile yardımı ve bakıma muhtaç aile bireylerine kendileri yardım ediyordu ve bu süreç daha sonraki dönemlerde daha da kurumsallaşarak devlet ve yerel yönetim eliyle yapılmaya başlanmıştır. Nitekim sanayi devrimi sonrası kentlere olan yoğun göç ile kentlerdeki nüfus artmış ve belediyeler asli görevlerinin yanı sıra özellikle sosyal politika hizmetlerine ağırlık vermeye başlamışlardır. Zira devletin sosyal politika üretmede ve yürütmeye yetersiz kaldığı noktada yerel yönetimler devletin bu alandaki yükünü hafifletmeye başlamışlardır. Bu yazıda da yerel yönetimlerin dezavantajlı vatandaşlara imkân ve olanaklar dâhilinde sunduğu sosyal destek hizmetlerinin İBB örneği üzerine durulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Sosyal Hizmetler, Yerel Yönetimler, Yoksul, Yaşlı, Engelli

An Overview of Social Support Services Offered to Poor, Old and Disabled People by Local Governments: Istanbul Metropolitan Municipality example

■ **Abstract** From ancient times to the present, there have always been people in need of help or care in states and societies. The family, which was one of the actors of social policy in the early days, was helping families in need of help and care, and this process was further institutionalized and started to be carried out by state and local government. As a matter of fact, intense migration to cities after the industrial revolution has increased the population in cities and municipalities have started to focus on social policy especially in addition to their primary duties. Local governments have begun to alleviate the burden of the state in this area where the state is inadequate in producing and implementing social policy. In this paper, we focus on the IBB sample of social support services offered by local governments to disadvantaged citizens through opportunities and opportunities.

Keywords: Social Services, Local Governments, Poor, Elderly, Disabled

GİRİŞ

Sanayi Devrimi sonrası kentlere yoğun göçler gerçekleşmiş ve bu göçlerle birlikte insanlar köylerini terk ederek şehirlerde yaşamaya başlamışlardır. Şehirlerde oluşan nüfus yoğunluğu ile birlikte vatandaşların ihtiyaçları, talepleri ve beklentileri de artmaya başlamıştır. Artan talepler karşısında devletin vatandaşlarına hizmet götürmede yetersiz kaldığı ve bir takım hizmetleri karşılayamadığı görülmüştür. Bu sebeplerden dolayı yerel yönetimler devreye girmiş ve merkezi hükümetin karşılayamadığı hizmetleri yerine getirmeye çalışmıştır. Bu bağlamda belediyeler, bir yandan kentin altyapı, ulaşım ve imar gibi fiziksel ihtiyaçlarını karşılarken bir yandan da kent sakinlerinin sosyal ihtiyaçları için destek hizmetlerini geliştirmeyi ve yaygınlaştırmayı amaç edinmektedirler. İBB'de bu bağlamda büyük bir şehir olmanın gerekliliklerine ve sosyal belediyeçilik politikalarına uygun olarak

yaşanabilir ve yaşayan bir İstanbul için sosyal içerikli çalışmalarını da sürdürmektedir.

İBB, İstanbul'da yaşayan dezavantajlı vatandaşların da yaşam kalitesini arttırmak amacıyla engelliler için, tıbbi ve sosyal rehabilitasyon hizmetleri, kuaförlük hizmetleri, engelli kampı hizmetleri, istihdam hizmetleri, psiko-sosyal destek hizmetleri, ulaşım hizmetleri gibi çeşitli ve geniş yelpazede hizmet üretmekte ve vatandaşlarına sunmaktadır. Ayrıca, ihtiyaç sahibi ailelere ayni ve nakdi yardımlarda bulunmaktadır. Bununla beraber kadın ve aileye yönelik sosyal destek hizmetleri de yapmaktadır. Yine, sosyal destek hizmeti adı altında öğrencilere de eğitim yardımları yapılmaktadır.

İBB'nin bir diğer sosyal destek hizmeti ise yaşlılara yönelik sunulan hizmetlerdir. Bu hizmetler arasında; Darülaceze Kampüsü, Huzur Evleri ve Yaşam Evleri bulunmaktadır. Bu hizmetler ile yaşlılara yatılı ve gündüzlü bakım hizmeti ile sağlık ve rehabilitasyon hizmetleri de verilmektedir. Ayrıca, zor geçen kış mevsiminde sokakta yaşayan insanların yani evsizlerin bu olumsuz hava koşullarından etkilenmemesi adına bu gibi evsiz kalan kimselere barınma, sağlık, giyecek ve yiyecek temini gibi hizmetler sunulmaktadır.

SOSYAL POLİTİKA VE YEREL YÖNETİMLER

Sosyal Politikanın Tarihçesi

Sosyal politika kavramına ilk kez 19. yy 'da Alman Profesör Wilhelm Heinrich Riehl'in değindiği bilinmektedir. Bununla birlikte 19. yy' da Sosyal Siyaset Derneği'nin kurulmasını ve iktisat ilminin akademik bir disiplin olmasına kadar geçen süre içinde devlet, sosyal politikayı burjuvazi sınıfının karşısında alınması gereken bir politik kavram olarak görmüştür. İlerleyen gelişmeler ile birlikte sosyal politika ilk önce iktisat ilminin içerisinde iken daha sonra bağımsız bir disiplin haline almıştır. (Ersöz, 2004, s.7). Yine, sosyal politikanın bir bilim dalı haline gelmesini sağlayan önemli gelişmelerden birisi 1911 yılında Otto v. Zwiédineck-Südenhorst'un yazmış olduğu "Sosyal Politika" eseri olmuştur (Aydın, 2009, s. 23). Sosyal politika kavramı Türkiye'de ilk defa Ziya Gökalp'ın önderliğinde çıkan "Yeni Mecmua" da görülmüştür. Ancak, bu bilim dalının Türkiye'de gelişmesine en çok katkı sağlayanların başında Alman Profesör Gerhard Kessler gelmektedir.

Türkiye'de Yerel Yönetimlerde Sosyal Politikanın Doğuşu, Gelişimi ve Rolü

Türkiye'de 1990'lı yıllara kadar birkaç büyükşehir belediyesi dışında diğer belediyeler genellikle asfaltlama çalışmaları, yol yapımı, imar çalışmaları, temiz su, çöplerin toplanması vb. işleri yerine getirmekteydiler. Bu yıllarda belediyelerin sosyal ve kültürel anlamda önemli bir çalışma yaptıkları görülememiştir. Türkiye'de sosyal belediyeciliğin ifade edilmesi 1973-77 yılları arasındaki belediyelerin tanımlanmasında kullanılmıştır. Ersöz'e göre; kavramın, batılı, refah düzeyi yüksek gelişmiş ülkelerdeki " yerel refah devleti" ve "refah belediyeciliği" kavramını karşılamak amacıyla türetildiği düşünülmektedir. Bahsi geçen yıllarda belediyeler marifetiyle fırın ve aşevi açılması hizmetlerinin belediyelere sosyal bir anlam kattığı algısını ön planda tutmuştur. Oysa bu dönemde batılı manada bir sosyal belediyecilik anlayışından bahsedilmesi mümkün değildir. (Tınar, 2018, s. 183).

1990'lı yıllara gelindiğinde genelde belediyeler özelde büyükşehir belediyeleri ilk başlarda kentsel hizmetlere öncelik vermekle beraber bu tarihten itibaren belediyelerin eğitim, konut, sosyal yardımlar, sosyal hizmetler, sağlık vb. hizmetlere yöneldiği görülmüştür. Belediyeler, bu yıllarda çocuklara, yaşlılara, engellilere, muhtaçlara, kadınlara vb. dezavantajlı gruplara hizmet eden birimler, merkezler oluşturmaya başlamışlardır. 2000'li yıllardan sonra yerel yönetimlerde sosyal politika anlayışına yeni bir bakış açısı getirilmiş ve bütün yerel yönetimlerde sunulan sosyal yardım hizmetleri çeşitlilik göstermeye başlamıştır. İleriki yıllarda belediyeler daha sistematik ve programlı kültürel etkinlikler, sosyal yardım ve sosyal hizmet çalışmaları gerçekleştirmeye başlamışlardır. Birkaç büyükşehir belediyesi tarafından halka sunulan sosyal hizmetler ve sosyal yardımlar, diğer belediye sınırları içerisinde ikamet eden vatandaşlar tarafından da talep edilmişlerdir. Böylece halkı yanında görmek isteyen belediyeler de aynı hizmetleri farklı şekilde sunmaya başlamışlardır. (Tınar, 2018, s. 183-184).

Türkiye'de geçmiş yıllarda yerel yönetimlerde sosyal politika alanı tanımlanacak olunursa, sosyal yardım ve sosyal hizmetlerin birçoğunun Büyükşehir Belediyeleri tarafından yürütüldüğü görülmektedir. 1980'li yıllarda Türkiye'deki yüksek enflasyon, düşük ekonomik büyüme ve işsizliğin artması ile birlikte zamanla fakirleşen halkın sosyal yardım ve sosyal hizmet taleplerindeki artışların arttığı söylenebilmektedir. Bu nedenlerden dolayı öğrencilere burs, fakir halka aşevi, yakacak yardımı, giyecek, ilaç vb. hizmetlerin başlaması, mesleki kursların açılması, yaşlı ve engelli hizmetlerine eğilim, kapsamlı ve planlı kültürel etkinlikler yapılmasının sağlanması ve kadın sığınma evlerinin kurulmasıyla birlikte sosyal politika alanı yerel yönetimlerde çeşitlilik göstermeye başlamıştır. (Ersöz, 2011, s.143).

Sosyal Politika Açısından Yerel Yönetimler ve 5216 ile 5393 Sayılı Kanun

Bir kamu kuruluşu olan İBB, hizmetleri yürütürken hizmetlerin hepsini bir hukuki temele dayandırmaktadır. Bu açıdan bakıldığında belediyeler için "5216 Sayılı Büyükşehir Belediyesi Kanunu", "5393 Sayılı Belediye Kanunu" ve "5018 sayılı Kamu Mali Yönetimi ve Kontrol Kanunu" hizmetlerin yürütülmesi ve sunulmasında belirleyici ve önemli bir role sahiptir. Burada hukuksal mevzuattan daha çok İBB'nin dezavantajlı grupları ilgilendiren görev, yetki ve sorumlulukları açıklanacaktır. 5216 Sayılı Büyükşehir Belediyesi Kanunu'nun 7. Maddesi'ne göre belediyelerin görevleri arasında; hastaneler, sağlık merkezleri, gezici sağlık üniteleri açmak ve kurmak. Yaşlılar, yetişkinler, kadınlar, gençler, engelliler ve çocukları kapsayan her çeşit sosyo-kültürel hizmetleri yürütmek, iyileştirmek ve geliştirmek. Sosyal tesisler oluşturmak, kişisel ve mesleki kurslar açmak, açılan kursları işletmek veya işlettirmek, hizmetler sürdürülürken, sivil toplum kuruluşları, üniversiteler, yüksekokullar ve meslek liseleri ile iş birliği halinde olmak bulunmaktadır. (İBB Faaliyet Raporu 2014, 2015, s. 13). Aynı kanunun 7. Maddesi'nde yaşlılara, engellilere, kadınlara, gençlere ve çocuklara yönelik sosyal ve kültürel hizmetler sunmak belediyelerin görevleri arasındadır. Yine, aynı kanununun 24. Maddesi'nde belediye giderleri arasında dar gelirli, yoksul, muhtaç ve kimsesizler ile engellilere yapılacak sosyal yardımlar bulunmaktadır. <https://mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/1.5.5216.pdf> (20.06.2019).

5393 Sayılı Belediye Kanununun 38. Maddesi'ne göre; belediye başkanının görev ve yetkileri arasında bütçeden ihtiyaç sahipleri ve yoksullar için ayrılan ödeneği kullanmak, engellilere yönelik hizmetleri yönetmek ve engelli merkezleri açmak bulunmaktadır. <http://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/1.5.5393.pdf> (28.03.2019). Yine, Belediye Kanunu'nun 14. Maddesine göre; belediye hizmetleri, vatandaşlara en yakın yerlerde sunulur ibaresi vardır. Bu açıdan bakıldığında hizmet sunumunda engelli, yaşlı, düşkün ve dar gelirli durumuna uygun yöntemler kullanılmaktadır diye geçmektedir. <https://mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/1.5.5393.pdf> (20.06.2019).

Yerel Yönetimlerde Sosyal Belediyecilik Anlayışı

Sosyal belediyecilik çalışmaları yerel yönetimlere sosyal alanlarda planlama işlevi yüklemekte ve bu bağlamda kamu kaynaklarını konut, sağlık, eğitim ve çevre korunması alanlarını kapsayarak kanalize etmektedir. Bu açıdan işsizlere, yoksullara, kimsesizlere yardımlar yapılması sosyal dayanışmayı etkin hale getirmektedir. Bu yardımlar neticesinde sosyo-kültürel çalışmaların da gerçekleştirilmesi için gerekli olan alt yapı yatırımlarının yapılması için etkin ve verimli politikalar üretmek birey ve toplumun farklı kesimleri arasında gücü azalan sosyal güvenlik ve adalet konularını güçlendirmeye yönelik olarak yerel yönetimlere sosyalleştirme ve sosyal kontrol işlevi verilmektedir. 1950'li yıllardan sonra Türkiye'de hızlı nüfus artışı ve göçlerin şehirlerdeki nüfusu arttırmasıyla birlikte yerel yönetimler sosyal politikalarından ziyade kaynaklarını daha çok kentsel alt yapı ve hizmetlerine ayırmak mecburiyetinde bırakmıştır. (Ersöz, 2004, 148-149). 1950'li yıllardan sonra yerel yönetimlere verilen sosyal ve kültürel içerikli vazifeler, bu vazifelerin merkezi yönetim veya diğer kurumlara verilmesinden değil; kaynakların kısıtlı olması sebebiyle yerel yönetimlerin ilgi ve alaka eksikliğinden dolayı zamanla bu kurumların vazife alanları dışında kalmıştır. Şüphesiz, bu yıllarda birçok yerel yönetim, bu kurumların, eğitim, konut, sağlık, sosyal yardım ve sosyal hizmetler alanlarındaki yeteneklerini ve özgünlüklerini ortaya koyan nitelikli projeleri de gerçekleştirmişlerdir. Önceki dönemlerde fakir, kimsesiz, engelli ve yaşlılara aşevlerinde sıcak yemek, giyecek, yiyecek verilmesi şeklinde devralınan sosyal yardımlar, 1990'lı yıllardan itibaren tür, nitelik ve kapsam olarak artış göstermiş ve farklı yerel yönetimler tarafından da sağlanır duruma gelmiştir. Engelli merkezleri, huzurevleri, kadın sığınma merkezleri, çocuk sığınma evleri, poliklinikler, hastaneler, eğitim merkezleri, mesleki gelişim kursları vb. yerlerin açılması birçok Büyükşehir belediyesinin ana hizmetler kategorisine girmiştir.

Sosyal belediyecilik, sosyal devletin yereldeki aynası, yereldeki temsilcisi niteliğindedir. Bu anlamda, sosyal devletin yetemediği durumlarda, sosyal belediyecilik anlayışı devreye girerek, sosyal sorunların minimuma indirilmesinde veya çözüme kavuşturulmasında önemli bir görevi yerine getirmektedir. Günümüzde yerel yönetimlerde yaşanan yasal değişimlerle birlikte sosyal belediyecilik, sosyal devletin yerel yönetimlere dönüştürülmüş halinden meydana gelmiştir. [https:// t.ogren-sen.com/ouku/7309/index.html?page=2](https://t.ogren-sen.com/ouku/7309/index.html?page=2) (20.06.2019).

Yerel yönetimlerin temel sosyal politika görevleri arasında; koruyucu ve bütüncül sosyal politikalar, belde halkının dikey ve yatay sosyal entegrasyonu, bireysel sorumluluk yükleyen sosyal yardım politikaları ve adil gelir dağılımı

politikaları bulunmaktadır. Ayrıca, sosyal belediyeçilik olarak vatandaşa sunulabilecek hizmetler genel olarak; kimsesizlerin, muhtaç kadınların, evsizlerin ve sokak çocuklarının barınma ihtiyaçlarını karşılamak, kreşler açmak, huzurevleri yapmak, sağlık merkezleri oluşturmak, kültür-sanat ve spor tesisleri inşa etmek ve bu tesisleri yaygınlaştırmak, fakir ve muhtaç kimselere aş evleri kurmak, engelliler için başta ulaşım olmak üzere sosyo-kültürel ortamlara erişimde hayatı kolaylaştıran tedbirler almak, mesleki kurslar açmak, park-bahçe ve piknik alanlarını yaygınlaştırmak, ucuz konut inşa etmek, ekmek fabrikaları ve tanzim satış ofisleri kurmak ve son olarak gıda, ilaç, kömür ve eğitim yardımları bulunmaktadır. (Güleç, 2014, s.491).

İBB TARAFINDAN SUNULAN AYNİ VE NAKDİ YARDIM HİZMETLERİ

İstanbul'da ikamet eden ve temel ihtiyaçlarını karşılayacak durumda olmayan dar gelirli ailelere İBB tarafından ayni ve nakdi yardımlar yapılmaktadır. Yine İBB tarafından ihtiyaç sahibi aileler yerinde tespit edilirler ve aileler için değerlendirme süreci başlamış olur. Değerlendirme süreci eğer aile lehine sonuçlanırsa uygun bulunan ailelere gerekli olan yardımlar sürekli veya sınırlı süreli olarak yapılmaktadır. Ayrıca, yine İBB tarafından İstanbul'daki ilköğretim, ortaöğretim, lise ve rehabilitasyon merkezlerinde eğitim gören yetim, öksüz, engelli ve şehit çocuğu öğrencilerin belgelerini ibraz etmeleri koşuluyla nakdi yardımlar yapıldığı bilinmektedir. (İ.B.B. Faaliyet Raporu 2016, 2017, s. 152).

Sosyal Amaçlı Yapılan Nakdi Yardımlar

İBB, kendisine başvuruda bulunan ihtiyaç sahibi ailelere, sosyal yardım ve sosyal destek amaçlı nakdi olarak yardımlar yapmaktadır. Bu yardımlardan ve hizmetlerden 2017 yılında toplam 102.750 aile faydalanmıştır.

İstanbulkart Hizmeti

İstanbul'da ihtiyaç sahibi ailelere 2006 yılına kadar koliler ile sosyal yardımlar yapılmaktaydı. 2006 yılından itibaren daha fazla aileye ulaşmak ve hizmeti yaygınlaştırmak amacıyla ve ailelerin kendi ihtiyaç duyduğu ürünü satın alabilmesi adına "Sosyal Yardım Kuponu" hizmeti devreye girmiştir. (İ.B.B. Faaliyet Raporu 2015, 2016, s.152). Bu hizmet İstanbullulara 2006-2014 yılları arasında sunulmuştur. Bu tarihten itibaren ise ihtiyaç sahibi ailelere yardımlar "Sosyal Yardım İstanbulkart" üzerinden ulaştırılmıştır. 2017 yılı verileri doğrultusunda bu hizmetten faydalanan ve İstanbulkart kullanan aile sayısı 140.179'dur.

Eğitim Yardımları

İstanbul'da yaşayan ilköğretim, ortaöğretim, lise ve rehabilitasyon merkezlerinde eğitim ve öğrenim görmekte olan bütün engelli, yetim, öksüz ve şehit çocuğu öğrencilere öğrenci olduklarını belgelemek koşuluyla yılda bir kez olmak üzere bu yardımlar verilmektedir. (İ.B.B. Faaliyet Raporu, 2017, 2018, s. 153). 2017 yılında bu sosyal yardım hizmetinden 800.000 öğrenci istifade etmiştir.

Tersine Göç Hizmeti

Tersine göç hizmetindeki asıl amacın İstanbul'a herhangi bir nedenden dolayı gelen, sosyo-ekonomik açıdan İstanbul'da yaşayamayan veya bu şehirde

tutunamayan, memleketine dönme istek ve arzusunda olan fakat maddi imkânlardan dolayı gidemeyen yalnız maddi imkânın bulunması durumunda memleketine göç edecek olan ailelere verilen yardımları göstermektedir. (İ.B.B. Faaliyet Raporu 2017, 2018, s. 153). 4.772 ailenin 2017 yılından bu hizmet ve yardımlardan faydalandığı bilinmektedir.

Yoksul Sevk Hizmeti

Yoksul sevk hizmeti, İstanbul'a herhangi bir sebepten dolayı örneğin; tedavi olma, iş bulma, askerlik hizmeti veya öğrenci olarak gelen ancak kalacak, barınacak yeri olmayan ve memleketine maddi yetersizliklerden dolayı dönemeyen vatandaşlara otobüs bileti temidir. Otobüs biletleri alınarak memleketine gönderilen kişi sayısı 2017 verileri göre 8.188 kişidir.

Ev ve Giyim Eşyası Yardımları

İhtiyaç sahibi ailelerin ev eşyası veya giyim eşyası hizmetinden faydalanma isteği üzerine belediye personeli marifetince sosyal bir değerlendirme yapılır ve bu sosyal değerlendirme neticesine göre ihtiyaç sahibi ailelere ev ve giyim eşyası yardımı yapılmaktadır. (İ.B.B. Faaliyet Raporu 2017, 2018, s. 153). 2017 yılında 3.852 aileye ev eşyası yardımı yapılmıştır. Yine 2017 yılında 1.795 aileye de giyim yardımı yapıldığı görülmektedir.

Evsizlere Kış Yardımı

İBB Afet Koordinasyon Merkezi (AKOM), zor ve ağır kış şartlarının yaşanmasına dair herhangi bir acil durum söz konusu olduğunda sokaklarda kalan, yaşayan insanların bu soğuk kış şartlarında dışarıda kalmamaları ve soğuktan donmamaları için evsizlere kış yardımı yapmaktadır. Bu hizmet kapsamında spor salonlarında misafir edilen evsizlere ilk önce sağlık hizmeti verilmektedir. Sağlık hizmetlerinin akabinde yine evsizlere giyecek, yiyecek, temizlik ve konaklama imkânları sunulmaktadır. Bu durum ağır geçen kış şartlarının sona ermesine kadar devam etmektedir. Evsizlere kış yardımı hizmetinden 2017 yılında toplam 3.273 kişi fayda sağlamıştır.

İBB TARAFINDAN SUNULAN YAŞLI HİZMETLERİ

Sultan II. Abdülhamit tarafından ve onun emri doğrultusunda kadın ve erkekleri, yoksulları ve bakıma muhtaçları, engellileri ve kimsesizler korumak adına İstanbul'da çocukların zamanlarını boşa harcamamaları birer meslek sahibi olmaları maksadıyla aynı zamanda yaşlı ve kimsesizlerin ömürlerinin son zamanlarını rahat ve huzur içerisinde geçirebilmeleri için 1882 yılında temeli atılmıştır. Darülaceze kurumu 1895 yılında hizmete açılmıştır. (Güveli, 2006, s. 40). Darülaceze, 1924 yılından itibaren 1999 yılına kadar hizmetlerini Büyükşehir Belediyesi üzerinden yürütmüştür. Okmeydanı Darülaceze biriminin verilen hizmetlerde yetersiz kalması ve oluşan talepleri karşılayamaması adına İstanbul'da Anadolu yakasında yeni bir hizmet kampüsü 1999 yılında hizmete girmiştir. Yine, 1999 yılında Okmeydanı Darülaceze kampüsü İçişleri Bakanlığına bağlanmıştır. Kayışdağı mevkiindeki kampüs ise Büyükşehir Belediyesine bağlı kalarak hizmetlerine devam etmektedir.

Darülaceze Kurumu'ndan hizmet almanın da belli koşulları bulunmaktadır. Bunlardan ilkinin kişinin kendisine bakacak birisinin olmadığını ispatlaması gerekmektedir. İkinci olarak, eğer kişinin eşi veya çocuğu yaşıyor ve

kendisine bakmıyorsa bakıma muhtaç kişi eşi veya oğluna dava açmak durumundadır. Bunların yanı sıra; sağlık raporu, nüfus bilgileri vb. belgelerin olması yeterlidir. Ayrıca, Darülaceze Kurumu yine kendi içerisinde bakıma muhtaç kişinin hizmet alması veya alamaması konusunda bir komisyon kurmakta ve bu komisyon kararına göre kişinin hizmetlerden faydalanması veya faydalanamaması kesinleşiyor.

http://siv.sehir.edu.tr/8080xmlu/bitstream/handle/1149830768001516712006.pdf?sequence=1 (28.03.2019).

Başta İBB olmak üzere, günümüzde birçok belediye yaşlılara yönelik politikalar üretmekte ve yaşlılar için; sağlık ve bakım hizmetleri, sosyal ve kültürel hizmetler gibi birçok alanda hizmet vermektedir.

Bakım Hizmetleri

Yaşlılara yönelik bakım hizmetleri; Darülaceze Kampüsü, Dr. Beşir AKINEL Huzurevi ve Neriman Turan Huzur Evleri'nde verilmektedir. Bu merkezlerde yaşayan yaşlılara; barınma, sağlık, sosyal ve kültürel, beslenme gibi çeşitli hizmetler sunulmaktadır. 2017 verilerine göre bu merkezlerden ve verilen hizmetlerden 801 yaşlı yararlanmıştır. (Kökenek, 2018, s. 84).

Darülaceze'nin yaşlı hizmetlerinin arasında olan "Yaşam Evleri" modelinde; kendi bakımlarını yapabilen yaşlıların sosyal ve kültürel ortamlarından kopmadan mahallelerinde yaşama şansı verilmektedir. Yaşam Evleri'nde kalan yaşlılara, tadilat ve tamirat, ev temizliği, kişisel bakım, alışveriş ve danışmanlık hizmetleri sunulmaktadır. Türkiye'de ilk defa İBB tarafından başlatılan bu hizmetten 2017 yılında 49 yaşlı faydalanmıştır. Ayrıca, Darülaceze Kurumu tarafından yaşlılara; sosyal hayata adaptasyon, aktif yaşlılık projesi, yaşlı danışma hattı, manevi destek projesi, sosyal bakım projesi ve darülaceze dostluğu ve gönüllülüğü projeleri gibi hizmetlerin verildiği bilinmektedir.

Sağlık Hizmetleri

İBB tarafından vatandaşlara sunulan sağlık hizmetlerini Sağlık ve Hıfzıssıhha Müdürlüğü vermektedir. Sağlık Müdürlüğü tarafından verilen hizmetlerden yaşlı vatandaşlar da istifade edebilmektedir. Sağlık hizmetlerine bakılacak olunursa bu hizmetlerin genel olarak üç ayrı kategoride toplanmış olduğu görülmektedir. Bu hizmetlerden ilkinin "Ayaktan Teşhis ve Tedavi" hizmeti oluşturmaktadır. 2017 yılında bu hizmet kapsamında 21.332 kişi tıp merkezlerinde uzman doktorlar tarafından muayene olmuşlardır. İkinci hizmet kategorisini "Evde Sağlık Hizmetleri" oluşturmaktadır. Evde Sağlık Hizmeti, isminden de anlaşılacağı üzere İstanbul'da yaşayan yaşlı, engelli ve bakıma muhtaçlara sunulan bir hizmeti ifade etmektedir. Bu hizmetler dâhilinde; doktor muayene hizmetleri, hemşire hizmetleri, fizik tedavi ve psikoterapi hizmetleri, hasta nakil ve hasta refakat hizmetleri, kişisel bakım hizmetleri ve ev temizliği hizmetleri bulunmaktadır. İstanbul'da yaşayan yaşlı ve bakıma muhtaç 12.111 kişi 2017 yılında bu hizmetlerden faydalanmışlardır. (Kökenek, 2018, s. 90-91).

Sosyal Yardım ve Ulaşım Hizmetleri

Sosyal yardımlar, İstanbul'da yaşayan alt gelir grubu ailelere yapılan yardımları açıklamaktadır. Bu ifade ile birlikte sosyal yardımlara ihtiyaç duyan

vatandaşlara; ev ve giyim eşyası yardımı ve nakdi yardımlar gibi çeşitli sosyal destekleyici yardımların yapıldığı bilinmektedir. İBB vasıtasıyla sosyal yardımlardan 2017 yılında 6.189 yaşlı vatandaş faydalanmıştır.

Ulaşım hizmetleri, İBB tarafından toplu taşıma araçlarından faydalanamayan kişilere ücretsiz olarak verilen özel donanımlı araç tahsisini açıklamaktadır. Bu hizmet ile birlikte engelli ve yaşlı vatandaşlar ihtiyaçları doğrultusunda araç talep edebilmekte ve kapıdan kapıya araç hizmetini alabilmektedirler. Genel olarak bakıldığında yaşlılar için 2017 yılında 1.729 talebin karşılandığı ve 479 yaşlının bu hizmetten faydalandığı görülmektedir. (Kökenek, 2018, s. 94).

Eğitim ve Kütüphane Hizmetleri

İstanbul Sanat ve Meslek Eğitim Kursları (İSMEK), İstanbul'da yaşayan vatandaşlara; kişisel birikimlerini yükseltici, mesleki ve sanatsal bilgilerini geliştirici, kent kültürünü ve büyükşehirde yaşama konusunda donanımlarını artırıcı, gelir elde etmelerini sağlayıcı, istihdam edilebilirliklerini artırıcı amaçlarla kurulmuştur ve örgün eğitimi tamamlayıcı bir yaygın eğitim hizmeti vermektedir. <https://www.ismek.ist/tr/kurumsal.aspx> (08.04.2019). Bu doğrultuda yaşlıların daha sosyal olabilmeleri ve toplumda daha aktif var olabilmeleri adına İSMEK 2 adet "Sosyal Yaşam Merkezi" açmıştır. Bu merkezlerden bir tanesi Küçükçekmece'de bir tanesi ise Kartal'da bulunmaktadır. Sosyal Yaşam Merkezleri'nde açılan kurslar tamamen yaşlıların talepleri doğrultusunda açılmaktadır. Böylece, açılan kurslarda yaşlılar kendi akranları ile bu merkezlerde günleri rahat ve konforlu olarak geçirmektedirler. https://www.ismek.ist/tr/haber_detay.aspx?RegID=2696 (08.04.2019).

İBB'nin 21 adet kütüphanesi bulunmakta ve bu kütüphaneler tüm vatandaşların hizmetine açıktır. Yalnız ödünç olarak kitap almak isteyenler kütüphanelere üye kaydı yapmak zorundadırlar. <http://ataturkkitapligi.ibb.gov.tr/ataturkkitapligi/index.php?dil=tr&p=2> (08.04.2019). Yaşlı hizmetleri olarak ekstra bir uygulama olmamakla birlikte 2017 yılında İBB'ye ait kütüphanelere 1.471 yaşlının üye olduğu bilinmektedir. (Kökenek, 2018, s. 99).

Spor Hizmetleri

İBB spor hizmetlerinin temel amacı, İstanbul'da yaşayan vatandaşların yaşam kalitesini yükseltmek için modern imkânlarla düzenli ve bilinçli bir şekilde spor yapmasıdır. Ayrıca, spor hizmetleriyle İBB İstanbul halkının fiziksel ve ruh sağlığını güçlendirmek ve yeteneklerini geliştirmeye çalışmaktadır. Bu amaç doğrultusunda spor tesislerinden ve sportif faaliyetlerden aktif olarak katılım sağlanmasını öncelikleri arasına almıştır. <http://www.spor.istanbul/kurumsal/kisatanitim-ve-tarih%C3%A7e.aspx> (08.04.2019). Nitekim İstanbul'da yaşayan vatandaşlar İBB'ye ait 11 spor kompleksi ve 47 spor tesisinden hizmet almaktadırlar. Ayrıca, tesislerde vatandaşlara uzman spor eğitmenleri eşliğinde 26 farklı branşta hizmet verilmektedir. Oysa bu kadar imkân ve olanağa rağmen 2017 yılı verilerine göre tüm spor tesislerinden 65 yaş ve üzeri 40 kişinin kaydı olduğu görülmekte ve bilinmektedir.

İBB TARAFINDAN SUNULAN ENGELLİ HİZMETLERİ

İBB’de engellilere yönelik çalışmalarını Sağlık Daire Başkanlığı bünyesinde hizmet veren Engelliler Müdürlüğü yürütmektedir. 1994 yılında “Özürlüler Koordinasyon Merkezi” olarak kurulan bu merkez Temmuz 2006 tarihinde müdürlüğe dönüştürülerek kurumsallaştırılmıştır. Engelliler Müdürlüğü, İstanbul’da hem Avrupa hem de Anadolu yakasında olmak üzere çeşitli noktalarda yer alan merkezler ve irtibat büroları üzerinden engelli ve yakınlarına hizmet vermektedir. (Engelliler Müdürlüğü, 2015).

İBB Engelliler Müdürlüğü, kendi otomasyon sistemine kaydı bulunan ve İstanbul’da yaşayan engellilerin, İstanbul sınırları içerisinde engellilere sunulan hizmet ve kaynaklardan olabildiğince faydalanması, en uygun hizmeti almaları, fiziksel ve zihinsel kapasitelerinin artırılması, bağımsız bir birey olabilmelerini sağlayacak uygun ve modern rehabilitasyon programlarının uygulanması, toplumsal olaylardan pay almalarını sağlamak, üretimde aktif rol almalarını sağlamak ve yaşam kalitelerini arttırmayı hedeflemektedir. isper.istanbul/mentü/istem-engelliler-merkezi-ve-bagli-birimler (09.04.2019).

İBB Engelliler Müdürlüğü’nce engelli ve ailelerine verilen kurumsal hizmet başlıkları sırasıyla şöyledir: Psiko-Sosyal Servis Hizmetleri, Eğitim Hizmetleri, Ulaşım Hizmetleri, Sağlık Destek Hizmetleri, Kuaförlük Hizmetleri, Engelli Kamp Hizmetleri ve Toplumun Bilinçlendirilmesi hizmetleridir.

Eğitim Hizmetleri (Genel-Mesleki ve Kişisel Gelişim Eğitimleri)

İBB Engelliler Müdürlüğü, bünyesinde bulunan merkezler aracılığı ile zihinsel engellilerin öz bakımlarını yapabilmesi ve el yeteneklerini geliştirilmesini sağlayan mesleki ve sanatsal eğitimler vermektedir. Eğitim imkân ve olanağı bulunmayan 17-35 grubundaki eğitilebilir zihinsel engellilere; okuma-yazma, bağımsız yaşam, resim, müzik, spor, temizlik vb. eğitimler verilmektedir. (Gürok, 2015, s. 54).

Mesleki kişisel ve gelişim eğitimlerinin amacı, engelli bireylere mesleki bilgi ve beceri kazandırmakla beraber üretkenliklerinin arttırılarak üretim hayatında daha aktif rol oynamalarını sağlamaktır. Üstelik bu eğitim hizmetlerinden tüm engel grupları faydalanabilmektedir. Verilen eğitim hizmetlerinin içerisinde branş olarak; bilgisayar kursları, E-KPSS kursları, diksiyon kursları, market-reyon görevlisi kursları, hause-keeping kursları, aşçılık kursları, müzik ve resim gibi kurslar bulunmaktadır. Ayrıca, Engelliler Müdürlüğü’nce eğitim hizmetleri olarak, Türk İşaret Dili Eğitimleri, Yaz Okulu Hizmetleri, Özel Eğitim Hizmetleri gibi çeşitli eğitim hizmetleri de engelli bireylere verilmektedir. (İ.B.B. Faaliyet Raporu 2017, 2018, s. 144).

Psikolojik Destek Hizmetleri

Psikolojik destek hizmetleri ile engelli ve ailelerine bireysel ve çevresel problemlerle başa çıkma becerisinin kazandırılmasını amaçlanmaktadır. Bu amaç doğrultusunda engelli bireylere; mesleki, sosyal, eğitsel ve duyuşsal gelişimlerinin arttırılması için psikolojik destek hizmetleri sunulmaktadır. Gerekli görülen anlarda engellinin ailesi de psikolojik açıdan desteklenmekte ve güçlendirilmektedir. Yine psikolojik destek hizmetleri kapsamında; bireysel ve grup danışmanlık hizmetleri,

aile eğitimi ile ilgili seminer hizmetleri, aile erken eğitim programları ile dil ve konuşma terapisi hizmetleri de verilmektedir. Böylece hem engelli bireyin hem de ailesinin topluma katılım ve uyum sürecinin artırılması sağlanmaktadır. (Karaağaç, 2017, s. 69).

Kuaförlük Hizmetleri

Kuaförlük hizmeti kapsamında kişilerin engel türüne bakılmamakta ve sadece evinden dışarıya çıkamayacak durumda olması ve ağır engel grubu içerisinde olması şartı aranmaktadır. Kuaförlük hizmeti yani kişisel bakım hizmetleri ile kuaförler engelli vatandaşların evlerine giderek bu hizmeti karşılamaktadır. Yine kuaförlük hizmeti vatandaşlara yıl içerisinde periyodik olarak tekrarlanmaktadır. Sonuç olarak bu hizmet, engelli bireylerin kısmi de olsa bakım ihtiyaçları karşılanmakla beraber engelli veya ailesini de maddi bir külfetten çıkarmış olmaktadır. (Karaağaç, 2017, s. 87).

Yasal Haklar Danışmanlığı

Sosyal destek hizmetleri olarak engelli ve ailelerine verilen “Yasal Haklar Danışmanlığı” hizmeti birimin kuruma bağlı avukatları tarafından yürütülmektedir. Danışmanlık hizmeti, genel olarak engelli veya ailesiyle yüz yüze ve telefon aracılığı ile iletişim kurulup kişinin öğrenmek istediği bilgilerin alanında uzman avukatlar tarafından verilmesi olarak yapılmaktadır. (Kaya, 2018, s. 46). Ayrıca, İstanbul genelinde belirli periyotlar ile yıl içerisinde farklı ilçelerde yasal haklar seminerleri de düzenlenmektedir. Böylece, engelli ve ailesi engelli kimlik kartını nasıl ve nereden alır? Engelli maaşı veya engelli bakım maaşı hak edebilmiş mi? gibi sorularına cevap bulabilmektedir.

Sosyal Aktiviteler

Sosyal aktiviteler engellilerin sosyal hayata katılımlarını sağlamak ve toplum ile engellilerin bir araya gelip bütünleşmesini sağlamaya yarayan hizmetlerdir. Nitekim bu hizmetler kapsamında engelli vatandaşlar ve aileleri birçok faaliyete ve sosyal organizasyona katılabilmektedirler. Böylece bu hizmet sayesinde birçok engelli ve ailesi sinemaya, tiyatroya, balık tutmaya, müzelere, konsere, tarihi mekânları ziyaret etmeye gidebilmektedir. (Kaya, 2018, s. 46).

Kamp Hizmetleri

Engelli bireylerin ve onların ailelerinin ücretsiz bir tatil yapmaları ve sosyalleşebilmeleri amacıyla verilen bu hizmet İBB Engelliler Müdürlüğü'ne bağlı 2 kamp aracılığı ile verilmektedir. Mevcut kamp alanları içerisinde; sosyal donatı alanları, spor sahaları, yemekhane, kafeterya, eğitim alanları, çocuk eğlence alanları ve parkları, revir gibi hizmetlerin sunulduğu yerler ve mekânlar mevcuttur. Zira engelli ve aileleri genel olarak alt gelir grubunda olduklarından dolayı tatil yapmaya veya tatil yapmak için herhangi bir bütçe ayırma olanak pek bulamamaktadırlar. Böylece belediye marifetiyle engelli vatandaşlara rahat, huzurlu, konforlu ve en önemlisi ücretsiz bir tatil imkânı sunulmuş olmaktadır. (İ.B.B. Faaliyet Raporu 2017, 2018, s. 146).

Rehabilitasyon Faaliyetleri

Rehabilitasyon hizmetleri kapsamında İBB Engelliler Müdürlüğü; sporla rehabilitasyon, su ile rehabilitasyon ve atlı binicilik hizmeti vermektedir. Sporla rehabilitasyon hizmetinden faydalanmak isteyen engelli, ilk olarak psikolog ve alanında uzman spor eğitmeni tarafından değerlendirmeye alınır. Daha sonraki süreçte ise engelli birey spor yapmaya uygunsa kendisine uyan spor dalı seçilir ve kişi kendisine mekân, lokasyon ve zaman açısından uygun olan spor tesisine yönlendirilir. Burada önemli olan nokta şudur ki her engel grubuna, engelinin özelliğine göre eğitmenler tarafından bireysel veya takım olarak spor eğitiminin verilmesidir. Böylece kişinin engel türüne göre fiziksel ve ruhsal olarak gelişimine katkı sağlanmış olunmaktadır. (İ.B.B. Faaliyet Raporu 2017, 2018, s. 146).

Rehabilitasyon hizmetleri kapsamında verilen bir diğer hizmet “Hidroterapi” yani “Su ile Terapi” yöntemidir. Su ile terapi yöntemi sayesinde ortopedik ve zihinsel engellilere su içerisinde egzersizler yaptırılarak engellilerin fiziksel ve zihinsel olarak gelişimlerine destek olunmaktadır. Bir diğer rehabilitasyon hizmeti olan atlı binicilik ise engelli çocukların at üzerinde duygusal, zihinsel ve fiziksel gelişimlerine katkı sağlamayı amaçlamaktadır.

SONUÇ

1990’lı yıllardan sonra Türkiye’de yerel yönetimler kendi asli vazifelerinin yanında sosyal politikaya da daha fazla önem vermeye başlamışlardır. Nitekim bu yıllardan sonra belediyeler engellilere, yaşlılara, kadınlara, muhtaçlara, çocuklara hizmet eden birimler oluşturmaya başlamışlardır. Daha sonraki yıllarda belediyeler sosyal politika alanında daha sistemli ve programlı bir şekilde çalışmaya başlamışlardır.

İBB, Türkiye’deki en önemli belediyelerden birisidir ve İstanbul adeta Türkiye’nin lokomotif konumundadır. Yaptığı çalışmalar ile gerek diğer büyükşehir belediyelerine gerekse merkezi hükümet sistemine rol model olmaktadır. Zira İBB ekonomisiyle, hizmet kalitesi ve standartlarıyla, bünyesinde çalışan personel sayısı, organizasyon ve yönetim sistemiyle vb. birçok özelliği bünyesinde bulunduran bir belediyeyi oluşturmaktadır. Bu olgulardan yola çıkılarak zaman zaman merkezi hükümetin eksik kaldığı veya tamamlayamadığı hizmetleri yerine getirdiği söylenebilmektedir.

İBB Sağlık Daire Başkanlığı bünyesinde sosyal hizmetler ve politika alanına giren Engelliler Müdürlüğü ve Darülaceze Müdürlüğü bulunmaktadır. Yine Sosyal Hizmetler Daire Başkanlığı bünyesinde ise Sosyal Hizmetler Müdürlüğü ile Kadın ve Aile Hizmetleri Müdürlüğü yer almaktadır. Görüldüğü üzere dezavantajlı gruplara hizmet eden müdürlük yapıları sağlık ve sosyal hizmetler çalışmaları altında toplanmıştır. Ancak, İBB’ye ait diğer daire başkanlıklarına bağlı müdürlükler de çeşitli vasıtalarla engelli, yaşlı ve muhtaç kesimlere hizmet etmektedir. Bu yapısal gelişim ile birlikte dezavantajlılara ilgili müdürlükler tarafından ciddi anlamda yardım yapıldığı görülmektedir.

Türkiye açısından Avrupa Birliği ve diğer dünyanın önde gelen ülkelerinde olduğu gibi sosyal hizmetler ve yardımların merkezi hükümetin dışında yerel yönetimlere devredilmesi öngörülebilir olmaktadır. Avrupa ve gelişmiş ülkelerde hizmette yerellik (subsidiarite) ilkesi, halka yakın bir yönetsel yapıyı ifade

etmektedir. Çoğu devlet bu ilke doğrultusunda hizmet ve hareket etmektedir. Bu açıdan İBB'nin yapmış olduğu hizmetlerde bu ilke doğrultusunda değerlendirilebilir. Güçlü yerel yönetimler sayesinde halka doğrudan ve doğru olarak kaynakların aktarılması sağlanabilmektedir. Sonuç olarak genelde yerel yönetimler özelde İBB olmak üzere yerel yönetimler kendi vatandaşına daha yakın çalışmakta ve vatandaşın memnuniyeti ve ihtiyaçlarının giderilmesini ön planda tutmaktadır. Bundan dolayı makalede gösterilen kişi sayıları, hizmet sayıları vb. unsurlar ülke geneline göre İBB'nin ne derece büyük bir hizmet yaptığını ortaya koymaktadır.

Kaynakça

- Aydın, M. (2009). *Sosyal Politikave Yerel Yönetimler*, Yedirenk.
- Ersöz, H. Y. (2011). *Sosyal Politikada Yerelleşme*, İstanbul Ticaret Odası Yayınları 2010-99.
- Ersöz, H.Y. (2004). *Sosyal Politika Perspektifinden Yerel Yönetimler (İngiltere, İsveç ve Türkiye Örneği)*, Filiz Kitabevi.
- Güleç, Y. (2014). Sosyal Hizmetlerin Yeniden Yapılandırılmasında Yerel Yönetimlerin Önemi ve İşlevi, Bağcılar Engelliler Sarayı Örneği. *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 2(1), 486-500.
- Gürok, M. (2015). *Yerel Yönetimlerde Engelli Bireylerin Kentsel Yaşama Uyumu: İstanbul Büyükşehir Belediyesi Örneği*. Basılmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Güveli, M. (2006). İBB Sağlık Daire Başkanlığı'nın Yaşlı Hizmetleri. *Türk Fizik Tıp Rehabilitasyon Dergisi*, 52(Özel Ek A), A39-A41.
- İBB. (2015). *İstanbul Büyükşehir Belediyesi 2014 Faaliyet Raporu*. İBB Basımevi.
- İstanbul Büyükşehir Belediyesi, *Engelliler Müdürlüğü*, 15.12.2015.
- İBB. (2016). *İstanbul Büyükşehir Belediyesi 2015 Faaliyet Raporu*, İBB Basımevi.
- İBB. (2017). *İstanbul Büyükşehir Belediyesi 2016 Faaliyet Raporu*, İBB Basımevi.
- İBB. (2018). *İstanbul Büyükşehir Belediyesi 2017 Faaliyet Raporu*, İBB Basımevi.
- Karaağaç, Ş. (2017). *Sosyal Belediyecilik Anlayışı Üzerinden Engellilere Yönelik Hizmetler: İBB Engelliler Müdürlüğü Örneği*. Basılmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Kaya, Ö. (2018). *Sosyal Belediyecilik Çerçevesinde Engellilere Sunulan Hizmetler: İstanbul Büyükşehir Belediyesi Örneği*. Basılmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Kökenek Yıldız, Y. (2018). *Türkiye'de Yaşlılara Yönelik Sosyal Hizmet Uygulamaları: İstanbul Büyükşehir Belediyesi Örneği*. Basılmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Uğur, A. & Gökbnar, A. R. & Durmaz, S. (2016). Yaşlı Nüfusa Yönelik Sağlık Harcamalarının Azaltılmasında Kamusal Politikaların Önemi. *Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Cilt 12, Yıl 12, Sayı 1, 109-122.

Tınar, Yaşar. (2018) *Engellilere Yönelik Kamu Hizmetlerinin Yönetimi ve Sunumu: Karşılaştırmalı Bir Değerlendirme*, Hiper Yayın

<http://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/1.5.5393.pdf> (28.03.2019)

<http://eprints.sehir.edu.tr/8080/xmlui/bitstream/handle/1149830768001516712006.pdf?sequence=1> (28.03.2019)

<https://www.ismek.ist/tr/kurumsal.aspx> (06.04.2019)

https://www.ismek.ist/tr/haber_detay.aspx?RegID=2696 (07.04.2019)

<http://ataturkkitapligi.ibb.gov.tr/ataturkkitapligi/index.php?dil=tr&p=2>
(08.04.2019)

<http://www.spor.istanbul/kurumsal/kisa-tanitim-ve-tarih%C3%A7e.aspx>
(09.04.2019)

isper.istanbul/menü/istem-engelliler-merkezi-ve-bagli-birimler (10.04.2019)

<https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/1.5.5216.pdf> (20.06.2019).

<https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/1.5.5393.pdf> (20.06.2019).

<https://t.ogren-sen.com/ouku/7309/index.html?page=2> (20.06.2019).

Makale Türü: Derleme

İNTİHAR GİRİŞİMLERİ VE RETROSPEKTİF SOSYAL İNCELEME

Dr. Öğr. Üyesi Aysın ÇETİNKAYA BÜYÜKBODUR

Gümüşhane Üniversitesi SBF, Sosyal Hizmet Bölümü, Gümüşhane
aysin.cetinkaya@gumushane.edu.tr

■ **Öz** Bu çalışma bir halk sağlığı sorunu olarak kabul edilen ve çoklu nedenlerin etki ettiği intihar davranışının önlenmesi için sosyal hizmet uygulamasının bir faaliyeti olan aynı zamanda müracaatçı sistemlerinin sorunlarının belirlenmesi, değerlendirilmesi ve sosyal hizmet müdahale planı oluşturulması için yapılan sosyal incelemenin ve hazırlanan sosyal inceleme raporunun içeriğini oluşturan bilgilerin bir araştırma aracı olan psikolojik otopsi ile karşılaştırılmasına odaklanmaktadır. Psikolojik otopsi intihar ya da diğer şüpheli ölüm olaylarını aydınlatılmak için retrospektif (geçmişe dönük) bakış etrafında şekillenen sistemli bir araç iken; retrospektif bakış ile organize edilecek sosyal inceleme ve sonucunda oluşturulacak olan sosyal inceleme raporları ise intihar girişiminde bulunan ya da bulunma riski olan müracaatçı sistemlerinin sorunlarının belirlenmesi çözümlenmesine yönelik sosyal hizmet müdahalelerine katkı sağlayacaktır. Sosyal inceleme ve psikolojik otopsi intihar ve intihar girişimi olgularının araştırılmasında, değerlendirilmesinde ve intihar girişimlerinin önlenmesinde birbirlerini tamamlayıcı bir rolü birlikte yerine getirebilecek niteliktedir. Ayrıca bu çalışmada intihar davranışının ortaya çıkmasında etkili olan mikro, mezo ve makro düzeylerde iç içe geçmiş farklı sistemlerin etkileşimlerine değinilmektedir.

Anahtar Kelimeler: intihar, intihar girişimi, sosyal inceleme, psikolojik otopsi

Suicide Attempts and Retrospective Social Study

■ **Abstract** This study, which is considered as a public health problem, is an activity of social work application in order to prevent the suicidal behavior which is caused by multiple causes. It also identifies the problems of client systems and evaluates the social assesment and social assesment report. It focuses on the comparison with psychological autopsy, which is a research tool. Psychological autopsy is a systematic tool formed around a retrospective view to illuminate suicides or other suspicious deaths. The social assesment to be organized with a retrospective overview and the social assesment reports to be created as a result will contribute to the social work interventions aimed at solving the problems of the client systems who are or are at risk of suicide. Social assesment and psychological autopsy are capable of fulfilling a complementary role in the investigation, evaluation and prevention of suicide attempts. In this study, the interaction of different systems intertwined in micro, mezo and macro levels which are effective in revealing suicidal behavior are discussed.

Key Words: Suicide, suicide attempt, social assesment, psychological autopsy

GİRİŞ

İntihar davranışı hem ulusal düzeyde hem de küresel bağlamda bir halk sağlığı sorunudur. Dünya Sağlık Örgütü her yıl 800. 000 bireyin dünya nüfusunun yaklaşık %1,5'nin intihar ederek yaşamını sonlandırdığını tahmin etmektedir. Birçok insan intihar girişimine kadar yardım isteyememektedir (WHO,2014). Dünya Sağlık Örgütü'ne göre (2014); küresel ölçekte intihar yaş bakımından 15-29

yaş arası ve 70 yaş sonrası için ölümlerin en önde gelen ikinci nedeni olarak kabul edilmekte olup cinsiyet bakımından erkek ve kadınların intihar nedeni ile yaşamlarını yitirme oranı %71 ile eşit bir seyir izlemektedir. Türkiye’de ise Türkiye İstatistik Kurumu’na göre (2015) Türkiye deki istatistikler incelendiğinde 2014 yılında 3 bin 169 kişi intihar ederek yaşamına son vermişken, 2015 yılında ise %1,3 artış ile 3 bin 211 kişi intihar davranışında bulunmuştur. İntihar ederek yaşamına son verenlerin %72,7’si erkek iken %27,3’ü ise kadındır. Ayrıca TÜİK verilerinde intihar davranışında bulunan kadınların %18’i 15-19 yaş arasında iken aynı yaş grubunda erkeklerdeki intihar oranı ise %12,8 olarak belirtilmiştir. İntihar edenlerin %34,3’ünün 15-29 yaş arasında genç ve genç yetişkinlik döneminde buldukları görülmektedir.

Geçtiğimiz yüzyılda üretilen geniş bir literatürün intihar ve intihar girişimlerinin nedenlerine ışık tutmasına rağmen, intihar davranışı esasen öngörülemeyen kalabilmektedir. İntihar, ruh sağlığı ile ilgili bakım programlarında en sık karşılaşılan acil durumdur. Dahası, intihar bireylerin yakın sosyal çevrelerinde bulunanlar (aile üyeleri, arkadaş v. b.) travma etkisi yaratmakta, intihardan yıllar sonra bile intihar eden bireyin yakınlarında üzücü duygular yaratabilmektedir. İntihar uzun zamandır birey odaklı olmayıp bireyin çevresi ile etkileşimin vurgulandığı sosyal yapıyı yansıtan toplumsal bir olgu olarak ele alınmaktadır (Waters, 2016, s.5).

İntihar davranışının tanımları incelendiğinde; bireyin kendi yaşamını sonlandırmaya yönelik “gönüllü bir ölüm” (Gökçe, 1987, s. 49) eylemi, ne yaptığını ve eyleminin muhtemel sonuçlarını bilen birinin yaptığı öz kısıyımı amaçlayan kasıtlı eylem (Davis, 1968) olarak tanımlanmaktadır. Cılga (2002) ise intiharın içsel ve dışsal stres kaynaklarının etkileşimi içerisinde olumsuz yaşam olaylarına karşı bir tepki biçiminde ortaya çıkmakta olduğunu belirtmektedir (s.49). Bireyler duygusal olarak üzüntü yaratan yaşam durumlarıyla karşı karşıya kaldıklarında başa çıkabilme becerileri yetersiz olduğunda intihar davranışına yönelebilmektedirler. İntihar girişimi ise; ölüm ile sonuçlanmamış ancak ölme istenci ile ilişkili bir eylem olarak ifade edilmekte olup yardım arama, çevredeki dikkati sorun üzerinde toplama çabası diğer bir deyiş ile sorunun çözümlenebilmesine yönelik bir istenç olarak nitelendirilmektedir (Alptekin ve Duyan, 2014, s.25). İntihar girişiminde bulunan bireyler çevreyle etkileşimleri açık, yardıma izin veren, seçimleri değişebilen bir yapı sergilerlerken, tamamlanmış intihar olgularında ise bireyler çevre ile etkileşimlere kapalı, ulaşılması güç, ölüm kalım seçenekleri arasında kalmış, mevcut durumlarını değiştiremeyeceklerini düşünmektedirler (Bulut vd., 2012, s.128-129).

İntiharın önlenmesi ise; bu davranışa neden olan sorunların ortadan kaldırılarak sorunların bireyde yarattığı duygu yükünün azaltılmasına yönelik faaliyetler bütünü

olarak tanımlanmaktadır ve bireyi intihar eyleminden koruyan koruyucu faktörlere yoğunlaşan bir etkinlik olarak tanımlanmaktadır (Slater vd., 2015; Sheldon ve MacDonald, 2009, s.3). Dünya Sağlık Örgütü 2020 yılına kadar intihar oranlarının yaklaşık en az %10'nunu azaltmayı hedeflemektedir. Bu hedef doğrultusunda kapsamlı eylem planlarına ihtiyaç duyulmaktadır (WHO, 2014).

Bu çalışmada sosyal hizmet uygulamalarının sorunun belirlenmesi, değerlendirilmesi ve sosyal hizmete özgü müdahalelere yönelik bir uygulama aracı olan sosyal inceleme ve sonucunda oluşturulan sosyal inceleme raporlarında retrospektif bakışın intihar davranışının önlenmesinde sağlayacağı katkı üzerinde durulmaktadır. İntihar girişimi ve intiharın önlenmesi için nedenlerine odaklanılması bir zorunluluğu temsil etmektedir. Bu davranışın nedenleri çok boyutlu özellikler taşımakta (Maris, 2002, s.325) olup etkili önleme stratejilerinin oluşturulması için de çok boyutlu makro, mezo ve mikro sistemler arasındaki etkileşimin odak alınması gerekli görülmektedir.

İntihar davranışının mikro, mezo ve makro faktörlerin etkileşimi sonucunda ortaya çıktığı birçok araştırmada ortaya konulmaktadır. İntihar davranışına yönelik etkileyen bireysel faktörler: yaş (Conwell v.d., 1998), cinsiyet (kadın olmak) (Ethan v.d., 2016), gelişim aşamalarının yarattığı kriz durumları, bireyin yaşam zorlukları ile baş etme biçimi, ruhsal ve fiziksel sağlık sorunları, engellilik durumu, bireyin intihar davranışı sonucunda yakın sosyal çevresinde yer alan bireyi kaybetmesi, travma etkisi yaratan yaşam olaylarına maruziyet, baş etmede yetersiz kalınan yaşamsal güçlükler (Alptekin, 2002) fiziksel, ruhsal sağlık sorunları nedeni ile ya da cinsel tercih gibi bireyin kimliği ile doğrudan ilişkili olarak ortaya çıkan her türlü ayrımcılık ve baskının temsiliyetini içeren damgalamayı (stigma) içermektedir (Harris ve Barraclough, 1997).

İntihar girişiminde bulunan müracaatçılara yönelik sosyal hizmet müdahalelerinin gerçekleştirilmesi için gerekli olan sosyal incelemelerde müracaatçıların geçmiş yaşantılarındaki mikro, mezo ve makro faktörlerin etkileşimlerinin (retrospektif) gelecek yaşantılarındaki olası etkileri üzerine yoğunlaşılması (prospektif) intihar girişim risk değerlendirmesini içerecek şekilde yapılması gerekmektedir. Özellikle olumsuz yaşam deneyimleri içinde yer alan ve her durumda travma etkisi yaratan çocukluk çağında fiziksel ve cinsel istismara maruz kalma, çocuk ve ergenlerde intihar davranışının ortaya çıkmasına neden olmaktadır (Rosenthal ve Rosenthal, 1984; Dervic vd., 2008). Yetişkinlik çağında cinsel şiddet mağduru olma (Stepakoff, 1998) kadınların eşlerinden şiddet görmeleri de intihar riskini arttırmaktadır (Leiner vd., 2008).

Sansone vd. (2007) yılında yaptıkları psikolojik otopsi çalışmasında intihar eden kadın psikiyatri hastalarının eşlerinden ya da partnerlerinden gördükleri şiddet nedeni ile çeşitli defalar intihar girişiminde buldukları tespit edilmiştir (Sansone

vd., 2007). İntihar girişimine zemin hazırlayan bir diğer önemli bireysel faktör ise geçmişe ait intihar girişiminin varlığıdır. İntihar ile ilgili yapılan psikolojik otopsi çalışmalarının çoğunda bireyin geçmişindeki intihar girişiminin varlığının bireyin geleceğinde intihar davranışının ortaya çıkışının zeminini hazırladığı ifade edilmektedir (Pagura vd., 2008; Taktak vd., 2012). Bazı intihar çalışmalarında tamamlanan her intihar için öncesinde çok sayıda intihar girişiminde bulunduğu tahmin edilmekle birlikte (Maris vd., 2000) daha öncesinde intihar girişiminin olmadığı tamamlanmış intiharlara da rastlanmaktadır. Mezzo düzlemde aile, arkadaş, gibi yakın sosyal çevre ile olan çatışmaya dayalı etkileşimler intihar davranışına yönelim bakımından bir diğer risk faktörüdür. Kişilerarası çatışmalarla (çoğunlukla aile veya evlilik ilişkisinde yaşanan çatışma), önemli bir ilişkinin yitirilmesi ve mali sorunlar en sık bildirilen intihar davranışına neden olan psiko-sosyal stres faktörleridir (Weissman, 1974). Ayrılma, boşanma ve işsizlik intihar girişimi olan bireyler arasında daha yüksek bir oranda bildirilmiştir (Preuss vd. 2002). Boşanmış bireylerde intihar davranışının ortaya çıkabileceğini gösteren çalışmalar bulunmaktadır (Stack, 2000). Yetişkinlerde intihar oranı evli olanlar ve (Stack, 2000), çocuk sahibi olanlarda düşüktür (Hoyer ve Lund, 1993; Qin ve Nordentoft, 2005).

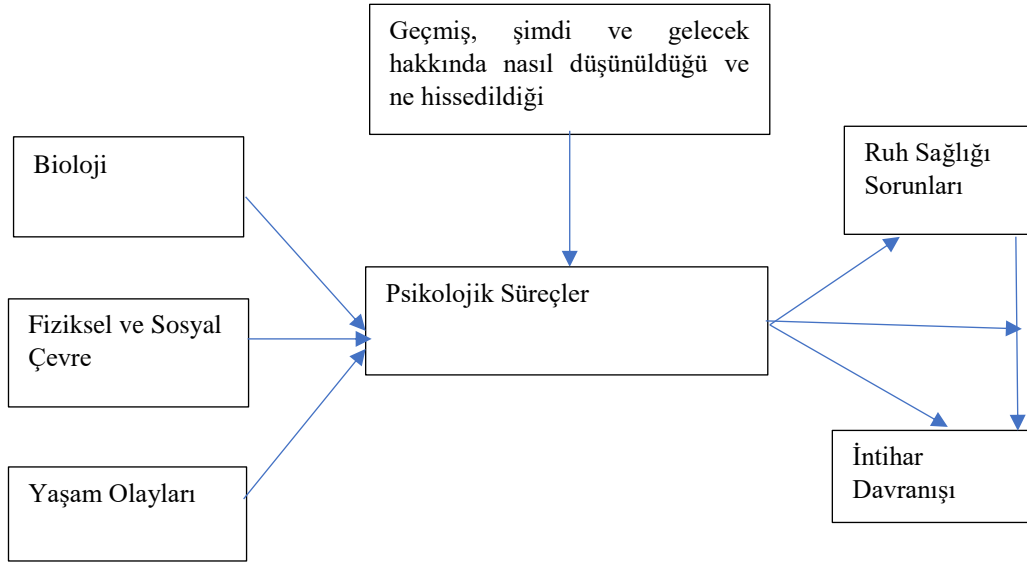
İntihar davranışının bir diğer sosyal belirleyicisi ise sosyal destekten yoksunluk ve yalnızlık bir başka deyiş ile sosyal izolasyondur. Sosyal izolasyon intihar için güçlü bir risk faktörüdür. Yalnızlık ergenlerde (Roberts vd., 1998), yetişkinlerde (Dieserud vd. 2001; Koivumaa-Honkanen vd., 2001) ve yaşlılarda (Waern vd., 2003; Conwell ve Heisel, 2006) başlı başına intihar düşüncesi ve davranışının ortaya çıkmasında risk faktörüdür. Sosyal izolasyon (8-15) yaş arası gerçekleşmiş çocuk intiharlarında en sık bildirilen nedenlerden birini teşkil etmektedir (Hawton vd., 1996). Sosyal destek intihar davranışına yönelimden bireyleri koruyan bir etki yaratmaktadır.

İntihar davranışını makro sistemler ile bağlantısı ile sosyal güvenceden yoksunluk ve sosyal parçalanma ile karakterize olan ilişki çöküşünün (Shiner vd., 2009) içinde yer aldığı sorun alanlarında (Whitleyetal., 1999; Rehkopfand ve Buka, 2006) görünür olmaktadır. Ekonomik zorluklar, kemer sıkma politikaları, sosyal korunmadan yoksun savunmasız durumda bulunanları özellikle etkilemekte (Stuckler ve Basu, 2013) ve intihar sorunun ortaya çıkışının zeminini hazırlamaktadır. İşsiz kalmış olan insanlar için intihar girişiminde bulunma riski özellikle artmaktadır (Platt ve Hawton, 2000).

Bölgeler arası eşitsizlikler, kamusal hizmetlere yeterince ulaşılmasında yaşanan sorunlar, toplumları çok yönlü etkileyen yoksulluk intihar girişimlerini arttırmaktadır. Topluluk ilişkileri ile bağlantılı riskler bireyleri intihar davranışına yöneltebilmektedir. Özellikle yerli topluluklar ve yerinden olmuş kişiler arasında

yaşanan kültürel gerilimler, ayrımcılık, istismar, şiddet intihara yönelimin belirleyicilerindendir (WHO, 2014). Bunlarla birlikte nesilden nesile aktarılan toplumsal cinsiyet eşitsizliğini içinde barındıran kültürel kodların yarattığı baskı intiharın ortaya çıkışında etkili olan sosyal belirleyicilerdir. Tüm bu faktörlerin etkileşimi intihar davranışını hazırlayan etmenlerin karmaşıklığına işaret etmektedir. Bu karmaşık yapı intihar davranışının biopsikososyal modelinde görünür olmaktadır.

İntihar Davranışının BioPsikoSosyal Modeli

(O'Connur, 2010, s.5).

İntihar Davranışının biopsikososyal modeli Kinderman'ın ruh sağlığı sorunlarının biopsikososyal modeli (Kinderman, 2005) temel alınarak O'Connur tarafından oluşturulmuştur. Modelde biyolojik, psikolojik ve sosyal faktörlerin ruh sağlığı sorunlarının nedenlerini oluşturma bakımından eşit ortaklar olduğu ifade edilmektedir. Bu modele göre bireyin yaşam deneyimleriyle (örneğin: olumsuz yaşam deneyimleri) birlikte biyolojik ve sosyal faktörler psikolojik süreçlere doğrudan etkiye bulunmaktadır (O'Connur, 2010, s.5). Biopsikososyal model biyolojik, psikolojik ve sosyal etkenlerin intihar davranışının ortaya çıkmasında karmaşık etkileşimlerinin olduğunu göstermektedir. İntihar davranışının biopsikososyal modeli bireyin biyolojik, sosyal ve psikolojik yönlerine odaklanarak çevresi içinde birey yaklaşımı çerçevesinde intihar davranışının bütüncül bir biçimde değerlendirilmesini sağlamaktadır. Modelde intihar davranışının temeli ile ruh sağlığı sorunlarının temeli aynıdır ve biopsikososyal etkenler psikolojik süreçler etrafında bireyin düşünce ve duygularını etkileyerek ruh sağlığı sorunlarına yol açmakta ve sonuç olarak intihar davranışına neden

olmaktadır. Bu karmaşık faktörlerin birbirleri ile olan ilişkisinin geçmişe dönük olarak incelenmesi ile bireyler üzerinde yarattığı olumsuz etkilerin ortaya çıkarılması amacı ile intihar çalışmaları retrospektif bakışa odaklanmaktadır. Biopsikososyal model etrafında çevresi içinde birey yaklaşımının temel alındığı sosyal hizmetin uygulama araçlarından sosyal incelemenin de aşağıda değinilecek olan ve intihar olgularında kullanılan psikolojik otopsi yönteminde olduğu gibi intihar girişimlerinin önlenmesine yönelik olarak (retrospektif) geçmişe dönük biçimde yapılması müracaatçı sistemlerinin sorunlarına kaynaklık eden yaşantıların çevresi içinde birey yaklaşımı etrafında görülebilmesini sağlayarak müracaatçı sorunlarına yönelik sosyal hizmet müdahalelerin gerçekleştirilmesini sağlayacaktır. Özpoçraz ve Tamam (2001) tarafından yapılan psikokutonoz hastalıklarla ilişkili çalışmada pek çok deri hastalığının kökeninde psikososyal sorunlarla etkileşim nedeniyle ortaya çıkabileceği belirtilmektedir (s.48). Sertöz (2017) göre; kronik ağrılı hastalara biyopsikososyal model etrafında yaklaşılması gerektiği kronik ağrıların başlı başına intihar nedeni olmasa da intihar riskini gündeme getirebilecek madde kötüye kullanım ve majör depresyonu arttırabileceği belirtilmektedir (s.175). Bireyin yakın sosyal çevresinde yer alan aile sistemi içindeki bir takım sorunlar (alkolizm, aile içi şiddet) psikolojik süreçlere etki ederek bireylerin intihar davranışına yönelmelerine neden olabilmektedir. Kızılpınar ve Duman (2018) tarafından acil servise intihar girişimi nedeni ile başvuran hastaların sosyo-demografik özelliklerinin incelendiği çalışmada incelenen vakaların büyük kısmının daha önce psikiyatrik tedavi için başvurmadıkları, kişiler arası problemler, eşler arası geçimsizlik, iş kaybı, sosyo-ekonomik sorunların meydana getirdiği kriz durumları nedeni ile intihar girişiminde buldukları saptanmıştır (s.5). Karacaoğlu vd. (2012) tarafından yapılan çalışmada kadın ve bekar olmanın, aile içi geçimsizliğinin, psikiyatrik hastalık geçmişinin ve daha öncesinde intihar girişimlerinin risk faktörlerini oluşturabileceği saptanmıştır (s.29).

Psikolojik Otopsi

Psikolojik otopsi intihar olgularının retrospektif biçimde incelenmesini sağlayan sistemli bir yöntemdir (Chavez vd., 2015). İntiharı hazırlayan koşulların mümkün olduğunca bütüncül bir biçimde incelenmesi ile nedenlerin anlaşılmasının sağlanarak intiharların önlenmesi psikolojik otopsinin amacını oluşturmaktadır (Shneidman, 1981; 2004). Psikolojik otopsi ilk kez 1920'li yıllarda Paris'te, 1930'larda New York'ta intihar vakalarına ilişkin bilgilerin toplanmaya başlanmasıyla ortaya çıkmıştır (Isometsa, 2001). Tamamlanmış intiharlarda bireylerin haftalar hatta aylar öncesine uzanan çevresel, davranışsal ve semptomlara ilişkin resmin oluşturulması için psikolojik otopsi metodunun kullanıldığından bahsedilmektedir (Andrew v.d., 2000; akt; Kömür vd., 2014).

Psikolojik otopsi yöntemi intihar ve diğer şüpheli ölüm olaylarında psikiyatri ve diğer sağlık kayıtlarından, bireyin etkileşim içinde olduğu sosyal çevresinde yer alan bireyler ile yapılan görüşmelerden elde edilen bilgilerin birleştirilmesini içermektedir (Houston, 2001; Isometsa, 2001; Ak vd., 2009, s.104, Kömür vd., 2014).

Özellikle yakın sosyal çevrede yer alan bireyler ile yapılan görüşmelerden elde edilen bilgiler intiharı hazırlayan psikososyal risk faktörlerinin etkileşimini belirleyebilmek için de önemli görülmektedir (Moskos vd. 2005). Adli olaylarda otopsi sonuçları, olayın ayrıntıları, kişinin sağlık açısından özgeçmişi, son dönemlerdeki yazılı ve sözlü iletişim kayıtları, varsa bırakılan öz kıyım notları, öz kıyım ile ilgili söylemleri ve ilişkili olduğu bireylerle görüşmelerini içerecek şekilde hazırlanmaktadır (Ak vd. 2009, s. 104).

Psikolojik otopsi intiharlar ile bireylerin geçmiş yaşantılarındaki olumsuz yaşam deneyimleri arasındaki ilişkiyi göstermektedir. Özellikle retrospektif inceleme ile çocukluk çağına ait travma içeren yaşam olayları ile yetişkinlik çağındaki intihar davranışı arasında ilişkiyi psikolojik otopsi yöntemi görünür hale getirmiştir (Geoffroy vd., 2013).

Ergen intiharlarının incelendiği retrospektif çalışmalarda; intihar davranışından önceki yıllarda bireylerin yüksek düzeyde psikososyal strese maruz kaldıkları (Marttunen vd., 1992) ortaya çıkmıştır. Kişilerarası çatışmayı içeren yaşam stresörlerinin intihar davranışının güçlü çarpanları olduğu retrospektif çalışmalarda ortaya çıkmıştır. Bu çalışmalara göre ergen intiharlarının yüzde 70'inin kişilerarası çatışmalardan kaynaklandığı bildirilmektedir (Miller ve Glinski, 2000). Ünlü vd. (2014) yaptıkları çalışmada 3 yıllık süreçte 61 ergenin sosyo-demografik değişkenler ile intihar girişimi retrospektif olarak incelenmiştir. Araştırma sonuçlarına göre; 61 olgunun 45'inin kız 16'sının ise erkek olduğu ve ölme isteğinin %85 oranında olmadığı saptanmış olup; sosyal değişkenlere ilişkin bulgulara rastlanmamıştır. Gül vd. (2017) tarafından yapılan ergenlerde ilk intihar girişiminin incelendiği çalışmada 15-18 yaş arası intihar girişiminde bulunan 54 ergenden 48 kız ergenin uzun süren depresyon, romantik ilişki sorunları ve çaresizlik hissi, cinsel istismar ve akademik başarısızlık nedeni ile intihar girişiminde buldukları 6 erkek ergenin ise uzun süren depresyon ve romantik ilişki sorunlarından dolayı intihar girişiminde bulunduğu saptanmıştır. Retrospektif bakışın temel alındığı tamamlanmış intiharlardan sonra yapılan psikolojik otopsilerde ergenlik çağındaki akademik başarının yetersiz olarak algılanışı da intihar davranışının ortaya çıkmasına neden olmakla (Mazza ve Eggert, 2001) birlikte yapılan retrospektif çalışmalarda arkadaş kaybı, farklı cinsel yönelim gibi değişkenlerde ergenlerde intihar davranışının ortaya çıkmasına neden olmaktadır (Hershberger vd., 1997). Çocuk, ergenlerin ebeveynleri ile ilişki sorunlarının

çocuklarda ve ergenlerde tamamlanmış intihar davranışının nedenleri arasında gösterilmektedir (Dervic vd., 2008, s.291). Akran çatışması ergenlerde intihar davranışının bir başka belirleyicisidir. İntihar düşüncesi akran zorbalığına başvuran ve mağduru olan ergenlerde yüksek oranda görülmektedir (Kaltiala-Heino vd., 1999, s.350).

Yaşlılarda ise kişilerarası aile içinde yaşanan çatışmalar intihara yönelime neden olabilmektedir (Rubenowitz vd., 2001). Ayrıca emeklilik ve fiziksel hastalık gibi fonksiyonellikte azalmayı meydana getiren durumlar, yaşlılarda intihar riskinin oluşmasına neden olabilmektedir (Conwell ve Heisel, 2006, s.58). Son olarak, ayrıntılı verilere ihtiyaç duyulmasına rağmen, yaşlı kötüye kullanımı, yaşlılar arasında intihar davranışı için bir risk faktörü olarak görülmektedir (Conwell, 1995, s.104).

Taktak vd. (2012) İstanbul'da ki intihar olgularına yönelik yaptıkları çalışmada psikolojik otopsi ile intihar etmiş bireylerin cinsiyeti, yaş, medeni durum, öğrenim durumu, meslek, sosyal güvence, sosyo-ekonomik durum, fiziksel sağlık sorunu ve engel durumu, aile yapısı, doğum yeri, oturduğu yer ve kat, kaçınıcı çocuk olduğu gibi sosyo-demografik özellikler yanında adli sorununun olup olmadığı, psikiyatrik bozukluk ve tedavi, yaşam biçimi, ailesi ve arkadaşları ile ilişki, psikososyal stres etkeni, aile geçmişinde psikiyatrik öykü ve intihar öyküsü, psikoaktif madde kullanımı, kanında/idrarında uyuşturucu bulunma durumu, intiharı tetikleyen en son olayın varlığı ile bireylerin intihar davranışını gerçekleştirdikleri yer, intihar davranışından önce intihar düşüncesi, daha önce intihar girişimlerinin sayısı, intihar saati, intihar davranışını gerçekleştirme şekli, intihar davranışı öncesinde bırakılan mesaj, intihar eden bireye göre intiharın nedeni, çevrede ateşli silah gibi öldürücü bir aracın varlığı, bireylerin yakın sosyal çevresinde yer alan intihar durumları da incelenmiştir (s.118). Kömür vd. (2014) tarafından yapılan psikolojik otopsi çalışmasında siyanür içerek yaşamına son veren bir bireyin ailesi ile yapılan görüşmelerde hafıza kartı içindeki görüntüler nedeniyle intihar etmiş olabileceği saptanmıştır (s.65). Demir vd. (2018) tarafından yapılan Denizli ilindeki intihar olgularının analiz edildiği psikolojik otopsi çalışmasında 444 tamamlanmış intihar olguları değerlendirilmiş yaş bakımından çoğunlukla 19-30 yaş arasında daha sonrasında ise; 31-40 yaş grubunda oldukları saptanmış olup intihar şekli bakımından 93 kadından 54 kadının ası ile hayatına son verdiği 351 erkekten 178'inin ası ile hayatını sonlandırdığı, tamamlanmış intihar olgularının 240'ının (%54,1) evde, 32'sinin (%7,2) açık alanda, 14'ünün (%3,2) işyerinde ve diğer 14'ünün (%3, 2) ise araç içinde olduğu saptanmışken 4 olgunun ise cezaevinde olduğu bulgulanmıştır (s.93-99). Çalışmada tamamlanmış intiharların nedenlerine ilişkin bulguya rastlanmamıştır.

Psikolojik otopsinin sınırlılığı ise; incelemeye konu olacak bilgi kaynaklarının içerik bakımından yeterliliği ve bilgi kaynağı olarak nitelendirilebilecek bireylere ulaşılma sorunu olarak görülmektedir (Ak vd., 2009, s. 104). Bu bağlamda bireylerin sorunlarla etkileşimlerinin belirlenmesi amacıyla çevresi içinde birey yaklaşımı çerçevesinde yapılan sosyal inceleme faaliyetinin tamamlanmış intiharlardan veya diğer şüpheli ölüm olaylarından sonra da bireylerin ölmeden önceki sorunları ile psikososyal etkileşimlerini ortaya çıkarabileceği ve bu bağlamda psikolojik otopsiye katkı sağlayabileceği söylenebilir.

Sosyal İncelemede Retrospektif Bakış ve İntihar

Sosyal inceleme müracaatçı ve çevre etkileşiminin analiz edilmesini, müracaatçı sisteminin diğer sistemlerle etkileşimden kaynaklı sorunlarının belirlenmesini içeren, sosyal hizmete özgü müdahale önermelerine dönük bütüncül bir sosyal hizmet etkinliğidir. Sosyal inceleme sürecinde müracaatçının karşılaştığı sorunların belirlenebilmesi için sosyal çevrede yer alan alt sistemler analiz edilmektedir. Alt sistemler Pardeck (1996) tarafından iki ana kategoriye yerleştirilmiştir. Bunlar: müracaatçının etkileşimde bulunduğu diğer bireyler ve olaylardır (s.16-17). Özellikle bireyin sosyal çevresinde gerçekleşen olayların izlenmesi ile elde edilen bilgiler sosyal inceleme için kritik önemdedir (Pardeck, 1988, s.104). Sosyal inceleme müracaatçı sisteminin çevresi, ailesi, okul, arkadaş, iş yaşamı ve kurumlar ile olan ilişkisi, bireysel özellikleri ve bu çalışmanın konusu olan geçmişe ait sorunu ortaya çıkaran nedenlere dair (Uluğtekin, 2004, s.37) önemli bilgilere erişebilmek için yapılmaktadır.

Sosyal inceleme ve neticesinde oluşturulan sosyal inceleme raporu ise; müracaatçının ihtiyaç duyduğu müdahalenin ortaya çıkarılmasının yanında toplumda yer alan diğer sistemler ile müracaatçı sistemi arasında bir köprü oluşturan, sistemler-arası nasıl çalışılabileceğini gösteren sosyo-legal doküman olarak nitelendirilmektedir (Uluğtekin vd., 2004, s. 53). Sheafor ve Horejsi (2016) ise sosyal inceleme ve sonrasında oluşturulan sosyal inceleme raporunun “sosyal öykü” olarak nitelendirilebileceğini belirtmektedirler (s.282). Ayrıca sosyal inceleme raporlarında Uluğtekin vd. (2004) göre; toplumun gereksinimi haline gelen yeni kurumlar, hizmet ve programlara da dikkat çekilmektedir (s. 54). Sosyal inceleme raporları genel olarak kimlik bilgileri, sosyal inceleme raporu düzenleme nedeni, sosyal hizmet müdahalesinin nedeni, bilgi kaynakları, ailenin geçmişi ve durumu, biopsikososyal işlevsellik, aile işlevselliği, sosyo-ekonomik ve barınma durumu, değerlendirme, sonuç ve öneriler (Sheafor ve Horejsi, 2016, s. 282) vb. bilgi demetini kapsayıcı başlıklardan oluşmaktadır. Bu bağlamda “retrospektif” bilgiler kısıtlı bir biçimde sosyal inceleme raporlarında yer almaktadır. Ancak bu çalışmanın konusunu oluşturan intihar, çocuk refahı, aile

refahı, suç ve adli sosyal hizmet ve travma çalışmaları gibi alanlarda retrospektif bilginin yer aldığı sosyal inceleme raporları müracaatçı sorunlarının bireylerin geçmiş yaşantılarında önemli yaşamsal olaylar ile etkileşimlerini göstermesi bakımından önemli olabilir.

Sosyal inceleme müracaatçı sistemlerinin sosyal ve fiziksel çevre içinde gözlemlenmesini ve etkileşimde bulunduğu sistemlerin analiz edilmesine olanak tanıyan müracaatçı sistemine ait geçmişe dönük, şimdi ve buradanın bilgisi ile geleceğe bakışı (prospektif) kapsayan bütüncül bir izlemeyi gerekli kılmaktadır. Müracaatçının sosyal öyküsünün incelenmesi ile müracaatçının sorununun kökeninin keşfedilmesi mümkün hale gelmektedir. Bu sayede müracaatçı ve profesyonel şimdi ve buradanın bilgisi ile geleceği inşa edebilme olanağına kavuşmaktadır. Shefor ve Horejsi (2016) geçmişteki deneyimlerin geleceğin göstergesi olabileceğini belirterek, müracaatçının geçmişteki belli yaşam olayları karşısında duruşu ve tepkileri ile içinde bulunduğu sorun olarak nitelendirilen yaşam durumu arasında bağlantının bulunduğuna dikkat çekmektedirler. Sosyal incelemede retrospektif bakış sosyal hizmet müdahalesini gerektirecek sorunun anlaşılmasına olanak tanıyıcı niteliktedir. Ayrıca müracaatçının sosyal tarihinin gözlemlenmesi geçmişe dönük bakış ile mümkün olmaktadır.

İntihar girişimlerinde geçmişe dönük olarak gerçekleştirilen sosyal inceleme doğum öncesinden başlayarak müracaatçının bebeklik, çocukluk ve gençlik yıllarını kapsayan aile sistemi içindeki ilişki örüntüleri, müracaatçının güçlü yönleri, yaşamsal kriz durumları ile karşılaşma, geçmişteki gelişimsel krizlerini çözümlmek için izlediği yollar, karşılaştığı yaşamsal zorlukları ile baş etme biçimlerini, sosyal destek sistemlerine ulaşılabilirlik, gelişimsel dönemlerin krizleri ve sosyal çevrenin etkileşimi, bireyin sevgi nesnelere ile olan ilişkisi, bireyin tarihinde yer alan yitirmeler, kayıplar ve bu kayıplara verilen yas tepkileri, bireyin geçmişinde yer alan mekan bağlantıları, bireyin sosyal ve fiziksel çevreye dair aidiyetleri, coğrafi ve kültürel faktörler ve bu faktörlerin etkisi, travmatik yaşantılara maruziyet ile bu yaşantılara verilen tepkilerin etkileşimde bulunulan sistemler ile olan ilişkisine yansımalarının izinin sürülmesi şeklinde organize edilebilmektedir. Bu bağlamda müracaatçının kendi anlatıları, geçmişinde yakın sosyal çevresinde yer alan bireyler ile yapılacak görüşmeler, okul, hastane ve adli kayıtların incelenmesini içerecek şekilde yapılandırılarak yukarıda değinilen birey merkezli yaşantının bütüncül biçimde etkilerine bakılabilir. Tarihsel gerçekliğe bakmanın intihar girişimlerine müdahalede yararlı olabileceği (Zastrow, 2014, s. 494) literatürde belirtilmektedir.

Sosyal incelemede geçmişe dönük bakışın bireyin mezo sistemler ile olan ilişkisinin incelenmesi ise; bireyin içinde yer aldığı aile sisteminin oluşum yolları, yapısı, aile sistemi içinde bireylerin rolleri gerçekleştirme biçimleri, bireyin duygu

doyumunu, ailenin sorunları algılayışı ve bu sorunların çözümlenme biçimleri, geçmiş yaşantılarda ailenin gereksinimleri karşılama yolları, sosyo-ekonomik durum ve geçim stratejileri, aile içinde intihar davranışına yönelen bireyin olup olmadığı, aile sistemi içinde dezavantajlı konumda bulunan örneğin; engelli, ruh sağlığı sorunu olan, suça yönelmiş birey olup olmaması, ailedeki alt sistemlerin örneğin; eşler ya da ebeveynler arası, kardeşler arası, ebeveyn çocuk ilişki biçimlerinin incelenmesi biçiminde oluşturulabilir. Bireyin geçmişe dönük sosyal çevresinde yer alan arkadaşlık sistemlerindeki ya da akran grupları arasındaki yeri, bireyin dahil olduğu akran grubuna aidiyet derecesi ve arkadaşlık sistemi içerisinde bireyin geleceğinde iz bırakacak yaşam olaylarının incelenmesi ile olanaklıdır.

İntihar girişiminde makro düzeyde geçmişe bakış ise sosyal sorunların ve kültürel yapının birey ile etkileşimine odak alınarak yapılabilmektedir. Bu bağlamdaki müracaatçının tarihinde mikro bağlamda yaşamsal güçlükler ile baş etmede yetersizliğe yol açan toplumsal, sosyo-kültürel etkenlerin göz ardı edilmeden incelenebilmesi ve aradaki ilişkinin gözlemlenebilmesini gerektirmektedir.

Psikolojik otopsi ile sosyal inceleme arasında çeşitli farklılıklar ve benzerlikle bulunmaktadır.

Psikolojik Otopsi ile Sosyal İncelemenin Benzerlik ve Farklılıkları

Psikolojik Otopsi	Sosyal İnceleme
Tamamlanmış intihar olgularında intiharın nedenlerine ilişkin inceleme	İntihar girişimleri sonrasında intihar girişiminin nedenlerine ilişkin inceleme
Tamamlanmış intihar olgularında intihara zemin hazırlayan sorunların araştırmacı tarafından belirlenmesi ve değerlendirilmesi	İntihar girişimine zemin hazırlayan sorunların müracaatçı ile birlikte belirlenmesi, değerlendirilmesi, sorunun çözümüne yönelik sistemli müdahale
İntihar davranışında bulunmuş bireyin çevresinden elde edilen bilgiler	İntihar girişiminde bulunmuş birey ve çevresinden elde edilen bilgiler
Bütünü retrospektif geçmişe dönük (sosyal öykü) inceleme	Retrospektif geçmişe dönük (sosyal öykü) ve ağırlıklı olarak şimdiye odaklanan inceleme
Ekolojik yaklaşım (çevresi içinde birey), etkileşim odaklı	Ekolojik yaklaşım (çevresi içinde birey), etkileşim odaklı
Biopsikososyal model	Biopsikososyal model
–	Bireyin güçlü yanları, kaynakları, baş etme stratejileri

Psikolojik otopsi: Tamamlanmış intihar olgularının adli kayıtlar, sağlık bilgileri, bireyin yakın çevresinde yer alan (aile, arkadaş) bireylerle görüşme sonucunda elde edilen bilgiler, otopsi bilgileri ve diğer sağlık kayıtlarından elde edilen bilgilerin birleştirilerek değerlendirilmesini içermektedir. Tamamlanmış intihar olguları

ekolojik perspektif ile incelenmektedir. Bireyin geçmiş yaşantısına odaklanılmaktadır.

Sosyal inceleme: İntihar girişiminde bulunan bireylerin çevreleri ile etkileşimleri analiz edilmektedir. Sosyal incelemede bilgi kaynakları olarak müracaatçının sorunu nasıl tanımladığı, ihtiyaçları, aile özgeçmişi ve ailesi ile ilişkileri, biopsikososyal işlevselliği, sağlık durumu, eğitim geçmişi, güçleri, kaynakları, problem çözme kapasitesi, iş ve okul ile etkileşim, yaşadığı konut koşulları, komşuluk, arkadaşlık gibi sistemlerle etkileşimi incelenmekte olup geçmişe dönük bakış sınırlıdır.

Aralarındaki temel farklılık ise psikolojik otopsinin intihar neticesinde gerçekleşen ölüm sonrası intiharın nedenlerini ortaya çıkarmak amacı ile geçmişe dönük olarak yapılmasına rağmen sosyal incelemenin intihar girişimleri sonrasında müracaatçının iyilik halini tekrar kazanmasını sağlayacak ve müracaatçının refahına yönelik gerekli değişimin sağlanabilmesi amacıyla sosyal hizmet müdahalesi için gereken bilgiye erişebilmek için yapılmaktadır. Retrospektif çalışmalar koruyucu önleyici faktörlerin inşa edilebilmesi için odaklanması gereken hedeflerin belirlenmesini sağlamakta ve geleceğe dönük çalışmaların organize edilmesinin önünü açmaktadır (Krysik ve Finn, 2010).

SONUÇ

Sosyal hizmet uzmanları, çeşitli şekillerde intihar eden insanlarla mesleki uygulama içerisinde temas kurmaktadırlar. Çocuk ve gençlik refahı, aile refahı, yaşlı refahı, sosyal yardım konularında intihar girişim öyküsü olan müracaatçılar ile sıklıkla karşılaşmaktadırlar. Ancak intihar eden insanlara yönelik sosyal hizmet uygulamaları ve bu uygulamaların önleyici rolünün geliştirilmesine ilişkin çok az araştırma yapılmıştır (Feldman ve Freedenthal, 2006, s. 480). Joe ve Niedermeier (2008) tarafından yapılan kapsamlı bir literatür taramasında intihar araştırmalarında sosyal hizmet disiplininin katılımının az olduğu belirtilmiştir (s.507). Alan yazında intihar girişiminde bulunan veya intihar eden kişilerin sosyal hizmet uzmanlarıyla ne sıklıkta temas kurduklarına dair yayınlanmış bir delil bulunmamaktadır. Alan yazında ayrıca sosyal hizmet uzmanlarının diğer insanlara yardım eden profesyonellere göre yoksullara, istismara veya ayrımcılığa uğrayan, ihmal edilmiş, kötü muamele gören veya yok sayılan zihinsel rahatsızlıkları olan, öğrenme güçlüğü çeken, madde bağımlısı, suça yönelmiş ya da toplumsal olarak marjinalize edilmiş nüfus grupları ile daha fazla temas kurma olasılıklarının bulunduğunu ve bu nedenle intihar davranışı ile sosyal sorunların arasındaki bağlantının görülerek bireyin sosyal çevresi ile olan etkileşimine müdahale edilerek yaratılacak değişimin bu davranışın önlenmesini sağlayabilecekleri belirtilmektedir. Bu bağlamda müracaatçıların sorunlarının analiz edilerek yapılacak sosyal hizmet müdahaleleri

aynı zamanda intihar davranışını önleyici bir özellik taşımaktadır. Özellikle müracaatçı sistemi hakkında biopsikososyal perspektif ile kendisinden ve çevresinden elde edilecek bilgiler sorunların görülebilmesini sağlamakta ve intihar davranışına yol açan karmaşık nedenlerin anlamlandırılması, çözüm önerilerinin getirilmesini sağlayarak sosyal politikaların bu doğrultuda hazırlanmasının da önünü açabilmektedir. Bu bağlamda karmaşık sosyal faktörlerin intihar ile ilişkili yapısını ortaya çıkarırken retrospektif bakışın sosyal incelemelerde kullanılması zamansal bakımdan yatay düzlemde ziyade boylamsal olarak derinlemesine geçmişe dönük tarihsel perspektifle yaşam olaylarının müracaatçıda yarattığı etkinin incelenmesi kanıta dayalı uygulamalara da katkı sunarak intihar davranışının önlenmesine yönelik sosyal hizmet uygulamalarının gerçekleştirilmesine ve yeni kuramsal bilgilerin üretilmesine zemin hazırlayabilir. İntihar girişiminde bulunan müracaatçı sistemine yönelik sosyal hizmet müdahalelerinde bilgi toplama aracı olarak sosyal incelemenin tıpkı psikolojik otopsi yöntemindeki gibi geçmiş ve şimdiki yaşantıların etkileşiminin merkeze alınarak yapılması müracaatçının iyilik halinin tesisi için gerekli olan değişimin yaratılmasına katkı verme olanağı bulunan bilgilere erişimi sağlayabilir. Müracaatçı sistemlerinin diğer sistemler ile etkileşiminden kaynaklı sorunlarının görülmesini sağlayan sosyal inceleme intihar davranışının önlenmesinde gerekli sosyal hizmet müdahalelerinin oluşturulması açısından önemli görülmektedir. Geçmişe doğru bakışın keşif aracı olan psikolojik otopsi yöntemi ve sosyal hizmet uygulamasının önemli bir parçası olan sosyal inceleme ile arasında benzerlikler bulunmakta ve bu iki yöntem intihar sorun alanında birbirini destekleyen biçimde intihar olgularının araştırılmasına değerlendirilmesine, gizil kalan nedenlerin keşfedilmesine ve sonuç olarak intihar girişimlerinin önlenmesine yönelik sosyal politikaların oluşturularak bu politikaların uygulamalara yansımalarını sağlayabilir.

KAYNAKLAR

- Ak M., Gülsün M. , Perdecı, Z. , Sütçigil L. ve Bozkurt A. (2009). Psikolojik Otopsi: Öldürme Ardından Özkıym. *Anatol J. Clin. Investig*, 3(1), 103-105.
- Alptekin, K. (2002). *1974-1999 yılları arası Türkiye’de Tamamlanmış İntiharların Coğrafi Yerleşim Birimleri ve Cinsiyetlere Göre Dağılımı*. Ankara: TC. Başbakanlık Aile Araştırması Kurumu Başkanlığı Yayını.
- Alptekin K. ve Duyan V. (2014). *İntihar ve İntihar Girişimi Kavramlar, Yaygınlık, Müdahale, Önleme ve Öyküler*, İstanbul: Yeni İnsan Yayınevi.

- Andrew, T.A., Chang, A.T., Cheven, C.C. ve Jenkins, R. (2000). Psychological autopsy risk factors for suicide case control psychological autopsy study. *Br J Psychiatry*, 177(4): 360-365.
- Bulut, E.R., Küçüker, H. ve Bulut, N.S. (2012). İntiharın kısa tarihçesinden sebep ve yöntemlerine kısa bir bakış. *Cumhuriyet Tıp Dergisi*, 34, 128-137.
- Cılga, İ. (2002). Batman'da Genç Kız İntiharları. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 13(1), 36-54.
- Chavez, A.M., Hernandez C. ve Garcia L.F.M. (2015). Suicide and Life-Threatening Behavior. The American Association of Suicidology Understanding Suicide in Socially Vulnerable Contexts: Psychological Autopsy in a Small Town in Mexico.
- Conwell, Y. (1995). Elder abuse—A risk factor for suicide?. *Crisis: The Journal of Crisis Intervention and Suicide Prevention*, 16(3), 104–105.
- Conwell Y., Duberstein P.R., Cox C., Hermann, J., Forbes, N. ve Caine E. D. (1998). Age differences in behaviors leading to completed suicide. *Am J Geriatr Psychiatry*, 6(2), 122– 126.
- Conwell, Y. ve Heisel, M. J. (2006). The elderly. R. I. Simon ve R. E. Hales içinde, *Textbook of Suicide Assessment and Management*. Arlington, VA: The American Psychiatric Publishing, 57-76.
- Demir, S., Yazar, M.E., Dereli, A.K. ve Acar, K. (2018). Denizli'deki intihar ölümlerinin analizi: 10 yıllık retrospektif otopsi çalışması. *Adli Tıp Bülteni*, 23(2): 93-99.
- Dervic, K., Brent, D.A. ve Oquendo, M.A. (2008). Completed suicide in childhood. *Psychiatric Clinics of North America*, 31(2), 271–291.
- Dieserud, G., Roysamb, E., Ekeberg, O. ve Kraft, P. (2001). Toward an integrative model of suicide attempt: A cognitive psychological approach. *Suicide & Life-Threatening Behavior*, 31(2), 153–168.
- Durkheim, E. (1952). *Suicide*. London & New York: Routledge.
- Ethan, C., Jamison, M.P.H., Kirk, A. ve Bol, M.S.P.H. (2016). Previous Suicide Attempt and Its Association With Method Used in a Suicide Death. *American Journal of Preventive Medicine*, 51(5), 226-233.
- Feldman, B.N. ve Freedenthal, S. (2006). Social work education in suicide intervention and prevention: An unmet need?. *Suicide and Life-Threatening Behavior*, 36, 467–480.
- Geoffroy, M.C., Gunnell, D. ve Power, C. (2013). Prenatal and childhood antecedents of suicide: 50-year follow-up of the 1958 British Birth Cohort Study. *Psychological Medicine*, 40, 1245–1256.

- Gökçe, B. (1987). Bir Toplumsal Olgu Olarak İntihar. *Hacettepe Üniversitesi İktisadi İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 5 (1-2), 49-57.
- Gül H., Yürümez E. ve Gül, A. (2017). Ergenlerde ilk intihar girişimi: dürtüsellik ve kötü çocukluk çağı yaşantıları arasındaki ilişki. *Çocuk ve Gençlik Ruh Sağlığı Dergisi*, 24: (1), 45-53.
- Harris E.C. ve Barraclough, B. (1997). Suicide as an outcome for mental disorders: a meta-analysis. *Br J Psychiatry*, 170, 205–228.
- Hawton, K., Fagg, J. ve Simkin, S. (1996). Deliberate self poisoning and self injury in children and adolescents under 16 years of age in Oxford, 1976–1993. *British Journal of Psychiatry*, 169(2), 202–208.
- Hershberger, S.L., Pilkington, N.W. ve D’Augelli, A.R. (1997). Predictors of suicide attempts among gay, lesbian, and bisexual youth. *Journal of Adolescent Research*, 12(4), 477–497.
- Houston K, Hawton, K. ve Shepperd, R. (2001). Suicide in young people aged 15-24: a psychological autopsy study. *J. Affect Disorder*, 63, 159-170.
- Hoyer, G. ve Lund, E. (1993). Suicide among women related to number of children in marriage. *Archives of General Psychiatry*, 50(2), 134–137.
- Isometsä, E.T. (2001). Psychological Autopsy Studies-A Review. *EurPsychiatry*, 16, 379-385.
- Joe, S. ve Niedermeier, D. (2008). Preventing suicide: A neglected social work research agenda. *British Journal of Social Work*, 38, 507–530.
- Joiner, T. E., Sachs-Ericsson, N. J., Wingate, L.R., Brown, J.S., Anestis M.D. ve Selby E.A.(2007). Childhood physical and sexual abuse and lifetime number of suicide attempts: A persistent and theoretically important relationship. *Behaviour Research and Therapy*, 45(3), 539–547.
- Kaltiala-Heino, R., Rimpela, M., Marttunen, M. ve Rantanen P. (1999). Bullying, depression, and suicidal ideation in Finnish adolescents: School survey. *British Medical Journal*, 319(7206), 348–351.
- Karacaoğlu, E., Keten, A., Akçan, R., İçme, F., Karagöl, A. ve Avcı, E. (2012). Bir eğitim araştırma hastanesi acil servisine intihar girişimi nedeniyle başvuran olguların incelenmesi. *Adli Tıp Dergisi*, 27: 1, 29-34.
- Karataş, K.S., Şahin, M.F. ve Sevinç, S. (2016). Tamamlanmış İntiharlarda Psikolojik Otopsi Yöntemi ile İntihar Belirleyici Faktörlerinin Araştırılması, *Adli Tıp Dergisi*, 30(2), 128-134.
- Kızılpınar S.Ç. ve Duman B. (2018). Acil Servisine İntihar Girişimi Sebebiyle Başvuran Hastaların Sosyodemografik Özellikler Yönünden İncelenmesi.

- Kriz Dergisi, 26(1):1-7. Erişim: <http://dergipark.gov.tr/download/article-file/594626>
- Kinderman, P. (2005). A psychological model of mental disorder. *Harvard Review of Psychiatry*, 13(4): 206–217.
- Koivumaa-Honkanen, H., Honkanen, R.H., Viinamaki, H., Heikkila, K., Kaprio, J. ve Koskenvuo, M. (2001). Life satisfaction and suicide: A 20 year follow up study. *The American Journal of Psychiatry*, 158(3), 433–439.
- Kömür, İ., Özdemirel, RÖ., Özver, İ., Özbay, M. , Şahin, E. ve Gürler, A. S. (2014). Psikolojik otopsi: intihara sürükleyen sebebin otopside tespit edildiği bir olgu sunumu. *Adli Tıp Dergisi*, 29(1): 61-66.
- Krysiak, J. ve Finn, J. (2010). *Research for Effective Social Work Practice*. New York: Taylor& Francis.
- Leiner, A. S., Compton, M.T., Houry, D. ve Kaslow N. J. (2008). Intimate partner violence, psychological distress, and suicidality: A path model using data from African American women seeking care in an urban emergency department. *Journal of Family Violence*, 23(6), 473–481.
- Maris, R., Berman, A. ve Silverman, M. (2000). *Comprehensive Text book of Suicidology*. New York: The Guilford Press.
- Maris, R.W. (2002). Suicide. *The Lancet*, 360, 319-326.
- Marttunen, M. I., Aro, H.M. ve Lönnqvist, J.K. (1992). Adolescent suicide: End point of long-term difficulties. *Journal of the American Academy of Child and Adolescent Psychiatry*, 31(4), 649–654.
- Mazza, J.J. ve Eggert, L.L. (2001). Activity involvement among suicidal and nonsuicidal high-risk and typical adolescents. *Suicide and Life-Threatening Behavior*, 31(3), 265–281.
- Miller, A.L. ve Glinski, J. (2000). Youth suicidal behavior: Assessment and intervention. *Journal of Clinical Psychology*, 56(9), 1131–1152.
- Moskos, M., Olson, L., Halbern, S., Keller, T. ve Gray, D. (2005). Utah youth suicide study: Psychological autopsy. *Suicide and Life-Threatening Behavior*, 35, 536–546.
- O'Connor, R.C. (2010). Psychological Perspectives on Suicidal Behaviour. In U. Kumar & M. K. Mandal içinde, *Suicidal Behaviour Assessment of People-at-Risk*. New Delhi, Sage Publications Inc, 3-19.
- Özen Önen Sertöz. (2017). Kronik ağırlı hastada psikiyatrik tedaviler. *TOTBİD Dergisi*, 16:174-179.

- Özpoyraz N. ve Tamam L. (2001). Psikokutanöz Hastalıklarda Tedavi Yaklaşımları. *T. Klin. Dermatoloji*, 11: 46-55.
- Qin, P. ve Nordentoft, M. (2005). Suicide risk in relation to psychiatric hospitalization. *Archives of General Psychiatry*, 62(4), 427-432.
- Pagura, J., Cox, B.J., Sareen, J. ve Enns M.W. (2008). Factors associated with multiple versus single episode suicide attempts in the 1990-1992 and 2001-2003 United States National Comorbidity Surveys. *J Nerv Ment Dis*, 196, 806-813.
- Pardeck, J.T. (1996). *Social Work Practice: An Ecological Approach*. USA: An imprint of Greenwood Publishing Group.
- Pardeck J.T. (1988). Social treatment through an ecological approach. *Clinical Social Work Journal*, 16, 92-104.
- Preuss, U.W., M. A. Schuckit, T. L. Smith, G. P. Danko, K. Buckman, L. Bierut ve diğ.(2002). Comparison of 3190 alcohol-dependent individuals with and without suicide attempts. *Alcoholism, Clinical and Experimental Research*, 26, 471-477.
- Rehkopf, D.H. ve Buka, S.L. (2006). The association between suicide and the socioeconomic characteristics of geographical areas: A systematic review. *Psychological Medicine*, 36(2), 145-157.
- Roberts, R.E., Roberts, C.R. ve Chen Y.R. (1998). Suicidal thinking among adolescents with a history of attempted suicide. *Journal of the American Academy of Child and Adolescent Psychiatry*, 37(12), 1294-1300.
- Rosenthal, P. A. ve Rosenthal, S. (1984). Suicidal behavior by preschool children. *American Journal of Psychiatry*, 141(4), 520-525.
- Rubenowitz, E., Waern, M., Wilhelmson, K. ve Allebeck , P. (2001). Life events and psychosocial factors in elderly suicides-A case-control study. *Psychological Medicine*, 31(7), 1193-1202.
- Sansone, R.A., Chu, J. ve Wiederman, M.W. (2007). Suicide attempts and domestic violence among women psychiatric inpatients. *International Journal of Psychiatry in Clinical Practice*, 11(2), 163-166.
- Shneidman, E. (1981). The psychological autopsy. *Suicide and Life-Threatening Behavior*, 11, 325-340.
- Shneidman, E. (2004). *Autopsy of a suicidal mind*. New York: Oxford University Press.
- Sheafor, B.W. ve Horojsi, C.J. (2016). *Sosyal Hizmet Uygulaması Temel Teknikler ve İlkeler*. (Çev.D. B. Çiftçi). Ankara: Nika Yayınevi.

- Sheldon, B. ve MacDonald, G.(2009). *A Textbook of Social Work*. Oxon: Routledge.
- Shiner, M., Scourfield, J., Fincham, B. ve Langer, S. (2009). When things fall apart: Gender and suicide across the life course. *Social Science and Medicine*, 69, 738–46.
- Slater, T., Scourfield, J. ve Greenland, K. (2013). Suicide Attempts and Social Worker Contact: Secondary Analysis of a General Population Study. *British Journal of Social Work*, 45, 378–394.
- Solano, P., Morena Ustulin, M., Pizzorno, E., Vichi, M., Pompili, M. Serafini, G. ve Amore, M. (2016). Based approach for monitoring suicide risk. *Psychiatry Research*, 246, 581-586.
- Stack, S. (2000). Suicide: A 15 year review of the sociological literature. Part II: modernization and social integration perspectives. *Suicide&Life Threatening Behavior*, 30(2), 163–76.
- Stepakoff, S. (1998). Effects of sexual victimization on suicidal ideation and behavior in U. S. college women. *Suicide and Life-Threatening Behavior. Special Issue: Gender, culture and suicidal behavior*, 28(1), 107–126.
- Stuckler, D. ve Basu J. (2013). *The body economic: Why Austerity kills*. New York: Basic Books,
- Waern, M. , Rubenowitz, E. ve Wilhelmson, K. (2003). Predictors of suicide in the old elderly. *Gerontology*, 49(5), 328–334.
- Waters, S. (2016). Suicide voices: testimonies of trauma in the French workplace. *Medical Humanities*. Erişim: <http://eprints.whiterose.ac.uk/106146>.
- Weissman, M. M. (1974). The epidemiology of suicide attempts, 1960 to 1971. *Archives of General Psychiatry*, 30(6), 737–746.
- Whitley, E., Gunnell, D., Dorling, D. ve Davey Smith, G. (1999) “Ecological study of social fragmentation, poverty and suicide”. *British Medical Journal*, 319, 1034–1037.
- World Health Organization. (2014). *Preventing suicide: a global imperative*. Erişim: http://www.who.int/mental_health/suicide-prevention/world.
- Taktak, Ş., Üzün, İ. ve Balcıoğlu İ. (2012). İstanbul’da tamamlanmış intihar olgularının psikolojik otopsi. *Anadolu Psikiyatri Dergisi*, 13, 117-124.
- Türkiye İstatistik Kurumu. (2015). *İntihar İstatistikleri*. Erişim: <http://www.tuik.gov.tr>.
- Uluğtekin, S. (2004). *Çocuk Mahkemeleri ve Sosyal İnceleme Raporları*. Ankara: Türkiye Barolar Birliği Yayınları.

- Uluğtekin, S., Baykara Acar, Y. ve Cankurtaran Öntaş, Ö. (2004). Çocuk Adalet Sisteminde Sosyal İnceleme Raporları (SİR) ve Gözetim Raporlarının Yeri. *TBB Dergisi*, 53, 35-44.
- Ünlü, G., Aksoy, Z. ve Ersan, E. E. (2014). İntihar girişiminde bulunan çocuk ve ergenlerin değerlendirilmesi. *Pamukkale Tıp Dergisi*, 7(3): 176-183.
- Zastrow, C. ve Krist-Ashman, K.K. (2014). *İnsan Davranışı ve Sosyal Çevre*. (Çev. Ed.D.B. Çiftçi), Ankara: Nika Yayınevi.

Makale türü: Derleme

GEÇMİŞTEN GÜNÜMÜZE ÇOCUK MAĞDURİYETLERİ

Öğr. Gör. Zeynep ATA

İzmir Kavram Meslek Yüksek Okulu, Sosyal Hizmet Bölümü, 35320, Konak-İzmir,
Zeynep.ata@kavram.edu.tr – ORCID 0000-0002-6802-0249

■ **Öz** Bu çalışma, dünya genelinde mağdur edilen çocukların yaygınlığına yönelik istatistikler ile geçmişten günümüze kadar olan süreçte yaşanmış çocuk mağduriyetleri konusunda literatürdeki çalışmaları derleyip sunarak bu alandaki bilgi eksikliğini gidermeyi ve bu konuda yaşanan sorunların çözümüne katkıda bulunmayı amaçlamaktadır. Çalışmada çocuk mağduriyetleri konusunda yayınlanmış bilimsel çalışmalar taranmış, konuyla ilgili uluslararası raporlar ve durumlar derlenmiştir. Çocukların mağdur edildiğine dair tarihi kayıtlar ve günümüz dünyasının güncel istatistikleri derlenerek bunlar bütünsel açıdan değerlendirilmiştir. Bu kapsamda edinilmiş olan bilgiler doğrultusunda çocuk mağduriyetlerinin azaltılması ve nihayetinde hiç yaşanmaması adına çeşitli öneriler geliştirilmiştir. Sayıları milyonları bulan çeşitli nedenlerle mağdur edilmiş çocuklar için hükümetler sadece ulusal düzeyde değil küresel anlamda da büyük adımlar atmalı ve geleceğin yetişkinleri olan çocukların korunması için var olan yaptırımları daha etkin hale getirmelidirler.

Anahtar Sözcükler: Çocuk, Çocuk Mağduriyeti, İhmal, İstismar.

Child Victimization From Past to Present

■ **Abstract** This study aims to solve the lack of knowledge in the field and contribute to the solution of the problems experienced in this regard by compiling and presenting the literature on the prevalence of child victims in the world from the past to the present. In this study, published scientific studies on child victimization were reviewed and about this subject international reports and cases were collected. Historical records of children being victimized and current statistics of today's world are compiled and evaluated from a holistic perspective. In accordance with the information obtained in this context, various suggestions have been developed in order to reduce child suffering and ultimately not to experience it. Governments for children who have been victimized for a number of reasons with numbers of millions should take major steps not only at the national level, but also globally and they should make sanctions more effective for the protection of children who are adults of the future.

Key Words: Child, Child Victim, Neglect, Abuse

GİRİŞ

Kriminoloji bilimine göre mağdur kavramı suça maruz kalan, herhangi bir şekilde zarara uğrayan kişidir (Yücel ve Gönültaş, 2017, s.59). Her türlü zarar veren eylemden etkilenme olayına karşılık kullanılan mağduriyet kavramı ise, yaş ve cinsiyet ayırmaksızın her canlıyı kapsayan geniş bir anlam içerir. Ancak söz konusu çocuk olunca, dünyaya başkalarına bağımlı olarak doğan, yetişkin olana kadar korunaklı olarak büyütülmesi gereken savunmasız canlının, zarar görmesi şüphesiz ki onda daha büyük bir acı yaratır.

Mağdur çocuk, bir suçtan doğrudan zarar gören çocuktur. Bir çocuk için mağduriyet onun hayatının her anında karşılaşılabileceği muhtemel bir sorundur. Aile

içinde, okulda, sokakta, suça maruz kalma veya suça alet edilme şeklinde istismar ve ihmale uğrayabilmektedir. Darp edilme, kaçırılma, silahlı saldırıya uğrama en ağır sonuçlarıyken eğitimden yoksun bırakılma, yaşına uygun olmayan muamelelere (evlenme, iş hayatına atılma vb) maruz kalma da çocuğun gelişimine zarar veren mağduriyet sonuçları olarak karşımıza çıkmaktadır (Durak ve Durak, 2017, s.124).

Bu doğrultuda yapılan araştırmalar ve birçok farklı disiplinin de ilgilenmesiyle artık biliyoruz ki çocuğun eğitimi, gelişim evreleri, hukuki hakları günümüzde üzerinde hassasiyetle durulan bir konudur. Çocuğun maruz kaldığı her davranışın, çocukta yarattığı etkileri ve bu davranışların olumsuz sonuçlarını önleme faaliyetlerini de içeren geniş bir alan olarak ele alınmaktadır. Ancak çocuk, bugün bu kadar özen gösterilmesine rağmen hala dünyanın her yerinde çeşitli sebeplerle mağdur edilmeye devam edilmektedir.

Çocukların savunmasız olması, maruz kaldıkları fiilleri anlatma kapasitelerinin yetersizliği ve buna benzer çevresel etmenlerin de birleşmesiyle çağlar boyunca istismar ve ihmale açık hale gelmişlerdir (Durak ve Durak, 2017, s.131). Bu özelliklerinden ötürü eski çağlardan günümüze kadar uzanan tarihi süreçte çocuk, bu zayıf ve narin özelliği kullanılarak mağdur edilmiştir.

Çeşitli kaynaklardan elde edilen bilgiler eski çağlardan günümüze kadar olan süreçte çocukluğun yetişkinlikten ayrı bir dönem olarak görülmediğini kanıtlar niteliktedir. Bahsi geçen dönemlerde çocuğun iş hayatında yer alması, evlenme çağı, kanunlarda suç sayılan bir fiili işlediği zaman ona verilen ceza, ailedeki sorumluluklar gibi yaşantıların yetişkinlerinkiyle benzer olması da bunu göstermektedir (Gander ve Gandiner, 2015, s. 28). Günümüzde yasal olarak suç sayılan ve cezai sorumluluk gerektiren bu faaliyetler o dönemlerde olağan aktiviteler olarak görülmüş hatta tersinin olması toplumda yadırganma sebebi sayılmıştır. Buradan yola çıkarak insanlık tarihinin hemen her döneminde yer almış olan sosyal motiflerde çocuk mağduriyetlerinin yaşandığını söylemek mümkündür.

Günümüzde ise çocukların hakları yasalarla korunmasına rağmen çocuk mağduriyetleri devam etmektedir. Yoksulluk, savaşlar, eğitim eksikliği ve aile içi sorunlar gibi faktörler çocuğun ihmal ve istismara uğramasına ve hatta suça sürüklenmesine sebebiyet verebilmektedir. Bir bütün olarak bakmak gerekirse geçmişte ve günümüzde çocuklar çeşitli mağduriyetler yaşamış, savunmasız olmaları, onları maruz kaldıkları ihmal ve istismara daha da açık hale getirmiş ve getirmektedir.

Bugün dünyanın geldiği noktayı anlamak ve geleceğe yönelik hedefler belirleyebilmek için tarihsel süreçte çocukların mağdur olduğu konuların kabaca incelenmesi faydalı olacaktır.

Bu çalışmada çocukların geçmişte ve günümüzde yaşadıkları mağduriyetler incelenmiş, çocuğa verilen değer tarihsel süreç bağlamında irdelenmiştir.

İlk Çağ'da Çocuk

Yazının bulunmasından Ortaçağ'a kadar olan süreyi kapsayan İlk Çağ'a ait günümüze kadar ulaşan kaynak sayısı çok fazla değildir. Daha çok arkeolojik kazılar ve tabletler üzerine işlenmiş sembollerin ya da duvarlara çizilmiş resim veya motiflerin yorumlanmasıyla o dönemlere ait bilgilere ulaşabilmekteyiz.

Arapların istenmeyen çocuklarını, özellikle de kız çocuklarını diri diri gömmeleri, Eskimoların bebeklerini doğar doğmaz buzlu suya atmaları, birçok dönemde olduğu bilinen sakat ve hasta doğan bebekleri yok etme faaliyetleri, yaygın olarak görülen olaylardı. İlkel dönemlerde çocukların tanrıya kurban edilmesi, köle olarak satılmaları, ağır işlerde çalıştırılmaları gibi örnekler de, çocukluğun o çağlardaki vahim durumunu ortaya koymaktadır (Kocaer, 2006, s.11). Örneğin Roma tarihine bakıldığında doğan bebek sağlam ve sağlıklıysa yaşama şansına sahip oluyordu. Sağlam olması çalışabilecek durumda olduğunun göstergesi sayıldığı için yaşamasına izin veriliyordu (Polat, 2017, s.365). Buradan çocuğun daha doğduğu ilk andan itibaren sömürülebilme potansiyeline göre hayatta kalabildiği gerçeğini anlamak mümkündür.

Çocuğun savunmasızlığının eski devirlerde yaşanmış yansımalarından biri mal/eşya olarak algılanmış olmasıdır. Bilhassa babanın mutlak egemenliğinin olduğu toplumlarda, alışveriş takası bile yapılacak kadar sermaye görünümünde bulunan çocuklara, köleliğin yaygın olduğu toplumlarda eşya konumunda bir değer atfedilmiştir. Sadece çocuklar değil yetişkinler de borçları karşılığında köle olarak satılabiliyor ve ağır işlerde çalıştırılmaya maruz kalabiliyorlardı. Eski Hintlerde (M.Ö. VI.) babalara çocuklarını veya evlatlıklarını köle olarak satma hakkı tanınmıştı. Bu satma işlemi genellikle borçları karşılığında gerçekleşirdi. Benzer durum eski Çin uygarlığında da bulunurdu. Ancak Çin'de borçtan ziyade çocuklarına bakamayacak kadar aciz insanlar çocuklarını satarlardı (Bozkurt, 1981, s.68). Her iki durumda da çocukların aileleri dışında başka bir yerde kalması, çalıştırılması ve kötü şartlarda büyümesi gibi yaşamlara maruz bırakılması, bahsi geçen dönemlerin rutin toplumsal olayları olarak görülmekteydi.

Bir Sümer tabletinde (M.Ö. 4000-2000) babaya karşı gelmenin kölelik nedeni olarak görüldüğünün belirtilmesi babaya verilmiş mutlak hâkimiyet ile çocuğu ağır şekilde cezalandırma usulüne örnek olarak gösterilebilir (Bozkurt, 1981, s.70). Benzer bir durum Hammurabi kanunlarının 192, 193 ve 195. maddelerinde de geçmektedir. Buna göre eğer çocuk babasına saygısızlık yapar veya itaatsizlik boyutunda davranışlar sergilerse, babanın çocuğu cezalandırma hakkı vardır. Hatta suçun türüne göre çocuk parmağını, dilini veya gözünü bile kaybedebilir. (Erkut, Balcı ve Yıldız, 2017, s.20)

Çocukların mal olarak görülmesinin yanında yetişkinlerin hatalarını yüklediği bir paravan, adeta bir günah keçisi olması da yine çocuklar için zor olan yaşantılara maruz kalma durumlarından. Tarihi tam olarak bilinmeyen eski dönem Yunanistan coğrafyasının kırsal bir bölgesinde yetişkinlerdeki kötü duyguların aktarılması için etrafta çocukların olması gerektiğine dair bir inanış yaygındı. Bir

yetişkinin öfke patlaması, sinir krizi vb. gibi anlarında içinde kötü ruh barındırdığı ve bunu civarlarındaki çocuklara aktararak kötülüğü kendilerinden uzaklaştırdıklarına inanılırdı (De Mause, 1997). Bu günah çıkarma eyleminin daha çok varlıklı kimseler tarafından yapıldığı düşünülür.. Çünkü çocuk kurban edilmesinin yeni yatırımlar olunca yapılması, bir bina veya köprü yapımında vakıf kurbanı olarak çocuk yakılması, hasta olan birinin sağlığına kavuşmak için bedenini çocuk kanıyla yıkaması, bir evde hastalık virüsü olup olmadığını tespit etmek için çocuk kiralayıp o evde tutarak ölüp ölmediği sonucunda evin virüs oranının tespitinin sağlanması varlıklı ailelerin faaliyetleri olduğunu göstermektedir (Öztürk, 2016, s.28).

Bir başka eski çağ medeniyetlerindeki mağdur çocuklar kanıtı ise Tunus'ta bulunan Tophet isimli bir mezarlık kazısında ortaya çıkan 20.000 bebek mezarıdır. Uzmanlara göre bu bebekler tanrıya adak olarak sunulmuştur. Ebeveynler tanrıdan istedikleri şeyler karşılığında doğacak olan bebeklerini kurban olarak vereceklerini, bebeğin ölü doğması halinde de en büyük çocuğu kurban edeceklerinin sözünü verirlerdi. Bu yüzden yeni doğan bebeklerin yanında 2 yaşında çocukların da mezarları bulunmuştur. (Şar, 2009)

Orta Çağ' da Çocukluk

Ortaçağ döneminde Hıristiyanlığın etkisiyle çocuğa yönelik tutum biraz daha değişmiş, kimsesize, güçsüz ve düşküne yardım edilmesini şart koşan dini kabul çocuğu kilisede tanrıya hizmet etmesi için korumaya almıştır. Bu himaye, çocuğa bakışı biraz yumuşatmışsa bile çocuğun mağdur konumda kaldığı durumların yaşanmasına engel olamamıştır. Çocuklar bu sefer de dinin otoritesi altında ezilmeye başlamıştır. İnsanı doğuştan günahkâr sayan bir toplum çocuğu döverek, ona şiddet uygulayarak içindeki şeytandan ve dolayısıyla günahlarından kurtarmayı amaçlamıştır. (Kocaer, 2006, s.12)

Dini otoritelerin etkisi altında kalan Orta Çağ döneminin çocuğa yönelik tutumunu toplumdaki yansımalarında görmek mümkündür. O dönemin hakim anlayışı kilisenin yaygın hale getirdiği dinsel kurallar ve ritüellerden oluşmaktaydı. Bunun içerisinde en bilinen olanı ise insanın doğarken günahkâr olarak dünyaya gelmesi anlayışının toplum tarafından benimsenmiş olmasıydı. Kilisenin yaygın hale getirdiği bu anlayış orta çağ dönemi boyunca çocuğa olumsuz bakış açısı geliştirilmesine neden olmuştur. Bu durum da çocuk mağduriyetlerini doğurmuştur. (İnal, 2007, s.21)

Özellikle Augustin' in bu konuda ileri sürdüğü düşünceleri, Orta Çağ Hıristiyan toplumu üzerinde yüzyıllarca etkili olan "insan günahkâr doğar" bakışı üzerinde çocuğun konumlandığı pozisyonun bir yansıması sayılır. Çocukların günahkâr doğduğuyla ilgili fikrini "*Senin huzurunda hiçbir ölümlü günahsız değil ki, hatta dünya yüzüne ayak basan bir günlük bebek bile*" sözleriyle dile getirerek toplum üzerinde bebeklerin günahkâr olduğuna halkı inandırmıştır (Dürüşken, 2010,

s.34). Ayrıca Augustin bebek ve çocuk masumiyetinin de varlığını reddederek buna dair kanıtlar sunmaya çalışmıştır:

“Bebeklik yıllarında da olsa, insanın olur olmaz her şeyi istemesi, kendine itaat etmediler diye gerek özgür doğumlu insanlara gerek aile büyüklerine gerek kendisini doğuran ana babasına, gerekse isteklerine olmaz anlamında başlarını sallayan sağduyu sahibi diğer insanlara kızıp küsmesi, dahası kendisine zararı dokunacak türdeki buyrukları yerine getirilmedi diye, karşısındakilere haince vurarak onların canını yakmaya çalışması, iyi huylar olabilir mi? Demek ki bebeklerin sadece narin bedenleri masumdur, ruhları değil” (Dürüşken, 2010, s.35)

Orta çağda çocukluk diye bir dönem hemen hemen yok gibidir. Cinsiyetler arası farkın keskinleştiği bu dönemde çocuk erkekse, 5 yaşına kadar bebek, 5 yaşından sonra ise ailenin yetişkin erkeği sayılırdı. Arada bir çocukluk dönemi geçirmezdi. (Gander ve Gardiner, 2015, s.26) Aynı durum kız çocukları için de geçerliydi.

Orta çağ döneminde çocukluktan yetişkinliğe geçiş yaşının 5 ile 7 yaşlarından sonraya denk gelmesi onlara bazı sorumluluklar yükledi. Bu yaşlardan itibaren çocuklar yetişkinlerle aynı tarzda giyinir, görev ve sorumluluklar yetişkinlerinkine benzer şekilde dağıtılır, onlarla aynı şakaları yapar ve benzer şekilde eğlenirdi. Hatta bazı durumlarda bebekler ve çocuklara cinsel eylemleri izletme, zaman zaman da bu eylemlere katma olaylarına rastlanırdı (De mause, 1974; Aktaran Gander ve Gardiner, 2015, s.28). Günümüzde bazıları suç sayılabilecek ihtilaflara sebep olan bu davranışlar o dönemlerin olağan rutinleri olarak görülmekteydi ve çocuğu mağdur etmekten ötürü yargılanma olaylarına rastlamak pek mümkün değildi.

Çocuk mağduriyeti konusundaki bir diğer durum da evlilikti. Günümüz yasalarına göre birçok ülkede evlilik yaşı 18 yaş ve üstü kabul edilirken orta çağ döneminde kadın 16 yaşına kadar evlenir ve 25 yaşına kadar 5-6 tane civarında çocuk sahibi olurdu. Özellikle kadınlar için 17 yaş gençlik, 25 yaş olgunluk ve 30' lu yaşlar da yaşlılık dönemi olarak algılanırdı. Erken yaşta çocuk doğurmanın anne veya çocuğa zararı sonucu bebek ölümleri de sık rastlanan bir durumdu (Mortimer, 2010, s.38-39).

Çocuğun suça maruz kalması kadar suç sayılan bir fiili işlemiş olması da onu mağdur kategorisinde değerlendirmemiz gereken bir konudur. Çünkü bir çocuğun suç işlediği değil, suça sürüklendiği anlayışı günümüzde çocuk ve suç ilişkisinin hakim ve değişmez görüşüdür. Çocukların suçlu değil, suça itildiği gerçeği kabul edilmektedir. Ancak XV. Yüzyıldan sonraki dönemlerde çocuk ve suç ilişkisiyle ilgili olan gerçekler, dünyanın Orta çağ dönemini bitirmiş olmasına rağmen hala yetişkinlerle aynı cezayı almış olmasıdır. Dönemin mevcut yasalarına aykırı davranmış olan çocuklara, yaşlarına uygun ıslah yöntemleri uygulanması yerine o çocuklar ailelerine geri gönderilirdi. Aile kendi terbiye usullerine göre ıslah ederdi. Hala terbiye edilmediğine inanılan itaatsizlikler yapmaya devam ederse kırbaçlanma, aşağılanma hatta suçun türüne göre sürgüne gönderilme ya da asılmaları bile mümkündü (Bartollas ve Schmallegger, 2017, s.12). Ailenin ıslah

yöntemleri ise: Sopalar, kırbaçlar, değnek, genital bölgeye vurularak iz çıkarılması, bebek ise vücutları kanayana kadar dövülmesi gibi şiddet içerikli yöntemlerdir (Öztürk, 2016, s. 30)

Orta Çağ'dan Modern Döneme Geçiş ve Çocuk Hakları

Çocuğa verilen değerin artması, Rönesans'la birlikte tüm dünyaya yayılan bir aydınlanma süreci ve sanayi devriminden sonra ortaya çıkan 'haklar' konusunun gündeme gelmesiyle olmuştur. Hümanizma akımının bu dönemde ön planda yer almasıyla insana verilen değer artmış, sanayi devrimi sayesinde de kâğıt ve matbaacılığın yaygınlaşması insan hakları konusunu genişleterek küresel ölçekte bir gelişmeye olanak sağlamıştır. Bunların sonucu olarak çocukluk ve çocuk hakları bu gelişmelerden sonra önem kazanmıştır (Yapıcı ve Yapıcı, 2004, s.4) Orta çağın çocuğa kötümser bakan yanı yerini çocuğun hak ettiği sadelik ve masumiyete bırakarak daha iyimser bir görüş oluşturmuştur (İnal, 2007, s.29).

Sanayi devriminden sonra insan hakları konusunda yaşanan ilerlemeden çocuklar da faydalanmış ve hukuki haklara sahip olmuştur. Dünya çapında ilk olarak çocuklara yönelik bir örgüt kurulması fikri 1894 yılında Jules de Jeune tarafından ortaya atılmıştır. 1912 yılında da çocukları içeren bir başka girişim İsviçre'de görülmektedir. Ancak bu girişimler I. Dünya savaşının çıkması sebebiyle herhangi bir faaliyet göstermemiştir. Savaştan sonraki dönemde çocukları korumaya yönelik bir organizasyon eksikliğinin kendini iyice fark ettirmesiyle Cenevre'de "Uluslararası Çocuklara Yardım Birliği" kurulmuştur. 1924 yılında Milletler Cemiyeti "Cenevre Çocuk Hakları Bildirgesi" olarak kabul etmiştir (Akyüz, 2011).

Çocuk hukuku açısından yaşanan gelişmelerden en önemlisi şüphesiz 20 Kasım 1959 tarihli "Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Bildirgesi" dir. Bu bildirmede çocukların sağlık ve sosyal güvence hakkı, eğitim hakkı, ayrımcılığın önlenmesi ve korunmada öncelik hakkı gibi çocukların refahını üst seviyelerde tutacak haklar oluşturuldu. Bildirge olarak yayınlanan bu genelgenin uluslararası alanda çocuk haklarını güvence altına alma konusunda daha bağlayıcı bir niteliğe ulaşması için 1989 yılında Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nda oy birliğiyle "Çocuk Haklarına Dair Birleşmiş Milletler Sözleşmesi" olarak kabul edilmiştir (Özdemir ve Ruhi, 2016, s.11-12).

Çocuk haklarını geliştirmek için yapılan diğer adımlar çocuk pornografisiyle, çocuk ticaretiyle, çocuk istismarı veya ırkçı yaklaşımlarla mücadeleyi daha etkin hale getirmek için yapılan çalışmalardır. Hatta yakın geçmişte Avrupa Konseyi'nin gerçekleştirdiği en önemli adımlardan biri olan 'Çocuk Haklarının Kullanılmasına Dair Avrupa Sözleşmesi" bu alanda atılmış yine en önemli adımlardan biridir (Özdemir ve Ruhi, 2016, s.12). Bugün Çocuk Hakları Sözleşmesi olarak bilinen bu sözleşmeye 194 ülke taraf olarak imza atmış bulunmaktadır. Sözleşmeyi onaylayan devletler, kendi yetkileri altında göçmen, sığınmacı ve mülteci çocuklar da dâhil olmak üzere ana-babalarının veya yasal vasilerinin cinsiyet, ırk, renk, dil, etnik ve

sosyal köken, sakatlık, doğuş ve diğer statüler sebebiyle ayırım gözetmeksizin tanır ve taahhüt eder (Özservet ve Sirkeci, 2016, s.2).

Ancak günümüzde bu kadar sözleşme, protokol ve yasal zeminde gelişmelerin yaşanmış olması, dünya çapında faaliyet gösteren örgütlerin etkin çalışmaları sayesinde eski çağlara nazaran daha minimize olmuşsa da mağdur edilen çocuk sayısının fazla olduğu gerçeğini maalesef ortadan kaldıramamaktadır.

Günümüzde Çocuk Mağduriyetleri

Korunmaya muhtaç çocuk kavramı, tarihin farklı zaman dilimlerinde farklı anlayışlarla karşılanmış bir kavramdır. Günümüzden daha eski çağlarda çocuğun diri diri gömülmesi, dövülmesi veya çok küçük yaşlarda çalıştırılması bile mağduriyet olarak kabul edilmezken bugün var olan yasalar sayesinde çocuğa yönelik en ufak ihmaller bile suç kapsamında sayılmaktadır. Ancak bugünün koşullarında dahi dünyada hala çocuk yaşta evlilik, çocuk istismarları, çocuk işçiler ve cinsel zorbalığa maruz kalan çocuklar azımsanmayacak ölçüde yüksek rakamlarla varlığını sürdürmektedir.

Dünyanın geçmiş dönemlerinde çocuğa kötü muameleler yapılmasının, çocuk hakları ve insan haklarının yeterince gelişmemiş olması, küresel ölçekte duyarlılığın şimdiki zamana göre daha az olması gibi sebeplere dayandırılabilir ancak günümüzün bütün yasal gelişmişliğine rağmen bu kötü muamelelerin devam ediyor olmasının göz ardı edemeyeceğimiz bir gerçek olduğunu kabullenmek zorundayız.

Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi' nin 1990 yılında kabul edilmiş olmasına rağmen Hindistan' da 1992 yılında, her sene bir milyondan fazla bebeğin ölmesine neden olan ishal tedavisinde erkek çocuklarına öncelik verilmesi gerektiği ve erkek çocuklarının emzirilmesi ile ilgili yasa çıkarılmıştır. Hindistan gibi yasalardan çok geleneklere göre hareket eden bir toplumun, üzerlerinde hükmü daha az etkili olan yazılı hukukta bile çocuğu cinsiyetçi bir ayrıma tabi tutabilmekte ve sadece kız çocuğu olduğu için bebekler dahi ikinci planda yer alabilmektedir (Şerbetçi, 2013, s.91).

Afganistan'da kız çocuklarının kendilerinden yaşça büyük erkeklerle evlendirilme vakaları sık rastlanan bir durumdur. Women And Children Legal Research Foundation'ın (WCLRF) 2018 yılında yayınladığı raporda Afganistan'da yapılmış olan bir çalışmadan bahsetmektedir. Araştırmada, Afganistan'da yaşayan 200 kadın üzerinde anket uygulandı. Ankete katılanların %40' ı 10-13 yaş arasında, %32,5 'i 14 yaşında ve %27,5' i de 15 yaşında evlenen kişilerden oluşmaktadır. Bu kişilerin eşleriyle aralarındaki yaş farkı Tablo.1 de açıklanmaktadır.

Tablo 1. Kadınların kocaları ile yaş farkları

Koca ile yaş farkı	Katılımcıların sayısı	Yüzde
5 yaşa kadar	56	%28.20
6-10 yaş	53	%26.70
11-15 yaş	45	%21.6
16-20 yaş	18	%9
21-30 yaş	11	%5.50
31-40 yaş	15	%7
41-50 yaş	1	%1
50 +	1	%1
Toplam	200	%100

Kaynak: Women and Children Legal Research Foundation (WCLRF) "Early Marriage in Afghanistan", 2018: 13

Tablo.1 e göre, kocalarıyla yaş farkı en az 16 ve 50 üstü olan toplam 46 kişi vardır. Katılımcıların tamamının 15 yaşından küçük olduğu düşünüldüğünde, çocuk yaşta evlilik mağduriyetinin yanında kendilerinden yaşça büyük erkeklerle evlenmiş olmanın getirdiği sıkıntılarla da mücadele etmek zorunda bırakılmışlardır.

Afgan toplumunda aile içinde yaş bir güç ve dolayısıyla otorite göstergesidir. Evlilik içinde genç ya da çocuk bir gelin olmak daha yaşlı bir kocanın hükümranlılığı altında bulunmak çocuk yaşta evlilik yapan için büyük bir tehdittir. Bu araştırma çocuk gelin sorunsalının orta çağdan günümüze hiç değişmeden aktarıldığının en açık örneklerinden biridir (WCLRF, 2008, s.13-14).

Batı ülkelerinde yaşayan toplum için bir genelleme yapılması gerekirse, yasalara geleneklerden daha fazla önem verildiğini söylemek mümkündür. Ancak bu durum çocuk mağduriyetlerinin yaşanmasını engellememektedir.

Her yıl Avrupa'da 18 milyon çocuk cinsel istismara uğramakta ve 850 çocuk cinayete kurban gitmektedir (Aydın, 2010; Aktaran Gönültaş, 2018, s.52). Amerika'da ise çocuk istismarından korunma ulusal komitesinin çocuk koruma servislerinden 1993 yılında yapılan bir araştırmaya göre 2.989.000 kayıtlı olgu olduğu belirtilmiştir. Bunların %47 si ihmal, % 30 u fiziksel istismar, %11 i cinsel istismar % 2 si duygusal istismar ve % 9 u da diğer tür kötü davranma tiplerinden oluşmaktadır (Polat, 2017, s.403).

Amerika'da yapılmış olan bir başka çalışma da, 34 eyaletten toplanan verilerden elde edilen bilgiler sunmaktadır. Toplanan verilerden 879 000 çocuğun kötü muamele gördüğünü, bunların % 10,1 inin de cinsel istismar mağduru çocuklardan oluştuğu belirtilmiştir (Johnson, 2004, s.463).

İngiltere'de yapılan çalışmalara göre her hafta ortalama 4 çocuk istismar ve ihmal nedeniyle ölmektedir. Her yıl 4 yaşından küçük her 1000 çocuktan en az

birinin fiziksel istismara uğradığını ve her 10 000 çocuktan en az birinin de fiziksel istismardan dolayı yaşamını yitirdiği belirtilmektedir (Polat, 2017, s.403).

Bu çalışmaları karşılaştırdığımızda sayıları milyonlarla ifade edilen çocuk mağduriyetleri hem doğu hem de batı toplumlarında yaşanmakta olduğu sonucuna ulaşabiliriz. Buradan anlaşılacağı üzere dünyanın çocuk mağduriyetleri yaşanan bölgeleri olarak ayırabileceğimiz herhangi bir alanı yoktur. Her yerde, bölge ayırmaksızın, yalnızca niteliği değişen mağduriyet vakalarına rastlanmaktadır.

Çocukların mağdur olmasına sebep olan bir başka konu ise çocuk kaçırılmalarıdır. Dünya genelinde yaklaşık 90 milyon çocuğun sokakta yaşadığı günümüzde, çocuk kaçırılma vakaları dünyanın pek çok farklı bölgesinde görülmektedir. Milyar dolarlık piyasası olduğu düşünülen çocuk ticaretinin, çocuğun az gelişmiş ülkelerden kaçırılıp batılı zengin ülkelerdeki alıcılara götürüldükleri iddia edilmektedir. Bu yolla her yıl 2,5 milyon çocuk kaçırılmakta ve bunun yarısını da kız çocuklarından oluşturulduğu tahmin edilmektedir (Aydın, 2010, s.26). Sayıları milyonlarla ifade edilen kaçırılma vakaları, organ ticareti, çocuk pornografisi, fuhuş, dilendirilmek ve terör örgütlerince evlat edinilmek nedenlerinden ötürü gerçekleştirilmektedir (Aydın, 2010, s. 28). Ayrıca dünyanın çeşitli yerlerinde olan savaşlar nedeniyle, savaş ortamlarında “eş” ya da “köle/hizmetçi” olarak kullanılmak üzere kız çocukları kaçırılmaktadır.

Dünyanın hemen her bölgesinde savaş ortamında çeşitli görevlere zorlanmak üzere kaçırılıp mağdur edilmiş çocukların olduğu ülkelerden bazıları şunlardır; Asya’da Kamboçya, Myanmar, Timor-Leste, Sri Lanka ve Filipinler; Latin Amerika’da Peru, El Salvador ve Kolombiya; Sahra Güneyi Afrika’da, Rwanda, Burundi, Mozambik, Liberya, Angola, Sierra-Lone ve Uganda; Avrupa’da ise Türkiye ve Yugoslavya yer almaktadır (Unicef, 2005, s.42). Görüldüğü üzere kaçırılarak mağdur edilen çocuklar, dünyanın sadece belli bölgelerinde değil birçok bölgesinde karşılaşılmaları muhtemel bir sorundur.

Aynı durumdan Save The Children örgütü’nün 2018 yılında yayınladığı raporda da bahsedilmektedir. Raporda 2013-2017 arasında savaş ortamı nedeniyle okullara baskınlar yapıp kaçırılan çocukların durumu üzerinde duruldu. Raporda bu saldırılarda hedeflenenlerin doğrudan öldürme, kaçırma ve tehdit olduğu, bunların da şiddetli müdahaleler yoluyla gerçekleştirildiği vurgulanmaktadır. Bu saldırılar sırasında birçok öğrenci, öğretmen ve personelin yaralandığı ve öldüğünü, binaların da yıkılıp hasara uğratıldığı rapor edilmiştir (Save The Children, 2018, s.37).

Çocuk mağduriyetinin eski çağlarda yaygın olan ve bugün de devam eden en kalıcı problemlerinden biri de çocuk yaşta evlilik sorunudur. Henüz gelişimleri tamamlanmamış olan çocuklar için evlilik ve çocuk doğurma konusu yalnızca fiziksel hasar ve sağlık sorunları olarak değil aynı zamanda psikolojik ve ekonomik etkileriyle de son derece yıpratıcı bir mağduriyettir (Burcu vd., 2015: 67). Fizyolojik gelişimlerini henüz tamamlamadan çocuk doğurma, hem annenin hem de çocuğun

ciddi sağlık problemleriyle karşı karşıya gelmesine neden olabilmektedir (Diyapoğlu, Yıldırım ve Purutçuoğlu, 2017).

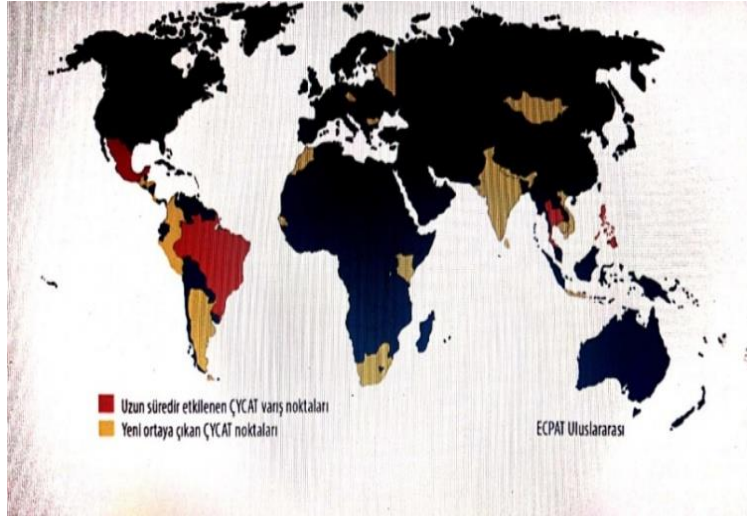
Günümüzde çocuk gelinler konusunda dünyadaki duruma bakıldığında orta çağ dönemindeki evlilik yaşı anlayışının birçok yerde hala devam ettiği istatistiklere yansımıştır. Save The Children örgütü 2016 yılında yayınladığı raporda dünya genelinde her yıl 15 milyon çocuğun 18 yaşından önce evlendiğini belirtti. Rapora göre 7 ülkede hala minimum düzeyde evlilik yaşı yok ve 30 ülkede kızlar 14 ve 15 yaşındayken ailelerinin izniyle evlenebilmektedirler. (Save The Children, 2018, s.5-7)

Başka bir rapor da UNICEF'e ait, 2016 yılında yayınladığı raporda 2030 yılına kadar 750 milyon kadının henüz çocuk yaşta evleneceğinin tahmin edildiği belirtilmektedir. Bu sonucun çocuk için erken yaşta çocuk doğurma, evlilik sebebiyle eğitim hayatından uzaklaşma gibi zincirleme mağduriyetlere sebebiyet vermekte olduğu raporda ayrıca belirtilmiştir (UNICEF, 2016, s.16-17).

Çocuk yaşta evliliklerin gerçekleşme nedenleri bulunulan bölgenin sosyal motifleriyle açıklanabilir. Kız çocuklarını erken yaşta evliliğe iten nedenleri sosyo-kültürel bağlamda açıklayan Dagne (1994, s.36), bekâretin koruma altına alınması, ailenin statüsünün yükseltilmesi, geç evlenme ihtimalini bertaraf ederek olumsuz etiketlenme riskini ortadan kaldırma gibi geleneksel faktörlerle açıklamıştır (Dagne, 1994, s.35-38). Erken evliliğin sosyal nedenleri yanında ekonomik boyutu da vardır. Özellikle yoksul ailelerin geçim masraflarını azaltma ve evlilikten elde edilen maddi getiriye (başlık parası) sahip olmak için kız çocuklarını evlendirme yolunu seçmeleri sık rastlanan durumlardan biridir (Kaptanoğlu ve Ergöçmen, 2012, s. 134).

Çocukların mağdur olduğu bir başka alan da çocuklara yönelik gerçekleştirilen cinsel amaçlı ticarettir. Buradan kastedilen, içerisinde çocuk pornografisi, zorla fuhuş, cinsel kölelik şeklinde tacizleri bulunduran, çocukları bu amaçlarla kullanmak üzere gerçekleştirilen ticari faaliyetlerdir. Bu tarz faaliyetlere çocuklara yönelik cinsel amaçlı turizm denmektedir ve son yıllarda piyasası karlı bir sektör haline gelmiştir (Şeker ve Şeker, 2018, s.43). End Child Prostitution, Child Pornography and Child Trafficking for Sexual Purposes / Çocuk Fuhşuna, Çocuk Pornografisine ve Çocukların Cinsel Amaçlarla Ticaretine Son (ECPAT) tarafından 2008 yılında yayınlanan rapora göre cinsel amaçlı turizm faaliyetlerinin dünyadaki durumu şekil.1 de gösterilmektedir.

Şekil 1. ECPAT Raporuna Göre CYCAT Eyleminin Gerçekleştiği Bölgeler (2008)

Kaynak: ECPAT Uluslararası Çocuklara Yönelik Cinsel Amaçlı Turizm ile Mücadele Sorular ve Yanıtlar, 2008, s.5.

Şekil.1 de çocuklara yönelik cinsel amaçlı turizmin uzun süredir etkilendiği ve henüz yeni yeni ortaya çıkan merkezler gösterilmektedir. Yayınlanan raporda bu turizmin genelde sanayileşmiş ülkelerden gelişmekte olan ülkelere doğru bir akış seyrinde olduğu belirtilmiştir. Özellikle Amerika kıtasının bazı bölgelerinde 20 yılı aşkın süredir gerçekleştirilmekte olan bu faaliyetlerin son yıllarda ABD vatandaşlarının, zenginliklerini kullanarak Orta ve Güney Amerika ülkelerine gittikleri ayrıca belirtilmiştir.

2005 yılında yapılmış bir tahmine göre Meksika’da çocuk fuhuşu sayısının 20 bin civarında olduğu, Kolombiya’da ise cinsellik işine karışan çocuk sayısının 25-30 bin arasında olduğu tahmin edilmektedir. Afrika kıtası için yapılan tahminler de şöyledir: Kenya’da yaşları 12-14 arasında değişen 30 bin civarı kız çocuğu özel villalarda ve otellerde cinsel sömürüye maruz kalmaktadır. Gana’ da ise çocuklara cinsel temasta bulunmak isteyen kişilerin “yiyecek-giyecek vb” şeyler karşılığında çocukların bu tarz cinsellik işlerine karıştırıldığı tahmin edilmektedir (ECPAD, 2008, s.6-7).

SONUÇ

Çocuk ve çocukluk algısı insanlık tarihinin en köklü değişikliklerini ve aynı zamanda en sancılı süreçlerini atlatmıştır. İnsan türü içinde doğası gereği en zayıf ve savunmasız konumda bulunan çocuk, kendilerinden daha büyük ve güçlü olan yetişkinler tarafından adeta adil olmayan bir savaşın donanımsız ve bitkin tarafı olan bir rakip gibi mücadele bile edemeyecek konumda bulunmuştur. İlkçağlarda tanrıya kurban edilme ya da köle olarak satılma gibi insanlık dışı muamelelere tabi tutulan çocuğun ortaçağda şiddet, erken evlilik ve akli almaz ıslah yöntemleriyle çeşitli istismar türlerine maruz kaldığı anlaşılmıştır. Günümüze doğru insan hakları gelişiminin hız kazanmasıyla çeşitli haklara sahip olan çocuk için modern çağ

başlamış ancak ilk ve orta çağa nazaran ihmal ve istismar boyutunda bir arpa yol gidildiği kanaatine ulaşılmıştır. Zira günümüzde çocuk, hukuki haklara sahip olan ve gelişimsel açıdan üstüne mercek tutulan bir durumda ise de cinsel sömürü kaynağı, pornografik suçlar mağduru ya da çocuk yaşta evlilikler yaşamasına engel olunamamıştır.

Çocuğun maruz kaldığı mağduriyetlerin ilkçağlardan bugüne kadar uzanan türleri olduğu gibi sadece günümüze özgü mağduriyetlerin türemiş olduğu da anlaşılmıştır. Günümüzle karşılaştırınca ilkçağ döneminde yaşanan tanrıya çocuk kurban etme ya da köle olarak borç karşılığında çocuk satma gibi faaliyetler bulunmamaktadır. Fakat günümüzdeki çocuk mağduriyetlerine benzer istismarlar olduğu, istismarın sadece form değiştirdiğini söylemek mümkündür. Çocuklar ilkçağdakine benzer bir sahip-köle ilişkisiyle satılmıyor ama cinsel sömürü amaçlı ticarete konu oluyorlar ki bu da ilkçağ kölelik anlayışının sadece ufak bir değişikliğe uğramış hali olduğunu gösterir. Ya da çocuk ölümleri tanrıya kurban edilme değil savaş ortamlarında kaçırılıp öldürülen ya da cinsel tacizin ölümle sonuçlanan şekli de yine sadece form değişikliğini hatırlatır. Burada çocuk tanrı için değil herhangi birinin cinsel fantezisi ya da savaş tehdidi uğruna ölmektedir.

Ortaçağda çocuğa çocukluğunu yaşatmamak başlı başına bir ihmal ve istismardır. Bunun yanında çocuk evliliklerin yaygın olması ortaçağdan günümüze kadar aktarılmış belki de en belirgin istismar türüdür. Sayıları milyonları bulan çocuk gelin vakaları Orta Çağ' dan bugüne form değişikliğine bile uğramamış, olduğu gibi aktarılmış bir mağduriyet örneğidir. Ortaçağdaki şiddet ve ıslah yöntemlerinin ise günümüze doğru daha azalan bir seyir izlediğini, bugün o dönemlerin ıslah yöntemlerinin yaygın olmadığını belirtmek mümkündür.

Günümüzde var olan ve geçmişte yaşanmamış istismar türleri de bulunmaktadır. Örneğin çocuk pornografisi, teknolojinin gelişmesiyle türemiş bir istismar türüdür. İnternet üzerinden çocuk fotoğraflarının teşhirinin yapılmasıyla gerçekleşen ve bununla ilgili dünyada piyasa oluşturulmuş bir tür olan çocuk pornografisi ile ilgili yasalar ve uluslararası protokoller 90 lı yıllarda hukuki zemine bağlanmışsa da bugün hala önlenememektedir.

Dünyanın, çocuk mağdur edilmesi sorunsalına yaklaşımının pasif olduğunu söylemek mümkün değil. Ancak bugünün dünyasında milyonlarca çocuk hala dünyanın hemen her bölgesinde, üzerinde tek tek durduğumuz sebeplerden dolayı ihmal ve istismar kurbanı oluyorsa bu durum yasal hakların yaptırım noktasında tekrar revize edilmesi gerektiğini gösterir. Yapılan protokollerin bağlayıcılığının tekrar gözden geçirilmesi gerekliliği ve ülkelere ağır yaptırımlar uygulanmasını şart koşan düzenlemelerin eksikliği apaçık ortadadır.

Çocuk mağduriyetleri tek bir tür değildir; savaş halinde olan ülkelerde çocuk kaçırılmaları ve eğitimden uzaklaşan çocuklar ve yoksulluk gibi mağduriyet türleri ortaya çıkarken refah düzeyi yüksek olan ve savaş durumunda bulunmayan ülkelerde cinsel sömürü, taciz veya diğer tür ihmal ve istismarlarla karşılaşılması mümkündür. Bu nedenle bu soruna parçalı değil de bir bütün olarak bakılması gereklidir. Herhangi

bir bölgede artan çocuk istismar veya ihmallerini önlemek ya da gidermek için dünyanın geri kalanının da seferber olabileceği bir bağlayıcılıkla yaklaşmak bu büyük problem için bir çözüm olarak önerilmektedir.

Kaynakça

- Aktepe, E. (2009), Çocukluk Çağı Cinsel İstismarı, *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar*, 1(2), 95-119
- Akyüz, E. (2011), *Çocuk Hukukunun Gelişimi ve Çocuk Koruma Sisteminin Değerlendirilmesi*, 1. Türkiye Çocuk Hakları Kongresi Yetişkin Bildirileri Kitabı, İstanbul, Pegem Akademi yayınları.
- Bartollas, C. Schmallegger, F. (2017), *Çocuk Suçluluğu* (Çev. Yücel, D. Gönültaş, B.) 9. Basım, Nobel Akademik Yayınları.
- Bozkurt, G. (1981), Eski Hukuk Sistemlerinde Kölelik, *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 38 (1), 65-103
- Burcu, E. Yıldırım, F. Sırma, Ç.S. ve Sanıyaman, S. (2015), *Çiçeklerin Kaderi: Türkiye’de Kadınların Erken Evliliği Üzerine Nitel Bir Araştırma*, Bilig (73), 63-98.
- Dagne, H.Gabriel, (1994), Early Marriage in Nothern Ethiopia, *Reproductive Health Matters* 2 (4), 35-38.
- De Mause, L. (1997), The Psychogenic Theory of History, *j.Psychohistory*, 25(1), 112-83
- Diyapoğlu, M. Yıldırım, F. Purutçuoğlu, F. (2017), Kız Çocuklarının Erken Evliliklerini Önlemede Erkeklerin Rolü, *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, 17(38), 95-114.
- Durak, E.Ş. ve Durak, M. (2017), *Adli Psikolojide Gözlem – Görüşme ve Psikolojik Değerlendirme*, Ankara, Nobel Akademi Yayınları.
- Dürüşken, Ç. (2010), *Augustinus İtirafı*, İstanbul, Kabcacı Yayınevi.
- End Child Prostitution, Child Pornography and Child Trafficking for Sexual Purposes (ECPAT), *Çocuklara Yönelik Cinsel Amaçlı Turizm ile Mücadele: Sorular ve Yanıtlar*, 2008. <https://www.ecpat.org/wp-content/uploads/2016/04/CYCAT-Book-PRINT.pdf> 07/03/2019 Tarihinde Erişildi.
- Erkut, Z. Balcı, S. Yıldız, S. (2017), Tarihsel Süreç İçinde Çocuk, *Çocuk ve Medeniyet* /1, 2, 17-28.
- Gander, M.J. Gardiner, H.W. (2015), *Çocuk ve Ergen Gelişimi*, (Çev. Dönmez, A. Çelen, H.N.) 8.baskı, Ankara, İmge Kitabevi.
- Gönültaş, M.B. (2018), *Türkiye’de Kayıp ve Kaçırılan Çocuklar Sorununa Bütüncül Yaklaşım*, 1.baskı, Ankara, Nobel Yayınları.
- İnal, K. (2017), *Modernizm ve Çocuk – Geleneksel Modern ve Post modern Çocukluk İmgeleri*, Ankara, Sobil Yayınları.
- Johnson, C.F. (2004), *Child Sexual Abuse*, Lancet, July 31, vol 364: 462-70.
- Kocaer, Ü. (2006), *Hekim ve Hemşirelerin Çocuk İstismarı ve İhmaline Yönelik Farkındalık Düzeyleri*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, Marmara Üniversitesi.
- Kaptanoğlu, Y.İ. Ergöçmen, B. (2012), Çocuk Gelin Olmaya Giden Yol, *Sosyoloji Araştırmaları Dergisi*, 15 (2), 129-161.

- Martimer, I. (2010), *The Times Travelers Guid To Medieval England*, USA, Simon & Schuster.
- Özdemir, H. Ruhi, A.C. (2016), *Çocuk Hukuku ve Çocuk Hakları*, 1. Baskı, İstanbul, On İki Levha Yayınları.
- Özservet, Y. Sirkeci, İ. (2016), Çocuklar ve Göç, *Göç Dergisi*, 3 (1), 1-4.
- Öztürk, E. (2016), Psikiyatri Açısından Çocuk Yetiştirme Tarzları ve Çocuk İstismarı, *Türkiye Klinikleri J Foren Med – Special Topics*, 2(3), 24-34.
- Polat, O. (2017), *Tüm Boyutlarıyla Çocuk İstismarı-1*, Ankara, Seçkin Yayınları.
- Save The Children (2018), *Education Under Attack, Global Coalition to Protect Education From Attack*, New York, 37.
- Şar, V. (2009), *Ruhsal Gelişim*, Psikiyatri Ders Kitapları Serisi, 1. Baskı, İstanbul, İstanbul Üniversitesi Yayınları.
- Şeker, H. Şeker, S. (2018), Çocuklara Yönelik Cinsel Amaçlı Turizm, *Sivas Interdisipliner Turizm Araştırmaları Dergisi*, (2), 35-49. Retrieved from <http://dergipark.gov.tr/sita/issue/41340/499738> 07/03/2019 Tarihinde Erişildi.
- Şerbetçi, D. *Postkolonyal Feminizm Bağlamında Küresel Kız kardeşlik Kavramının İncelenmesi: Hindistan Örneği*, Yüksek Lisans Tezi, Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, Aydın-2013.
- United Nations Children Fund (UNICEF), (2005), *Dünya Çocuklarının Durumu 2005 Raporu*. <https://www.unicef.org/turkey/pdf/dcd05.pdf> 07/03/2019 Tarihinde Erişildi.
- United Nations Children Fund (UNICEF), *The State of the World's Children 2016, A Fair Chance For Every Child*, June 2016. https://www.unicef.org/publications/files/UNICEF_SOWC_2016.pdf 07/03/2019 Tarihinde Erişildi.
- Women and Children Legal Research Foundation (WCLRF), *Early Marriage in Afghanistan*, 2008. <http://www.wclrf.org/wp-content/uploads/2013/09/Early-Marrige-with-cover.pdf> 07/03/2019 Tarihinde Erişildi.
- Yücel, D. Gönültaş, M. B. (2017), *Adli Sosyal Hizmet Yaklaşım ve Müdahale*, Nobel Akademik Yayınları.
- Yapıcı, M. Yapıcı, Ş. (2004), Bir Değer Olarak Çocukluk, *Üniversite ve Toplum Bilim Eğitim ve Düşünce Dergisi*, 4 (4),31.

Makale Türü: Araştırma

AKADEMİSYEN KADINLARIN TOPLUMSAL CİNSİYET ROLLERİ VE EVLİLİK UYUMU

Uzm. Buse ERZEYBEK

Uluslararası Kıbrıs Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi, Sosyal Hizmet Bölümü, KKTC,
berzeybek@ciu.edu.tr, ORCID 0000-0002-5000-6158
Ankara Üniversitesi Sosyal Hizmet Anabilim Dalı, Doktora Öğrencisi

Prof. Dr. Elif GÖKÇEARSLAN ÇİFCİ

Ankara Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi, Sosyal Hizmet Bölümü, elifgokcearslan@gmail.com
ORCID 0000-0001-8627-5985

■ **Öz** Kadınların öncelikli sorumluluklarının ev ve ailesi olarak görüldüğü ataerkil yapıya sahip toplumumuzda, akademisyen kadınlar iş ve aile yaşamının dengelenmesinde, sorumluluklarını yerine getirmekte güçlük yaşamaktadırlar. Bu bağlamda çalışma yaşamında olan kadınların, özellikle evli ve çocuk sahibi olan akademisyenlerin, iş ve aile yaşamının dengelenmesine ilişkin yaşadıkları sorunların yoğunluğunun toplumsal cinsiyet bakış açısı ile ortaya konulması önemlidir. Bu çalışma akademisyen kadınların toplumsal cinsiyet bakış açısıyla evlilik uyumunu ve ev ve iş yaşamında karşılaştıkları güçlükleri belirlemek amacıyla yapılmıştır. Araştırmanın örneklemini 7 akademisyen kadın oluşturmuştur. Araştırma sonucunda eşler arasındaki işbölümü, karşılıklı saygı ve anlayışın evlilik uyumunu arttırdığı bulgusu elde edilmiştir. Ancak eşitlikçi bir karı-koca ilişkisi geliştirilmeye çalışılsa da eril yapının hakim olduğu toplumsal rollerin işbölümünde etkili olduğu dikkat çekmektedir.

Anahtar Kelimeler: Toplumsal cinsiyet, evlilik uyumu, kadın

Gender Roles And Marital Adjustment Of Women's In Academia

■ **Abstract** In our patriarchal social structure where women's primary responsibilities are seen as home and family, women in academia have difficulty fulfilling their responsibilities in balancing work and family life.. In this context, it is important to point out the intensity of the problems experienced by women in working life, especially those who have children, in balancing work and family life with a gender perspective. This study, with a sample size of 7 academics, focused on determining the difficulties encountered regarding gender, marriage, home and work life. Research findings suggest that division of labor, mutual respect and understanding between partners enhance marital adjustment. However, even in the case of perceived egalitarian relationships, it is noteworthy that social roles dominated by masculinity are effective in the division of labor.

Keywords: Gender equality, marital adjustment, woman

GİRİŞ

Kadınlar tarih boyunca çalışma yaşamında, toplumsal cinsiyet rollerinin etkisiyle (Omay, 2011, s. 147) genellikle yedek işgücü olarak görülmüşlerdir. Sanayi devrimi ile birlikte kadınlar çalışma hayatı içerisinde yer almaya ve ücret karşılığı çalışmaya başlamışlardır. Ancak ucuz işgücü ve haklarının sömürsü gündeme gelmiştir. Günümüzde ise küreselleşme sonrası yaşanan sosyal, ekonomik ve

kültürel gelişmeler kadının artan bir şekilde çalışma hayatına katılmasına, haklarını elde etmesine ve çalışma şartlarının iyileşmesine olanak sağlamıştır.

Bir toplumdaki kurumlar, içinde buldukları toplumun kültürel değerlerinden, düşünce yapısından, cinsiyet rejiminden, bu rejimle gelişen kadına ve erkeğe atfedilen rollerden bağımsız değildir; dolayısıyla kurumların işleyişleri bu faktörler tarafından şekillenmektedir (Fagenson, 1990, s. 271). Bir kurum olarak üniversitenin işleyişinin de içinde yer aldığı toplumun dinamiklerinden ve cinsiyet rejiminden etkilenmediğini söylemek mümkün değildir. Pek çok kurumda olduğu gibi üniversitelerde de ilerlemeler, performans değerlendirmeleri kişilerin cinsiyetlerinden ayrı düşünülerek yürütülememekte ve kadınların ve erkeklerin gösterdikleri aynı davranışlar cinsiyetlerine göre farklı yorumlanmaktadır (Settles vd., 2006, s. 50). Bununla birlikte kadın akademisyenlerin üniversitelerdeki kadrolara ve bölümlere dağılımları, yönetim birimlerindeki oranları erkeklere göre farklılık göstermektedir. Er tarafından 2008’de yapılan çalışmada kadın akademisyenlerin idari görevleri ve yönetimdeki yeri incelenmiştir. Buna göre %58,7’sinin idari görevi bulunmazken; senato üyeliklerinin en az, anabilim dalı başkanlıklarının ise en çok yer aldıkları kadro olduğu vurgulanmaktadır (akt. Şentürk, 2015, s. 9-10). OECD (2012) raporunda, 2009 yılında öğretmenlerin ve akademik personelin %55 ile %77’sinin kadınlardan oluştuğu yer almaktadır (OECD, 2012). Kadınların akademik kadrodaki dağılımına bakıldığı zaman ise akademik hiyerarşi yükseldikçe kadın oranı düşmektedir. Devlet Personel Dairesi Başkanlığı, 2018 yılı Mart ayındaki raporuna bakıldığı zaman Asistan kadrosundaki kadın oranı %48,98 iken, profesör kadrosundaki kadın oranı %31,69’dur. 2015 yılında Türkiye’deki 184 üniversitede sadece 13 kadın rektör yer alırken, 2018’de Kuzey Kıbrıs’ta bulunan 14 üniversitedeki tüm rektörler erkektir.

Çalışma yaşamında yer alan kadınların meslek tercihleri toplumsal cinsiyet rollerine göre şekillenmektedir. Kadının daha fazla bakım sorumluluğu aldığı, karar verme süreçlerine dahil olmayacağı alanlarda, yani düşük statülü işlerde çalışması beklenmektedir. Öte yandan eğitim seviyesi de çalışma yaşamına katılımı etkileyen bir unsurdur. . Eğitim seviyesi yüksek olan kadınlar, toplumun kadına uygun gördüğü ancak statüsü yüksek işleri yapma eğilimindedir. Bu nedenle kadınların mesleki tercihleri arasında yüksek statülü bir meslek olarak algılanan ‘akademisyenlik’ önemli bir yer tutmaktadır. Akademiye yer alan kadın oranlarının günden güne arttırığı dikkat çekmektedir. Öyle ki 2001 yılında akademiye yer alan kadın oranı %36,3 iken, 2016 yılında bu oran %43,2’ye yükselmiştir (YÖK, 2018). Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) İstatistiklerle Kadın, 2017 yılı raporunun sonuçlarına göre kadınlar daha fazla hizmet sektöründe yer almaktadır. Buna göre erkekler %53 kadınlar ise %55,4 oranında hizmet sektöründe istihdam edilmiştir. Sanayi sektöründe ise erkeklerin istihdam edilme oranı %31,6 iken kadın istihdam oranı %15,9 olarak gerçekleşmiştir (TÜİK, 2017). Öte yandan Türkiye geneline bakıldığı zaman 2012 yılında 94 bin işveren kadının; %78,7’sinin hizmet sektöründe, %12,8’inin sanayi ve %8,5’inin tarım sektöründe olduğu; kendi hesabına çalışan 788 bin kadının ise; %30,3’ünün hizmet sektöründe, %17,3’ünün sanayi ve %52,4’ünün tarım sektöründe yer aldığı görülmektedir (Keskin, 2014, s.78).

Toplumsal Cinsiyet Kuramları

Çalışmanın bilimsel temeli sosyal rol kuramı ve yapısal işlevselci kurama dayanmaktadır. Bu nedenle toplumsal cinsiyet ile ilgili kuramlara yer vermek hem çalışmanın dayanağını hem de farkı bakış açılarını ortaya koymak açısından yararlı olacaktır. Toplumsal cinsiyet kuramları biyolojik ve psikolojik kuramlar olmak üzere iki başlık altında ele alınmaktadır.

Biyolojik kuram kadın ve erkeklerin davranışsal farklılıklarını biyolojik ve psikolojik farklılıklar temelinde açıklar. Bireylerin doğum anından itibaren salgıladıkları hormonlar, gelişim dönemlerinde farklılaşan hormon yapısı ve beyindeki işlevsel ve yapısal farklılıklar biyolojik kuramın odağındadır (Osborne, 2004, s.26). Bu kurama göre beyin ve sinir sistemi, psikolojik olayların ortaya çıkmasındaki en önemli faktördür. Bu bağlamda davranışlarla beyin ve sinir sistemi arasındaki ilişki oldukça güçlüdür (Ünlü, 2001, s.5). Bir başka deyişle biyolojik yaklaşımlar beyin yapısını temel almakta ve buradan hareketle kadın ve erkek beyin yapılarındaki farklılığın bilişsel işlevlerde farklılaşmayı ortaya koyduğunu savunmaktadır (Dökmen, 2015, s.48-49). Bu farklılaşma biyolojik özelliklerin önüne geçerek, sosyalleşme sürecinde toplumsal rollerin oluşmasında da belirleyicidir (Güldü ve Ersoy Kart, 2009, s. 101-102).

Toplumsal cinsiyet rollerinin şekillenmesinde etkili olan psikolojik kuramlar ise psikanalitik kuram, sosyal öğrenme kuramı, toplumsal cinsiyet şema kuramı ve sosyal rol kuramıdır.

Psikanalitik kuramın önemli temsilcilerinden biri olan Freud, toplumsal cinsiyet kuramlarının gelişimine dair ilk açıklamalarda bulunan kişidir. Freud'a göre çocuklar cinsiyet kimliklerini kazanırken ebeveynleri ile kurdukları ilişkideki kıskançlıklar ve çatışmalar önemli rol oynamaktadır. Bu bağlamda toplumsal cinsiyet rollerinin oluşumunda çocukluk dönemindeki üç evre etkilidir. Bunlar cinsiyet farklılıklarına ilişkin farkındalığın olmadığı, farklılıkları anlamaya başladıkları ve son olarak ise ödipal dönemdir (Dökmen, 2015, s. 42). Bu dönemin sonunda Oedipus ve Elektra kompleksleri çözümlenerek, kız ve oğlan çocuklar ebeveynleri ile kurdukları ilişki yönünde toplumsal cinsiyet rollerini öğrenmeye başlarlar (akt. Akgül Gök, 2013, s. 27).

Sosyal öğrenme kuramının geliştiricisi olan Bandure ise cinsiyet rolleri doğuştan gelmez, sosyalizasyon sürecinde edinilir. Yani öğrenme sosyal ve kültürel çevrenin gözlemlenmesi ve pekiştirilmesi sonucunda geliştiğinden cinsiyet rolleri de bu şekilde öğrenilmektedir (akt. Akgül Gök, 2013, s.27)

Toplumsal cinsiyet şema kuramı da sosyal öğrenme kuramı gibi çevrenin etkisini vurgularken, bilişsel yapının da önemli olduğunu savunur. Çocuklar cinsiyetler arasındaki farklılıkları gözlemleyerek ve kendi cinsiyetine ilişkin bilgileri toplayarak kendi cinsiyetini tanımlar ve bu süreç 'cinsiyet ayrıştırma' olarak tanımlanır. Çocuk bu süreçte içselleştirdiği cinsiyet şemasını kullanır (Dökmen, 2015, s.68)

Çalışmanın dayandığı kuramlardan biri olan sosyal rol kuramı ise biyolojik kuramcıların aksine bireyin davranışlarında içinde yetiştiği sosyal yapının etkisinin olduğunu savunmaktadır. Bu yaklaşımda kadın ve erkeğin sosyal yapıda farklı yerlere konulduğu ve erkeklerin daha yüksek statüsü olan rollere sahip olduğu öne

sürülmektedir. Dolayısıyla kadın ve erkek arasındaki farklılıklar ve sahip oldukları roller biyolojik nedenlerle değil, sosyal çevrenin ve kültürel yapının etkisiyle açıklanır (akt. Akgül Gök, 2013, s.28-29). Bu roller toplumun tanımladığı ve bireylerden uyması beklenen öğrenilmiş davranışlardır. Sürekli aynı davranışı sergileyen insan gruplarının modellenmesi sonucunda, o grupta yer alanların gözlemledikleri davranışlar için ihtiyaç duyulan beceri ve karaktere sahip olduğuna inanılır; erkeklerin para kazanıp kadınların yemek pişirmesi örneklerinde olduğu gibi. Sonuç olarak kadın ve erkeklerin rolleri sosyal yapıya göre farklılaşırken, toplumsal cinsiyet rollerine ilişkin kalıp yargılar da oluşmaktadır (Dökmen, 2015, s.82-84).

Yapısal-işlevselci yaklaşıma göre aile, sosyal düzenin temel güvencesi ve sosyal dengenin temelidir. Buradan hareketle, gelişmekte olan ve gelişmiş veya sanayileşmiş toplumları inceleyen yapısal-işlevselciler, düzenin sürekliliğinin sağlanması için cinsiyet rolü farklılaşmasının önemine dikkat çekerek gerekliliğini vurgularlar (Erdoğan, 2008, s. 127). Parsons, bu düzenin sağlanması için cinsiyet hiyerarşisinden bahsederek kadın ve erkeğin üstlenmesi gereken rollerin birer ön koşul olduğunu belirtmiştir. Buna göre, aile içinde erkeğin araçsal, kadının da dışavurumsal bir rol üstlenmesi gerektiğini vurgulamıştır (Parsons, 1972, s. 140). Yapısal- işlevselci yaklaşıma göre toplumsal düzendeki yapılandırılmış davranış kalıpları kişiler arasındaki karşılıklı ilişkileri şekillendirmektedir (Jary ve Jary, 1991, s. 29). Dolayısıyla toplumdaki farklı alt grupların, işlevleri doğrultusunda tanımlanması hedeflenmektedir. Buna göre aile, toplumsal yapıda kabul gören değerlerin ve normların bireylere kazandırılarak bireylerin sosyalleştirilmelerini sağlama görevine sahiptir (Yener, 2018, s. 872). Parsons'un görüşleri bu açıdan araştırmanın kuramsal çerçevesinin bir boyutunu oluşturmaktadır. Araştırma kapsamında geleneksel tutumlar temelinde, ailenin mutluluk ve beraberliğini sağlamada, temel sorumluluk ve görevlerin kadına ait olduğu görüşünden hareket edilerek hedef kitle olarak kadınlar seçilmiştir.

İnsanların cinsiyeti dışı veya erkek olarak doğumla edinilir; fakat yetiştirilirken toplumun cinsiyetlere dair beklentileri ile şekillenen roller çerçevesinde kız veya oğlan çocuk olmayı öğrenerek büyürler (Terzioğlu ve Taşkın, 2008, s. 63). Bu bağlamda çocuklar toplumsal cinsiyet kimliğini edinme yolunda içinde yer aldıkları sosyal çevreden ve aldıkları eğitimden etkilenecek cinsiyetlerine uygun roller kazanmaktadırlar. Dolayısıyla roller genellikle kız çocukların ev içi işlerden ve çocuk bakımından sorumlu olan kadını modellemesi, oğlan çocukların da aile rollerinden ziyade iş rollerini öğrenmesi ve bunları daha önemli kabul ederek büyümesi sonucu öğrenilerek geliştirilmektedir. (Powell and Greenhouse, 2010, s. 1012). Toplumsal cinsiyet rolleri ile kadın ve erkeklerden beklenen tutumlar ve davranışlar dolayısıyla ayrıştırılmaktadır. Özellikle ataeril yapının hakim olduğu toplumlarda erkeğin güçlü olması, ailesinin ihtiyaçlarını karşılayarak geçimini sağlaması ve belirli bir çevre üzerinde kontrol ve hakimiyet kurması beklenirken; kadının insan ilişkilerinin iyi olması, ev içi konularda tüm sorumluluğu alması ve bunları da yaparken sabırlı ve anlayışlı olması beklenmektedir (İmamoğlu, 1991, s. 832).

Kadınların aile içindeki rollerine ilişkin pek çok çalışma yapılmıştır (Örn. Günay ve Bener, 2011; Geçer ve Çelik, 2017; Akgül Gök, 2013). Bu çalışmalarda modern yapıya doğru gidildikçe kadın ve erkek eşitliğinin daha fazla hakim olduğu

görülmektedir. Bu bağlamda T.C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu'nun 2001 yılı raporunda kadının eğitim düzeyi, çalışma oranı, evlilik süresi, ailedeki kişi sayısındaki artış ve kırsaldan merkeze gidildikçe sorumlulukların paylaşımı ve işbölümünde de artış olduğu görülmektedir (2001 Yılı Aile Raporu, 2002). Buna karşın ilerleyen yıllarda kadınların çalışma yaşamına katılmasına yönelik yapılan politikalarda toplumsal cinsiyet rollerinin etkili olduğunu görülmektedir. Bu durum, İstanbul Teknik Üniversitesi tarafından yayımlanan Kadın İstihdamı Raporunda (2017) ataerkil devlet yapısının cinsiyet eşitliği politikalarını dikkate almadığı vurgusuyla ortaya konmaktadır. Kadının annelik ve bakım veren rolü üzerinden istihdam alanlarının kısıtlandırıldığı ve çalışma yaşamında kadın emeğinin ve işgücünün değersizleştirilerek, kadının ev merkezli çalışmaya itildiği belirtilmektedir (Özmen, 2017, s. 5).

Ataerkil yapı içerisinde ev içi işlerden tek başına sorumlu olan kadının çalışma yaşamına katılması aile içindeki rol ve sorumlulukların da yeniden şekillenmesi gerekmiştir. Çalışma yaşamındaki kadının sorumluluğu bu noktada daha fazla olmaktadır. Dolayısıyla bu yapı içerisinde kadın hem iş doyumunu yükseltmeye hem de evlilik uyumunu sağlamaya çabalamaktadır. İyi bir evlilik tanımı yapmak için evlilik uyumu, doyum ve evliliğin niteliği gibi bir takım temel kavramlar ön plana çıkmaktadır (Ünüvar ve Tagay, 2015, s. 24). “Evlilik uyumu; karşılıklı etkileşen, evlilik ve aileyi ilgilendiren konularda fikir birliği yapabilen ve sorunlarını olumlu bir şekilde çözebilen çiftlerin uyumu olarak tanımlanmaktadır. Evlilikte mutluluk, doyum ve beklentilerin gerçekleşmesi, karşılıklı uyum ile mümkündür” (Erberk, Beştepe ve ark., 2005, s. 39). Evlilik ilişkisinin devam ettirilmesinde ve evlilik uyumunun ve doyumun artmasında; çocuk sahibi olma, çocukların sayısı ve yaşı, aile geliri, çalışma alanındaki statü, ev içi sorumluluklarda işbölümü, çiftin eğitim düzeyi gibi pek çok sosyal etmen önemli bir yere sahiptir (Ünüvar ve Tagay, 2015, s. 24).

Ataerkil bir toplumda yaşıyor olmanın getirdiği normlar ve toplumun cinsiyetler üzerinden kişilere sorumluluklar yüklemesinin sonucu olarak çalışan kadınların mesleki gelişimi için evlenme ve çocuk doğurma büyük bir öneme sahiptir. Pek çok araştırma özellikle kadın işçilerin %70'inin evlenme ve doğum nedeniyle işten ayrıldığını, %20'sinin ise yine aynı gerekçelerle işveren tarafından işten çıkarıldığını göstermektedir (Erkek & Karagöz, 2009, s. 17). Bu bağlamda aile yaşamında meydana gelen değişimlerin toplumsal cinsiyet rolleri nedeniyle özellikle kadınların çalışma yaşamında önemli sonuçlar doğurduğu; hem iş doyumunu ve verimliliklerini etkilediği hem de sorumluluklarını arttırdığı görülmektedir. Bu nedenle “Akademisyen kadınların toplumsal cinsiyet rolleri ve evlilik uyumu nasıldır?” sorusu bu çalışmanın ana problem sorusu olarak seçilmiştir. Alt problem soruları aşağıdaki gibi şekilde oluşturulmuştur:

1. Akademisyen kadınlar işi ve evliliği nasıl tanımlamaktadır?
2. Akademisyen kadınların aile ilişkisi ve evdeki işbölümü nasıldır?
3. Eş ile olan ilişkileri ve çalışma hayatının ilişkilerine etkileri nasıldır?
4. Çocuklar ile olan ilişkileri ve çalışma hayatının ilişkilerine etkileri nasıldır?

YÖNTEM

Bu bölümde araştırmaya katılanların özellikleri, verilerin toplanma süreci ve veri analizine ilişkin bilgilere yer verilecektir.

Çalışmada nitel araştırma yöntemi kullanılmıştır. Nitel araştırma, istatistiksel işlemler ya da başka bir sayısal araç kullanmadan verilerin üretildiği araştırma türüdür (Altunışık, 2005, s. 2). Nitel araştırma tekniklerinin önemli özellikleri arasında doğal ortama duyarlılık sağlayabilmesi, araştırmacının katılımcı rolünün olması, araştırmanın bütüncül bir yaklaşımı olması, katılımcıların duygu ve düşüncelerini ortaya çıkarması, esnek bir araştırma deseni olması ve tümevarım tekniğinin kullanılması yer almaktadır (Yıldırım ve Şimşek, 2006, s. 114). Bu bağlamda katılımcıların duygularını ve yaşam deneyimlerini açıklıkla ifade edebilmelerine olanak sunmak için ayrıca çevresel faktörlerin yaş, statü gibi değişkenlere göre kişilerin evlilik uyumunu nasıl etkilediğini derinlemesine öğrenmek amacıyla nitel araştırma yöntemi kullanılmıştır.

Katılımcılar

Araştırma benzeşik (homojen) amaçlı örnekleme yolu izlenerek akademisyen kadınlar üzerinde toplumsal cinsiyet rolleri ve evlilik uyumları üzerinde yapılmıştır. Benzeşik örneklemede amaç, küçük ve benzer özelliklere sahip bir örneklem ele alarak spesifik alt grupları derinlemesine incelemektir (Yıldırım ve Şimşek, 2013, s. 78). Buna göre görüşmeler Kıbrıs'ın kuzeyindeki özel bir üniversitede farklı pozisyonlarda çalışan 7 evli kadın akademisyen ile yapılmıştır. Araştırma etiği gereği katılımcıların isimleri kullanılmamıştır. Bu nedenle katılımcılar "A", "B", "C", "D", "E", "F", "G" kodlarıyla isimlendirilmiştir. Katılımcıların özellikleri Tablo 1'de verilmiştir.

Tablo 1. Çalışma Grubundaki Katılımcılara İlişkin Demografik Bilgiler

Katılımcının adı	Statüsü	Yaşı	Evlilik süresi	Eşin mesleği	Çocuk sayısı
"A"	Yönetici	59	29	Akademisyen	1
"B"	Yönetici	30	2	Akademisyen	1
"C"	Yönetici	30	4	Akademisyen	1
"D"	Öğretim görevlisi	36	10	Doktor	0
"E"	Asistan	24	2	Askeri Personel	1
"F"	Asistan	27	1,5	Mimar	0
"G"	Asistan	25	3 ay	Veteriner	0

Nitel Veri Toplama Süreci

Çalışmada yarı yapılandırılmış görüşme formu aracılığıyla derinlemesine görüşme tekniği kullanılmıştır. Bu teknik, özel bir konuda derinlemesine soru sorma

ve cevap yeterli veya anlaşılır değilse yeniden soru sorarak durumu daha anlaşılır hale getirip cevapları tamamlamaya olanak sağlaması bakımından avantajlıdır (Çepni, 2007, s. 35).

Araştırmaya ilişkin veriler 2016-2017 eğitim öğretim yılı bahar döneminde Üniversitenin Sağlık Bilimleri Fakültesinde çeşitli pozisyonlarda çalışan 7 akademisyen kadın ile yüz yüze görüşülerek toplanmıştır. Görüşmenin başında çalışmanın amacı ve bilimsel bir çalışma olduğuna ilişkin bilgi verilmiş ve kimlik bilgilerinin hiçbir yerde kullanılmayacağı belirtilmiştir. Görüşmeler, bilgilendirilmiş onam alındıktan sonra ses kayıt cihazıyla kaydedilmiştir. Daha sonra kaydedilen verilerin deşifresi yapılarak metne dönüştürülmüştür.

Görüşme formu akademisyen kadınların toplumsal cinsiyet rolleri ve evlilik uyumlarının ilişkisine dair görüşlerinin derinlemesine alınmasını amaçlamaktadır. Görüşme formu kişisel bilgilerin alınması için 4 soru, evlilik uyumu ve toplumsal cinsiyet olarak kendilerini nasıl tanımladıklarını belirlemeye yönelik 5 açık uçlu sorudan oluşmaktadır.

Verilerin Analizi

Derinlemesine görüşme tekniği kullanılarak verilere ulaşılması planlanan bu araştırmada verilerinin çözümlenmesinde içerik analizi ve betimsel analiz tekniği kullanılmıştır. Verilerin içerik analiziyle incelenmesinin nedenleri:

- Temel amacının toplanan verileri açıklayabilecek kavramlara ve ilişkilere ulaşmak olması,
- İçeriklerle ilgili ortak ve sistematik verilere ulaşmayı öngörmesi,
- Esas olarak birbirine benzeyen verileri belirli kavramlar ve temalar çerçevesinde bir araya getirerek bunları okuyucunun anlayabileceği bir biçimde düzenleyecek yorumlamaya fırsat vermesi (Gökçe, 2006, s. 136).

Çalışma sonucunda elde edilen verileri analiz etmek için yukarıda belirtildiği şekilde kavramlar ve aralarındaki ilişkiler belirlenerek temalar oluşturulmuştur. Bu bağlamda üç ana tema ve onların alt temaları belirlenmiştir. Katılımcıların yanıtlarından edinilen verilerin ortak yönleri doğrultusunda kavramlar bir araya getirilmiş ve ilgili tema başlıkları altında değerlendirmeler yapılmıştır.

BULGULAR VE YORUM

Araştırmanın alt problemlerine göre katılımcıların görüşleri üç kategoride ele alınmış ve başlıklara ayrılarak yanıtlarına aşağıda yer verilmiştir. Kategoriler, öğretim elemanlarının iş ve evlilik algısı; iş bölümü ve aile ilişkileri ve geçmiş yaşam deneyimleri ve toplum yapısının etkileri olarak belirlenmiştir. Bu aşamada sırasıyla kategorilere göre görüşlere başlıklar altında yer verilecektir.

1) Öğretim elemanlarının iş ve evlilik algısı ve birbirine etkisi;

a) Katılımcıların çalışma yaşamında olmaya ilişkin düşünceleri:

Araştırmaya katılanların çalışma yaşamını akademik ve diğer diye ayırdıkları ve ikisi arasındaki farklılıklara vurgu yaptıkları gözlemlenmiştir. Genel olarak kadının çalışma yaşamında yer alması kadının ekonomik özgürlüğünü sağlama ve kendi ayakları üzerinde durması için gerekli bir güçlendirici unsur olarak değerlendirilmiştir. “Çalışma yaşamında olma, kadının sorun çözme ve iş bitirici

özelliklerinin gelişmesini sağlar” (Katılımcı B, 30, 1 çocuk) ; “Tek başıma kendi kendime yetebildiğimi göstermek için ve bağımsızlığımı göstermek için çalışmam önemli” (Katılımcı D, 36) . Katılımcıların söylemlerinden, kadının çalışma yaşamında aktif olarak yer alması benlik değerini ve öz saygısını yükseltmek için büyük önem taşıdığı anlaşılmaktadır. Ataerkil yapıda kadının toplum içinde daha edilgen, erkeğin ise etken bir yeri vardır. Katılımcıların söylemlerinden kadının toplumda ‘etken’ olabilmeyi, aile ve toplumdaki konumunu güçlendirmeyi çalışma yaşamında aktif olmak ile denk tuttuğu anlaşılmaktadır.

b) *Çalışmanın kişisel yaşama ve aile yaşamına etkileri ile ilgili görüşleri:*

Sadece ikisinin akademi dışında iş tecrübesi olmasına rağmen, katılımcılar akademiye olmanın olumlu ve olumsuz yönlerini değerlendirmiştir. Olumlu yönler arasında diğer sektörlere göre kazancın daha fazla olması ve kişisel gelişime katkıları; olumsuz olarak ise çalışmanın sona ermemesi, akşam evde devam etmesiyle kişinin kendine, ailesine ve sosyal yaşamına yeterli zaman ayıramaması ve sorumluluklarını yerine getirememesi olarak ifade edilmiştir. Bir katılımcı akademiye tercih etme sebepleri arasında “*“maddiyat birinci sebeptir” (Katılımcı E, 24, 1 çocuk) açıklamasını yapmıştır. Öte yandan bir başka katılımcı “yaptığım işin günün sonunda bana da bir şeyler kalması gerekiyordu” (Katılımcı A, 59, 1 çocuk) diye kişisel gelişime vurgu yapmıştır. Diğer bir katılımcı da benzer şekilde buna “kendime yatırım yapıp kendimi geliştirme” (Katılımcı F, 27) şeklinde bu tercihini ifade etmiştir. . Akademik yaşamda yer almak bireyin sürekli okuyarak kendini geliştirmesi anlamına da gelmektedir. Bu bağlamda sürekli gelişen, bilgili kadın, eril yapının hakim olduğu toplumlarda otoriteyi paylaşma ve gücü elinde tutma, bağımsız olma ve kendi kararını verme konusunda erkek ile eş görülebilmektedir. Dolayısıyla kişisel ve sosyal gelişim açısından akademik yaşamda olmak katılımcılar için önem taşımaktadır.*

Diğer çalışma alanlarına kıyasla kişinin kendine, ailesine ve sosyal yaşamına ayırdığı zamandan çok fazla fedakarlık etmesi gerektiği için de akademik yaşamı dezavantajlı olarak değerlendirmişlerdir. Bu duruma bir katılımcı *“İşiniz 8-5 değil. Evinize de iş götürüyorsunuz. Kendi uykuymdan ve yaşantımdan fedakarlık yaparak akademik çalışmamı yürüttüm. Yeter ki aile düzeni bozulmasın.”(Katılımcı A, 59, 1 çocuk) yanıtını verirken; bir diğer katılımcı “Yattığımda dahi kafamda sürekli yapacağım işler döner, dolayısıyla çok fazla bir zihin yorgunluğu var.” (Katılımcı C, 30, 1 çocuk) şeklinde fikrini belirtmiştir. Buna ek olarak ev işlerinin ve sorumlulukların aksaması da olumsuz bir yön olarak tanımlanmaktadır. Katılımcılardan biri bu durumu “*“eve geldiğim zaman yorgun oluyorum ve eşime yeterli ve kaliteli zaman ayıramıyorum” (Katılımcı G, 25) şeklinde açıklamıştır. Diğer bir katılımcı benzer şekilde “...evime istediğim gibi zaman ayıramıyorum, ev işlerini yapamıyorum. Bu tempoda olmak ve akademik yaşamda olmak karı-koca ilişkimizi olumsuz etkiler. ...evin temizliği hafta sonuna kalır bu defa yorulunca da dışarı çıkmadığımız için tartışma çıkar.” (Katılımcı F, 25) ifadesini kullanmıştır. Çocuk sahibi olan katılımcılardan biri “Çocuğumla geçirdiğim zamandan bayağı çalan bir mesleğimiz var; hem eşime hem çocuğuma yeterli zamanı ayıramıyorum” (Katılımcı B, 30, 1 çocuk) diye rahatsızlığını dile getirirken; bir başka katılımcı “Benim kızım 6 buçuk aylıkken ben doktora başladım. Doktora başka bir ilde olduğundan gidip gelme durumundaydım. O yüzden çocuğu anneme bıraktım” (Katılımcı A, 59, 1 çocuk) cümlesiyle akademik yaşamın ailesine gereken zamanı**

ayırmadığını örneklemiştir. Çocuk sahibi olan diğer bir katılımcı ise “*Bu tempoda olmak ve akademik yaşamda olmak karı-koca ilişkimizi olumsuz etkiler*” (Katılımcı E, 24, 1 çocuk) şeklinde zaman ayıramamanın evliliklerinde kendileri için yarattığı olumsuz durumu ifade etmiştir.

Katılımcılar mesai süresinin uzun olmasını ve çoğu zaman eve iş götürmelerini, özel ve sosyal yaşamlarından çalmalarına neden olduğu için akademinin dezavantajı olarak değerlendirmiştir. Paylaşım ve kaliteli zaman aile içi ilişkiler üzerinde büyük öneme sahiptir. Aile sisteminin ve karı-koca ve ebeveyn-çocuk alt sistemlerinin sağlıklı işleyişi evlilik uyumu ve bireylerin psiko-sosyal iyilik halini de olumlu yönde etkilemektedir. Bu bağlamda katılımcılar yeterli paylaşımın ve iletişimin olmamasından kendilerini sorumlu tutmakta ve ailelerine istedikleri zamanı ayıramamaktan duydukları rahatsızlığı ifade etmektedirler. Toplumsal cinsiyet bakış açısıyla değerlendirildiği zaman, ataerkil yapıda kadının öncelikli sorumlulukları arasında aileyi bir arada tutmak ve aile içindeki huzur ve mutluluğu sağlamak yer almaktadır. Geleneksel rolleri içselleştirmiş olan çoğu katılımcı da bu nedenle eşlerine ve çocuklarına gerekli zamanı ayıramadığından toplumun kadına yüklemiş olduğu ‘yuvayı dışı kuş yapar’ sözündeki gibi yükümlülüklerini tam anlamıyla yerine getirememenin yarattığı rahatsızlığı yaşamaktadır. Örneğin katılımcılardan birinin kariyer yapma sürecinde bebeklik döneminde olan çocuğunun bakımını annesine devretmesi, çocuk bakımından bir kadının/annenin sorumlu olması bakış açısında olduklarına işaret etmektedir.

c) *Katılımcılara göre akademik yaşamda olmalarına ilişkin eşlerinin düşünceleri:*

Yoğun çalışma temposu içinde eşleri ile görev bölümü olan kadınların, karı-koca ilişkilerinde daha az sorun yaşadığı, daha uyumlu bir evlilik yaşamı sürdürdüğü gözlemlenmiştir. Buna örnek olarak katılımcılardan biri “...eşim her zaman destekleyiciydi. O yapmasaydı herhâlde bu kadar çalışma yapamazdım ve mutsuz olurdu.” (Katılımcı A, 59, 1 çocuk) ifadesini kullanırken, diğer bir katılımcı benzer şekilde “...geniş çalışma saatleri, işten çıkma saatim ki bu idari görevlerden dolayı uzuyor ama eşim buna çok anlayışla bakar. Arada bir şikayet etse de çoğunlukla destekleyicidir” (Katılımcı B, 30, 1 çocuk) demiştir. Destekleyici bir eşi olmadığını ifade eden katılımcılardan biri ise yaşadığı mutsuzluğu şu cümleyle ifade etmiştir: “...eşim bu yoğun tempoda olduğumu anlamıyor ve ‘sen yapamazsın’ gibi iğneleyici laflar ediyor” (Katılımcı E, 24, 1 çocuk). Yeni evli olan bir katılımcı ise işin özel hayatından da zaman almasına ilişkin endişelerini “Benim bu kadar geç eve gelmem veya bu yoğunluk ona vakit ayıramam da ilerde bir sorun olacak diye düşünüyorum” (Katılımcı G, 25) cümlesiyle aktarmıştır. Katılımcılar eşlerinin ev içi sorumluluklarını olmasını ‘destekleyici’ sıfatıyla tanımlarken aslında dolaylı olarak ve farkında olmadan eşlerinin bu durumdan şikayetçi olduğunu söylemektedir. Öyle ki pek çoğu çalışma yaşamından dolayı ev ve aile yaşamına ‘gerekli zamanı’ ayıramamasının sorun yarattığını ve eşlerinin ev içinde sorumluluk alsa da şikayetçi olduğunu belirtmiştir. Bu bağlamda eşlerin, kadınların çalışma yaşamında olmasından rahatsız olduğunu ifade etmeseler de ev içi işlerin ve sorumlulukların aksamasının rahatsızlık vermesinden, eşitlikçi yapıdan uzak, eril yapının hakimiyeti altındaki bir düşünce yapısında olduğu değerlendirilebilir.

2) Öğretim elemanlarının iş bölümü ve aile ilişkileri

a) Katılımcıların aile içindeki rol dağılımı:

Aile yaşamındaki işbölümüne bakıldığı zaman her ne kadar eşitlikçi bir tutumla değerlendirme yapılsa da ataerkil yapının etkili olduğu, iş bölümünde genellikle ev içi işlerde ve çocuk bakımında birincil sorumluların kadınlar; ev dışı işlerde ve fiziksel güç gerektiren işlerde ise sorumlu kişilerin erkekler olduğu dikkat çekmiştir. Erkeklerin ev içi sorumluluk almaktan ziyade kadınlara yardımcı olduğunu ifade etmeleri de öne çıkan diğer bir nokta olmuştur. Bu duruma örnek olarak katılımcılardan biri *“temizlik, çamaşır, yatak çarşaflarını değiştirmek, çocuğun ihtiyaçlarını karşılamak benim sorumluluğumdadır; eşim ise balkonları yıkamak, bahçe işi gibi ev dışı işlerden sorumludur. Çocuğun bakımını yaparken biberonlarını sterilize etmek gibi konularda eşim de yardımcı olur ama”* (Katılımcı B, 30, 1 çocuk) ifadesini kullanmıştır. Diğer bir katılımcı da benzer şekilde ev içi sorumluluklarda ve çocukla vakit geçirme konusundagörev paylaşımı olduğunu belirtirken çocuğun bakımı ile ilgili konulardaki tek sorumluluğunun kendisinde olduğunu şu şekilde aktarmıştır: *“Çocuğun bezini değiştirme, banyosunu yaptırma, yedirmesi falan bana aittir ama akşam yemekten sonra ben bulaşıkları yıkarken mesela eşim çocukla ilgilenir. Yani çocuğu eğlendirme, oyalama, oynama kısımlarında sıkıntı yok. Dolayısıyla benim çocuk üzerindeki sorumluluğum daha fazla. Kişisel bakım özellikle daha fazla...”* (Katılımcı C, 30, 1 çocuk). Bir başka katılımcı ise eşinin sadece güç gerektiren işlerde sorumluluk aldığını *“onun tek aldığı sorumluluk tüpü getirmek, suyu getirmek çöpü atmak”* (Katılımcı E, 24, 1 çocuk) şeklinde belirtmiştir.

Çalışma yaşamında kadının yer alması geleneksel kadın-erkek rollerinin değişmesini de sağlamıştır. Artık kadın da ev dışı işlerde sorumluluk alıp karar verme süreçlerine katılabilmekte; erkek de çocuk bakımı ve ev işleri gibi konularda sorumluluk almaktadır. Eşlerinin destekleyici olduğunu vurgulayan kadınların söylemlerinden geleneksel rolleri içselleştirdikleri ve ev içindeki işlerden birincil sorumluluğun kendilerine ait olduğunu, bu nedenle eşlerinin yardımcı ya da destekleyici rolde olduğunu vurguladıkları görülmektedir. Eşitliğe dayalı bir iş dağılımı olmadığı, geleneksel rollerin baskın olduğu açıkça ifadelerden anlaşılrsa da katılımcılar bunu eşitlikçi olarak değerlendirmektedir.

b) Katılımcıların aile yaşamında iş bölümünün önemine dair vurguları:

İş bölümünün evlilik süresinin uzaması ile doğru orantılı geliştiği dikkat çekmiştir. Bir başka deyişle evlilik süresi uzadıkça eşler arasındaki işbölümü de artmaktadır. Katılımcıların büyük çoğunluğu evliliklerinin ilk yıllarında çok fazla işbölümü olmadığını, kadının daha fazla sorumluluk aldığını ilerleyen yıllarda özellikle çocuk sahibi de olduktan sonra paylaşımın arttığını ifade etmişlerdir. Bu şekilde aile hayatının daha mutlu, karı-koca ilişkisinin daha iyi ilerlediği ortak görüş olarak ortaya çıkmıştır. 2 yıldır evli olan katılımcılardan biri iş bölümünün hayatlarındaki önemini *“Kesinlikle iş bölümü olmasaydı çocuğuma vakit ayıramayacaktım, eğer eşim ev işlerinde yardımcı olmasaydı hem evime hem kendime zaman ayıramayacaktım, psikolojim bozulacaktı”* (Katılımcı B, 30, 1 çocuk) cümlesiyle ifade etmiştir. 4 yıllık evliliği olan başka bir katılımcı da benzer şekilde *“...yardımcı olmamış olsaydı, ya da işbölümü yapmamış olmasaydık... zaten işim çok yoğun. Annelik sorumluluğu bir o kadar daha fazla. Artı bir de bütün evin sorumluluğu tamamen bende olsaydı çok fazla kaldıramayacağımı ve bunun sonrasında da artık*

tartışmalar ileri boyutta olurdu. Ve bunun sonunda artık daha kötüye giderdi.” (Katılımcı C, 30, 1 çocuk) ifadesiyle iş bölümünün evliliklerindeki mutluluğu arttırdığını belirtmiştir. Yaklaşık 2 yıldır evli olan başka bir katılımcı ise süreci şu şekilde aktarmıştır: *“İlk başta çok tartışmalar vardı ama şimdi sorun yok. Ben söylemeden de artık eksikleri görüp alabiliyor”* (Katılımcı F, 27). Öte yandan iş bölümü olmadığı için öfkesini ve mutsuzluğunu ifadelerine yansıtan 2 yıllık evli olan katılımcı *“tamir tadilat elinden gelince yapar ama çok elinden gelmez. Babam ya da abim yapar, genelde başkalarına kakalamayı sever öyle işleri.”* ve *“...ama onun önceliği işi, biz değil!”* (Katılımcı E, 24, 1 çocuk) cümleleriyle eşinin sorumluluk almamasından duyduğu rahatsızlığı aktarmıştır. İşbölümü olmamasından kaynaklanan mutsuzluğunu ise *“...tartışmalardan sonra acaba doğru seçim mi dediğim çok oldu”* cümlesiyle dile getirmiştir.

Katılımcılar iş bölümünü, yukarıda da değinildiği üzere, içselleştirdikleri geleneksel ataerkil yapıdaki rol kalıplarına dayandırmaktadır. Annelikle birlikte ‘tüm’ ev işlerinin sorumluluğunun kendilerine kalmasını, eşlerinin ev işlerine ‘yardımcı’ olmasını, ‘söylenmeye gerek kalmadan’ eşin görev almasını ifade ederken aslında ev işlerindeki birincil sorumlunun kadın olduğu alt mesajını vermektedirler. Sosyal rol kuramı bakış açısıyla bu durum ele alındığı zaman katılımcıların kendi ailelerinde benzer kalıpları modelledikleri anlaşılmaktadır. Erkeğin ev içinde yapılan işlerde sorumluluk alması ise, kullandıkları ifadelerle göre, bir ‘lütuf’ gibi algılanmaktadır.

c) *Katılımcıların aile içinde karar verme süreçlerine dair paylaşımları:*

Önemli aile kararlarından genellikle karşılıklı anlayış ve saygı çerçevesinde birbirlerinin mutluluğunu göz önünde bulundurarak ortak kararlar verildiği yanıtları alınmıştır. Ancak kadınların yönlendirici ve dominant olduğu süreçler de göze çarpmaktadır. Dominant kadınların statülerine bakıldığı zaman yönetici pozisyonda oldukları; ortak kararlar alındığını belirtenlerin ise hiyerarşik kadronun en alt kademesinde olan asistanlar olduğu görülmüştür. Buna göre yönetici pozisyonundaki bir katılımcı *“Genellikle bir düşünme süreci yaşarız ama hızlı karar veren benim. ‘Böyle olmalı’ diye ben erken karar veririm. O da bana uyar genelde”* (Katılımcı A, 59, 1 çocuk) yanıtını verirken, bir başka yönetici ise *“Hemen karar vermez önce izler bekler. Ben düşündüğümü hemen dışarıya vururum. Düşünürken sesli de düşünebilirim hatta. Bu da avantajdır bence, o da beni duyduğu zaman kararını ben de böyle düşünüyorum diye söyler zaten.”* (Katılımcı B, 30, 1 çocuk) şeklinde karar verme süreçlerindeki etkisini ifade etmiştir. Öğretim görevlisi olarak çalışan bir katılımcı ise ortak karar aldıklarını ve başarılı bir süreçle bunu ilerlettiklerini şu şekilde aktarmıştır: *“Bizde bir karar alınacağı zaman arayıp da hemen o anda konuşulmaz. Mutlaka akşam yemeği beklenir. ... gerçekten dinlenmiş ve güzel cevap vereceğimiz dönemlerde konuşmayı tercih ediyoruz. Biz daha çok listeler yaparak, artılar eksileri koyup değerlendirerek ortak karar almayı tercih ederiz.”*(Katılımcı D, 36).

Ailenin işlevselliğini değerlendirmek için karar verme süreçlerini irdelemek önemlidir. Katılımcıların verdiği yanıtlar ışığında genellikle otoritenin eşit paylaşıldığı, ancak özellikle yönetici pozisyonunda olan kadınların bu süreçleri yönlendirdiği anlaşılmaktadır. Bu bağlamda eşitliğin söz konusu olduğu aile yapılarının işlevsel olduğu yorumunu yapmak mümkündür. Katılımcıların içselleştirdikleri ataerkil rol kalıpları olduğu gerçeğinden hareket edildiği zaman ise,

karar verme süreçlerinde kocalarını yönlendirme istekleri ‘güçlü olana sahip olma’ arzusu ile yorumlanabilir. Çünkü geleneksel ataerkil yapıda erkek güçlü, kadın ise zayıftır; ancak güçlü olana sahip olup onu yönlendirmek dolaylı olarak güce sahip olmak anlamındadır. Bu bağlamda katılımcıların içselleştirdikleri rollerden memnun olmadıklarını ve güçlü olduğunu göstermek için yine erillik temelinde davrandığı sonucuna varılabilir.

3) Geçmiş yaşam deneyimleri ve toplum yapısının etkileri

a) Katılımcıların ebeveynlerinde modelledikleri rollerin kendilerine yansımaları:

Katılımcıların yarısından biraz fazlasının aile geçmişinde annelerin çocuk bakımı ve ev işleri konusunda sorumluluk aldığı, babaların ise ya hiç görev almadığı ya da kadının hastalık, aşırı yorgunluk gibi iş yapamaz olduğu durumlarda destek verdiği öğrenilmiştir. Eşlerinin ailelerinde de benzerlikler olduğu gözlemlenmiştir. Katılımcıların kendi ailelerinden modelledikleri karı-koca rollerinin evliliklerine olumlu yansımaları olduğunu belirtmelerine karşın, ev içi sorumluluklarda yine de kadınların sorumluluk alıyor olması bu modellerin etkisi olarak değerlendirilebilir. Buna örnek olarak Katılımcı B’nin, kendi anne-babasının rolleriyle ilgili yaptığı paylaşım, öne çıkan ifadelerden biridir: *“Babam annemin zorlandığı işlerde mesela ağır yük kaldırmada hep destektir.”* Bu ifadedenkatılımcının kendi aile yaşantısında da benzer bir işbölümüne sahip olduğu, eşinin güç gerektiren işlerde ve destek istediği zamanlarda sorumluluk aldığı anlaşılmaktadır. Katılımcı C, kendi aile yaşamına benzer bir şekilde annesinin daha fazla sorumluluk aldığını, babasının ev işlerinden ziyade kendi eşi gibi çocuk bakımında destekleyici bir rolü olduğunu şu şekilde ifade etmiştir: *“Bütün evin yükü annemdedir, ama çocukların sorumluluğunu babam paylaşırdı.”* Katılımcı A ise iş bölümünü *“Öncelikli olan hep çalışma yaşamındaki işleri başarmak ve bitirmektir. Daha sonra evdekilerdir.”* şeklinde tanımlarken, eşinin yetiştiği aile yapısını *“...herkes kendi işini görme yolunda yetiştirildi”*; kendi aile yapısını ise *“Annem daha çok erkeklerin işini kadınların göreceği yönünde bir tutuma sahipti”* şeklinde aktarmıştır. Eşinin hiçbir sorumluluğu olmamasından yakınan katılımcı E ise hem kendi ailesinin hem de eşinin ailesinin geleneksel ataerkil rollerine sıkı sıkı bağlı olduğunu şu cümlelerle belirtmiştir: *“Benim babam hep evde oturur. Anneme benim eşimin bana olduğundan daha az yardımcıdır”, “Kayınvalidelere gelince durum tamamen farklı, hep kayınvalidemdir yapan. Onunla da konuştuğumuzda ‘amma nazlısın! Öyle şey mi olur!? Boş verin erkekleri siz yapacaksınız tabi’ diye kadının yanında olması gerekirken destek olmuyor.”*(Katılımcı E, 24, 1 çocuk) Bir diğer katılımcı ise modellediği aile yapısında neyin yanlış olduğunu, eşinin ailesinde gözlemlediklerinden ise doğru olanı öğrendiğini şu şekilde ifade etmiştir: *“Benim ailemde olumsuz örnek olduğu için ne yapmamam gerektiğini öğrenerek büyüdüm aslında, eşim de olumluyu görerek büyüdü. Bu yüzden bana olumlu yansımaları oldu.”*(Katılımcı F, 27). Diğer bir katılımcı ailenin iş bölümü üzerindeki etkisini açıkça şu cümlelerle ifade etmiştir: *“benim anne babam çok ataerkildir. Dolayısıyla ilk evlendiğimizde ev işlerini ben yapmalıyım diye düşündüm. Kayınvalidem de her işi yaptığı için eşimin beklentisi de bu yöndeydi.”* (Katılımcı D, 36).

Katılımcıların söylemleri sosyal öğrenme kuramını örnekler niteliktedir. Kurama göre cinsiyet rollerinin öğrenilmesinde aile ve içinde yaşanılan sosyal çevrenin etkisi kaçınılmazdır. Benzer şekilde sosyal rol kuramı da bu görüşleri açıklamaktadır.

Katılımcılar genellikle modelledikleri ebeveyn rollerini kendi yaşamlarına aktardıklarını ifade etmektedirler. Katılımcı E'nin "kadının yanında olması gerekirken destek olmuyor" ifadesi Kandiyoti'nin 1997 yılında literatüre kazandırdığı ataerkil pazarlık kavramı ile değerlendirilebilir. Bu kavrama göre kadın, psiko-sosyal ve ekonomik yarar elde etmek için ataerkil yapının isteklerine uymaktadır. Bu bağlamda katılımcının ifadesinden psiko-sosyal iyilik halini koruyabilmek için ataerkil yapının dayatmalarına karşı bir baş etme yöntemi geliştirdiği düşünülebilir. Bir başka deyişle pasif bir direniş geliştirerek kişisel bir çıkarım elde ettiği ve mevcut yapıya uyum sağlamaya çalıştığı sonucuna varılabilir.

b) *Katılımcıların toplumsal cinsiyet rolleri bağlamındaki kültürel söylemleri:*

Hem içinde yaşanılan aile yapısı hem de sosyal çevrenin etkisiyle ev içi ve dışındaki sorumlulukların şekillendiği görülmüştür. Her ne kadar cinsiyete dayalı bir iş bölümü olmadığı düşünülse de kadının çocuk bakımı, temel ihtiyaçların karşılanması gibi konularda birincil sorumlu olduğu, erkeklerin ise tamir tadilat, ev dışı işler ve güç gerektiren konularda daha fazla sorumluluk aldığı verilen yanıtlar doğrultusunda ulaşılan sonuçlar arasındadır. Örnek olarak Katılımcı A iş bölümünün cinsiyete dayalı olmadığını vurgulamasına rağmen akademik çalışmaları sırasında tüm sorumluluğu eşine devredip, çalışması tamamlanınca geri devraldığını şu şekilde ifade etmiştir: "Benim yapamadığım yerlerde çocuğun bakımını eşim tamamen üstlendi, fakat derslerim bittikten sonra bayrağı öpüyorum ve teslim ediyorum dedi". Bir başka katılımcı da benzer şekilde ev içi işlerde kendinin sorumluluk almak zorunda olduğunu "Hafta arası temizliğe öncelik veremem asla bir şikayeti olmaz." (Katılımcı B, 30, 1 çocuk) cümlesiyle desteklemiştir. Ayrıca toplumun beklentilerinin de bu zorunluluğu doğurduğunu "Erkekler kendi istemedikleri sürece yapmazlar, zevk alırsalar yaparlar. Kadın ise sorumluluğu sevsen de sevmese de yapar ama erkekler yapmaz" ve "İş bölümünü eşim de istedi zorunluluk değil hayatın müşterek olduğunu düşünür, bazen yardım etmek istemez yorgun olur, ona hak veririm ama çoğunlukla yardımcı olur, tüm iş kadınıdır algısı olmamalıdır" (Katılımcı B, 30, 1 çocuk) sözleriyle aktarmıştır. Diğer bir katılımcı toplum algısının iş bölümü üzerindeki etkisini "Ütü benim sorumluluğumdur çünkü çift çizgili bir gömlekle ve pantolonla görülmesini istemem...karısı iyi ütü yapamadı, ya da kendi yapmış ütüyi diye söylenecek" (Katılımcı C, 30, 1 çocuk) diyerek ifade etmiştir. Başka bir katılımcı ise yine toplumsal cinsiyet rollerinin yarattığı dayatmadan duyduğu rahatsızlığı "Mesela Pazar gün pek çok kadın için haftaya hazırlık günüdür, ütü çamaşır falan. Ama ben hemşirelik yaparken vardiyalarımın dolayısı bunu aksatırdım" (Katılımcı A, 59, 1 çocuk) şeklinde ifade etmiştir.

Katılımcıların ifadelerinden, içselleştirdikleri geleneksel ataerkil rollerinin aile ve sosyal çevrenin tutumları ile pekiştiği ve derinleştiği anlaşılmaktadır. Sosyal öğrenme kuramı, toplumsal cinsiyet şema kuramı, sosyal rol kuramı ve yapısal-işlevselci kuram da bu durumu açıklamaktadır. Ailenin görevlerinden biri bireyin toplum içinde kabul görmesi için sahip olması gereken rolleri öğretmedir; bu süreçte katılımcıların hayatında ailenin ne denli etkili olduğu anlaşılmaktadır.

TARTIŞMA

Araştırmaya katılanların ortak birtakım özellikleri tespit edilmiştir. Araştırmada yer alan tüm katılımcılar anlaşarak evlenmiş, eşleri üniversite mezunu olup çalışma yaşamında aktif yer almaktadırlar. Buna ek olarak ataerkil bir yapıda

yaşanmasına karşın kadınların çalışma yaşamında olmaları için tarafından desteklenmektedir. Aile içi işler için bir görev dağılımı olduğu ifade edilse de bu paylaşımlarda eril yapının hakim olduğu dikkat çekmektedir. Literatüre göre ailenin daha eşitlikçi rollere sahip olmasında sosyo-ekonomik düzey ve çiftin eğitim düzeyinin yüksek olması, evlilik birlikteliğinin ikisinin rızası ile kurulmuş olması, kadının çalışma hayatında yer alarak aile bütçesinde katkısının olması büyük öneme sahiptir (İmamoglu, 1994, s. 34).

Bulgulardan ortaya çıkan en önemli tartışma konularından biri mesai süresinin belirli bir bitiş saatinin olmamasından dolayı yaşanan sorunlardır. Yani okuldan çıktıktan sonra da akademik çalışma yapmak için akşam evdeki özel yaşamlarına ayırdıkları zamandan kullanmak zorunda kaldıkları için eş ilişkilerinde sorunlar olmasından duydukları endişe, çocuklarına ve eşlerine gereken kaliteli zamanı ayıramamaktan ve evdeki sorumluluklarının aksadığından duydukları rahatsızlık ön plana çıkmaktadır. Kapız'a göre .alışan bir bireyden beklenen, iş yaşamında sorumluluk sahibi ve yetenekli olması, evdeki yaşamında ise sevgi ve şefkat dolu olmasıdır. Bu noktada, ev ve iş yaşamı arasındaki dengeyi sağlayabilmek için bütünleşmek yerine bölünmeyi başarıyla gerçekleştirebilmektir (Kapız, 2002, s. 147). Kadınların çalışma ve aile yaşamı arasında denge kurmada yaşadıkları çatışma kadınlarda, stres, mutsuzluk, depresyon, özgüven düşüklüğü, verimli olamama ve memnuniyetsizlik gibi bir takım sorunlara yol açmaktadır. Bu çatışma da, kadınların hayat kalitesini düşürmekle birlikte zihinsel yorgunluğa neden olmaktadır (Topgül, 2016, s. 218). Ayrıca Pichler de iş ve yaşam arasındaki dengelerin belirlenmesine ilişkin Avrupalı aileler üzerinde yaptığı araştırma sonuçlarına paralel olarak iş yoğunluğundan evdeki sorumlulukların gereği gibi yerine getirilememesinin iş ve aile yaşamı dengesini zorlaştırdığını ifade etmiştir (Pichler, 2008, s. 452).

Sorunların yanı sıra çalışma yaşamında olmanın kadınlarda yarattığı olumlu duygular da ön plana çıkan diğer önemli bir nokta olmuştur. Araştırma sonuçlarına göre ortak söylem olarak kadınlar, özgüvenlerini geliştirdiği ve ekonomik bağımsızlıklarını sağladığı için çalışma yaşamında olmayı tercih ettiklerini açıkça dile getirmişlerdir. Böylelikle kendi ayakları üzerinde durabildikleri için kendilerini daha güçlü hissettiklerini ifade etmişlerdir. Literatüre bakıldığında zaman kadının düşük statülü olarak kabul edilmesinin temelinde genellikle varlığının aile içinde sınırlı tutulmasıyla bağlantılı olduğu vurgulanmaktadır. Bu nedenle çalışma yaşamında aktif olan bir kadın, aile içinden çıkabildiğinden dolayı bağımsız ve yüksek statüye sahip olarak kabul edilmektedir (Koray, Demirbilek ve Demirbilek, 1999, s. 9-10). Kadınların eğitim düzeyi ve sosyal statüsü arasında olumlu yönde bir ilişki bulunmaktadır; çünkü eğitilerek birtakım becerilere sahip olan kadın üretim sürecinde daha fazla yer alacak ve aile içinde daha iyi bir konuma sahip olacaktır (T.C.Başbakanlık Kadının Statüsü ve Sorunları Genel Müdürlüğü, 1999, s. 4.). Ailenin oluşumundan bugüne gelinceye de kadın ev içindeki, erkek ise ev dışındaki işlerde görev almıştır. Bu nedenle kadın sadece üretimden uzaklaşmakla kalmayıp, erkeğe ekonomik yönden de bağımlı hale gelmiştir. Bir başka deyişle ekonomik ilerleme erkeğin egemenliğinde olmuştur. Bu iş bölümü ise cinsiyet rollerine yerleşmiştir (Koray, 1992, s. 95). Kadının güçlenip ekonomik özgürlüğü ve egemenliği elde etmesi ise eğitim alma ve çalışma yaşamına aktif katılım ile mümkündür. Para kazanmaya başlayan ve bağımsızlaşan kadının özgüveni ve psiko-sosyal iyilik hali geliştikçe aile ve toplum içinde güçlenme yolunda daha başarılı

ilerleyebilecektir (Koray, Demirbilek ve Demirbilek, 1999, s.22). Nahawat ve Mathur'un evlilik uyumu ve öznel iyilik hissini karşılaştırmak için 200 çalışan ve 200 çalışmayan kadınla yaptığı araştırma sonuçlarına göre çalışan kadınların özellikle genel sağlık, yaşam doyumu ve benlik saygılarının daha yüksek olduğu; ümitsizlik, güvensizlik ve anksiyetenin yine çalışan kadınlarda daha düşük olduğu sonucuna varılmıştır. Yani çalışan evli kadınların çalışmayanlara kıyasla evlilik uyumunun daha iyi olduğu varılan sonuçlar arasındadır (Nahawat ve Mathur, 1993, s. 353). Bir başka çalışmaya göre ise çalışmayan kadınların pisko-sosyal iyilik halinin (well-being) çalışan kadınlara kıyasla daha düşük olduğu ancak her iki grubun da aile ve sosyal çevresi tarafından sosyal ve duygusal desteğe gereksinim duyduğu sonucuna varılmaktadır (Choudhary ve Ahmad, 2017, s. 13).

Araştırma sonucunda dikkat çeken bir başka konu ise katılımcıların gerek deneyimlerine gerek gözlemlerine dayanarak akademik yaşamda olmayı maddi olarak diğer sektörlerle göre daha karlı olmasından dolayı tercih ettiklerini belirtmeleridir. Buna ek ortak söylem de kişisel gelişimlerine katkı veriyor olmasından dolayı akademiye tercih etmeleridir. Literatüre bakıldığı zaman çalışma yaşamında yer almanın ekonomik kazançlar yanı sıra psiko-sosyal getirileri de önem taşımaktadır. Öncelikle çalışma yaşamında yer almak kişiye statü ve prestij kazandırır. Kişinin aidiyet duygusunu geliştirdiği gibi sosyal becerilerini geliştirmesine ve daha düzenli bir hayatı olmasına yardımcı olur. Kişinin üretken olmasını sağlayarak yaşamına anlam katıp, kimliğini ve kişiliğini geliştirmesine katkı sağlar (Cornfield ve Randy, 2002, s.3) Gezici ve Güvenç (2003) tarafından kadınların benlik algısı üzerine yapılan çalışmada çalışma durumunun, benlik-algısı boyutlarından sadece bütünsel öz değer üzerindeki etkisinin anlamlı olduğu saptanmıştır. Uzmanlık gerektiren işte çalışan kadınların bütünsel öz değerinin hem ev kadınları hem de eğitim gerektirmeyen bir işte çalışan kadınlardan daha yüksek olduğu bulunmuştur. Ayrıca uzman olarak çalışan kadınların bireysel-gelişim yönelimi vasıfsız işte çalışan kadınlardan ve ev kadınlarından daha yüksek olduğu varılan sonuçlar arasındadır (Gezici ve Güvenç, 2003, s. 10).

Ev içi ve dışı sorumluluklar arasında paylaşım olmasının evlilik uyumu ile olan ilişkisi ele alındığı zaman işbölümünün evlilik uyumunu olumlu etkilediği sonucuna varılmaktadır. En belirgin etkisinin karı-koca arasındaki tartışmaların azalması olarak çıkmasıdır. Evliliklerini işbölümü olmadığı dönemle kıyasladıkları zaman, ya da olmamasını hayal ettikleri zaman, yaşayacakları stresin artacağından ve hiçbir işe yetişemeyip mutsuz olacaklarından dolayı çatışmaların doğal olarak fazla olduğunu veya olacağını tahmin ettiklerini aktarmışlardır. Sınırlı zaman ve beklenen sorumlulukların fazla olması da fiziksel ve psikolojik olarak kadınları zorladığı bilinmektedir (Small ve Riley, 1990, s. 52). Araştırmada elde edilen sonucu destekler çalışma Duxbury ve Higgins (2001) tarafından yapılmış, çalışmada eşler arasında çatışmanın zaman darlığından kaynaklandığını sonucuna varılmıştır (Duxbury ve Higgins, 2001, s. 45)

İşbölümünün evlilik uyumuna diğer bir yansıması da eşler arasındaki paylaşım ile ilgilidir. Ev işi ve dışı sorumluluklarda işbölümü olması eşlerin birbirine ve sosyal yaşamına ayırdığı zamanda artış olmasını da beraberinde getirmektedir. Yapılan bir çalışmada eşlerin anlayışlı olmaları kadınların dengeyi sağlamasını kolaylaştırdığı bulunmuştur (Ryff ve Singer, 2000, s. 34). Burke ve Greenglass'a

(1999, s. 334) göre de, eşin desteği iş ve aile yaşamı dengesinde kadına kolaylık sağlamaktadır.

Son olarak ise aile, sosyal çevre ve kültürel yapının evlilik uyumu üzerindeki etkisi ile ilişkili sonuçlar dikkat çekmiştir. Toplumun beklentilerine göre cinsiyetlere yüklediği birtakım roller vardır. Bu roller ve davranışlar erken çocukluk döneminde ilk sosyalleşmenin gerçekleştiği aile kurumu içerisinde çocuklar tarafından modellenerek öğrenilir ve yaşam boyu sürer. Dolayısıyla anne babaların çocukların evle ilgili faaliyetlerini direk olarak etkileyebilir. Örneğin, aile içerisinde geleneksel cinsiyet rol davranışları benimsenmişse; kız çocukları daha çok, ev içi faaliyetleri yerine getirirken, oğlanlar ev dışı faaliyetleri yerine getirir. Bu anlamda kız ve oğlan çocukların yaptıkları işler anne ve babalarının yaptıkları işlere benzer olur (Cunningham, 2001, s. 111). Araştırma sonuçlarında da literatürle paralellik görülerek modellenen anne-baba tutumlarının iş dağılımında etkili olduğu sonucuna varılmıştır.

Geleneksel olarak, işler ve sorumluluklar ailede cinsiyet gözetilerek paylaşılmaktadır. Geleneksel aile çerçevesinde erkekler tamir, bahçe bakımı gibi işleri yaparlarken, kadınlar kendilerine verilen yemek pişirme, bulaşık yıkama ve ev temizliği gibi işleri yapmaktadırlar (Şafak, Çopur ve Özkan, 2006). Kırdaki geleneksel olarak kadına ait olan ev işleri ve annelik rolü, kentte özellikle çalışma yaşamına katılan kadınların sahip olduğu ailelerde eşler arasında paylaşılmış ve kadının yeni roller alması söz konusu olmuştur (Onat, 1993, s. 23). Buna bağlı olarak da aile içi ilişkiler daha demokratikleşmiş, kadın ve erkek arasında önemli bir rol farklılaşması ortaya çıkmıştır (2001 Yılı Aile Raporu, 2002). Bu bağlamda araştırma sonuçlarına bakıldığında zaman toplumsal cinsiyet rollerinin tutum ve düşünce kalıplarında yerleşmiş olduğu ama bireylerin bunun farkına varmadan eşitlikçi bir yapı içinde yaşadıklarını ifade ettiği dikkat çekmektedir.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Araştırma sonuçlarına bakıldığında zaman literatürü destekler şekilde aile yaşamındaki mutluluğun eşler arasındaki anlayışa, karşılıklı saygıya bağlı olduğu ve eşler arasındaki paylaşımların stresi de azalttığı görülmektedir. Aile üyeleri arasındaki paylaşım ile aynı zamanda daha mutlu ve huzurlu bireyler oldukları ve yaşamdan daha fazla keyif aldıkları dikkat çekmektedir. Buna ek olarak kadınların çalışma yaşamında aktif olarak yer alması, üretmesi, eşleri tarafından onaylanması ve takdir görmesi de öz-saygı ve öz-değerlerini geliştirdiği gibi evlilik uyumunu da arttıran önemli etkenler arasında yer almaktadır. Yani bireysel iyilik hali, iş yaşamını ve evlilik doyumu arasında karşılıklı bir etkileşim olduğu, birindeki artışın diğer boyutları da olumlu yönde etkilediği sonucuna varılmaktadır.

Öte yandan hem büyüdükleri aile, hem de eril kültür yapısının yaşamlarında önemli bir etkiye sahip olduğu da dikkat çekmektedir. Kadınların daha fazla ev içinde ve çocuk bakımında birincil sorumluluk alması, erkeklerin ise ev dışı işlerde öncelikli rol alması geçmiş deneyimlerinin ve modelledikleri yapıların tutum ve davranışlarında etkili olduğunu ortaya koymaktadır. Ataerkil sistemin şekillendirdiği toplumsal cinsiyet rollerinin tutum ve düşünce kalıplarında yerleşmiş olduğu ama bireylerin bunun farkına varmadan eşitlikçi bir aile yapısı içinde yaşadıklarını ifade

ettiği görülmektedir. Bu bağlamda mikro, mezo ve makro boyutta yapılacak müdahale önerileri ile toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanmasına katkı verilebilir.

Mikro boyutta yapılabilecek müdahaleler arasında aşağıdaki öneriler sıralanabilir:

- Bireylerin cinsiyet eşitliği konusunda farkındalığının gelişmesi ve bilgi edinmesi amacıyla atölye çalışmalarına katılmaları sağlanmalıdır. Yapılan bu çalışmalar sonucunda ise öğrendiklerini ne kadar uygulamaya aktardıklarına dair bir değerlendirme yapılması yararlı olacaktır.
- Ebeveynlik tutumlarının cinsiyet eşitliği temelinde düzenlenebileceği anne-baba eğitimlerinin düzenlenmesi ve işyerlerinin eşli katılıma teşvik etmesi
- Akademide çalışan kadın olmanın toplumsal cinsiyet rolleri açısından ele alındığı çalışmalara çift olarak katılımın sağlanması ve çiftler arasındaki empatinin artırılması.

Mezo düzeyde yapılabilecek müdahale önerileri:

- Üniversitelerin çalışanların memnuniyetini ve verimliliğini değerlendirmesi, ortaya çıkan sorunlar temelinde hareket planı geliştirmesi ve uygulaması.
- Kadroların yapılanmasında ve hiyerarşik yapıda kadın-erkek eşitliğine öncelik verilmesi
- Üniversitelerin misyon ve vizyonlarını cinsiyet eşitliğini sağlayacak şekillerde düzenlemesi.

Makro düzeyde yapılabilecek müdahale önerileri:

- Toplumsal yapıyı dikkate alarak sosyal politikaların cinsiyet eşitliği temelinde geliştirilmesi ve mevcut politikaların uygulamaya geçmesini hızlandırmak için farkındalık artırıcı çalışmaların ve tanıtımların yapılması.
- Yerel yönetimlerin cinsiyet eşitliğini sağlamaya yönelik bir misyon oluşturması. Yerel yönetimlerin kuracakları toplumsal cinsiyet eşitliği birimleri altında toplumun her kesimine eğitim ve sosyal hizmetler sunması toplumsal dönüşümü hızlandırmaya yardımcı olacaktır.
- Eğitim politikalarının yeniden düzenlenerek özellikle okulöncesi dönemden başlanarak eğitim müfredatlarına cinsiyet eşitliği derslerinin eklenmesi önem taşımaktadır.

Bireysel refahın oluşmasında aile, iş yaşamı ve sosyal yaşam önemli bir yere sahiptir. Bireysel refah ise toplumsal düzenden bağımsız düşünülemez; dolayısıyla birey, grup ve toplum temelli çalışmaların eşzamanlı olarak yürütülmesi istenilen sonuca ulaşabilmek açısından önemlidir. Buradan hareketle toplumsal cinsiyet eşitliğinin, aile içinden başlanarak çalışma yaşamında ve en genelde toplumda sağlanması bireylerin refah düzeyini, mutluluğunu ve yaşam doyumlarını da etkileyecektir.

KAYNAKÇA

- 2018 Öğretim Yılı Öğretim Elemanlarının Akademik Görevlerine Göre Sayıları. Retrieved from <https://istatistik.yok.gov.tr/>
- 2001 Yılı Aile Raporu (2002). (Ed. Çaylıoğlu, İ.) *Aile İçi İlişkiler Komisyonu. 3. Ailede Rol ve Sorumluluklar*. T.C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Yayınları, Yayın No:120. Ankara. Beyda Ofset. (ISBN 975-19-3235-1).
- Akgül Gök, F. (2013). “Evli kadın ve erkeklerin toplumsal cinsiyet rolleriyle ilgili algılarının aile işlevlerine yansımaları”. *Yüksek Lisans Tezi*. Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Hizmet Anabilim Dalı, Ankara.
- Altunışık, R., Coşkun, R., Bayraktaroğlu, S. ve Yıldırım, E. (2005). *Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri*. Sakarya: Sakarya Kitabevi.
- Burke, R. J., Greenglass, E. R. (1999). Work-family conflict, spouse support, and nursing staff wellbeing during organizational restructuring. *Journal of Occupational Health Psychology, 4* (4), 327-336.
- Choudhary, L. ve Ahmad, A. (2017). A study of psychological well-being among housewives and working women of Mithila Region, North Bihar, India. *International Journal of Human Resource & Industrial Research 4* (2), 8-15.
- Cornfield, D. B. ve Randy, H. (2002). *Worlds of Work: Building an International Sociology of Work*. Plenum Publishers.
- Cunningham, M. (2001). The influence of parental attitudes and behaviors on children’s attitudes toward gender and household labor in early adulthood. *Journal of Marriage and Family, 63* (1), 111-122.
- Çepni, S. (2007). *Araştırma ve proje çalışmalarına giriş*. (Genişletilmiş 3. Baskı), Trabzon: Celepler Matbaacılık.
- Devlet Personel Dairesi Başkanlığı, Mart 2018.
- <http://www.dpb.gov.tr/tr-tr/istatistikler/kamu-personeli-istatistikleri> (Erişim tarihi: 21.01.2019)
- Duxbury, L., Higgins, C. (2001). Work-life balance in the new millennium: Where are we? Where do we need to go?. CPRM Discussion Paper No. W|12, Canadian Policy Research Network, Ottawa.
- Dökmen, Z. Y. (2015). *Toplumsal Cinsiyet: Sosyal Psikolojik Açıklamalar*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Erberk E., Beştepe E., Akar H., Eradamlar N. ve Alpkan R.L. (2005). Evlilik uyumu. *Düşünen Adam, 18* (1), 39-47.
- Erdoğan T. (2008). Toplumsal sistemin düzen sağlayıcı unsuru olarak cinsiyet rolü farklılaşması, *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi, 3* (4), 123-145.
- Erkek S. ve Karagöz H. (2009). *Kadının iş hayatındaki yeri ve karşılaştığı sorunlar*. Konya: Konya Ticaret Odası Etüt ve Araştırma Servisi Yayınları.

- Fagenson, E. A. (1990). At the heart of women in management research: Theoretical and methodological approaches and their biases. *Journal of Business Ethics*, 9,(4-5), 267-274.
- Gezici M. ve Güvenç G. (2003). Çalışan kadınların ve ev kadınlarının benlik-algısı ve benlik-kurgusu açısından karşılaştırılması, *Türk Psikoloji Dergisi*, 18 (51), 1-14.
- Gökçe, O. (2006). *İçerik analizi kuramsal ve pratik bilgiler*, Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Güldü, Ö. ve Ersoy, M. K. (2009). Toplumsal cinsiyet rolleri ve siyasal tutumlar: Sosyal psikolojik bir değerlendirme. *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilimler Fakültesi Dergisi*, 3, 97-116.
- İmamoğlu, E. O. (1991). *Aile içinde kadın-erkek rolleri*. Türk Aile Ansiklopedisi. (c. 3, ss. ??). T.C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu. Ankara: Türkiye Yazarlar Birliği Vakfı.
- İmamoğlu, E.O. (1994). Değişim sürecinde aile: Evlilik ilişkileri bireysel gelişim ve demokratik değerler. Aile Kurultayı. T.C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Yayınları.
- Jary, D., & Jary, J. (1991). *The harper collins dictionary of sociology*. New York: HarperCollins.
- Kapız, S. Ö. (2002). İş-Aile yaşamı dengesi ve dengeye yönelik yeni bir yaklaşım: Sınır teorisi. *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 4 (3), 139-153.
- Keskin, S. (2014). Türkiye’de kadın girişimcilerin durumu. *Girişimcilik ve Kalkınma Dergisi* 9 (1), 71-94.
- Koray, M. (1992). Çalışma yaşamında kadın gerçekleri. *Amme İdaresi Dergisi*, 25 (1), 93-122.
- Koray, M., Demirbilek, S. ve Demirbilek, T. (1999). Gıda işkollarında çalışan kadınların koşulları ve geleceği. T.C.Başbakanlık Kadının Statüsü ve Sorunları Genel Müdürlüğü, Aralık 1999 .
- Nahawat, S.S. ve Mathur, A. (1993). Marital adjustment and subjective well-being in Indian educated housewives and working women. *Journal of Psychology*, 127 (3), 353-358.
- OECD (2012). Gender equality in education, employment and entrepreneurship: Final report to the MCM 2012. Meeting of the OECD Council at Ministerial Level Paris, 23-24 May 2012.
- Omay, U. (2011). Yedek işgücü olarak kadınlar ordusu. *Çalışma ve Toplum*. 3, 137-166.
- Onat, Ü. (1993). *Gecekondu kadının kente özgü düşünce ve davranışlar geliştirme süreci*. Ankara: Kadın ve Sosyal Hizmetler Müsteşarlığı, KSHM; yayın no.73), Kılıçaslan Matbaacılık Sanayi ve Tic. Ltd. Şti.
- Osborne, T. L. (2004). Male gender role conflict and perceived social support: Predicting help seeking in college men. Master Thesis, University of Missouri, St. Louis.
- Özmen Z. (2017), *Türkiye’de kadınlara yönelik sosyal politikalar*. Anadolu International Conference in Economics V, May 11-13, 2017, Eskişehir, Turkey.

- Parsons, T. (1972). *Age and sex in the social structure of the united states*. P. K. Manning ve M. Truzzi (Ed.), Youth and Sociology, New Jersey: Englewood Cliffs, Prentice-Hall, Inc.
- Pichler, F. (2008). Determinants of work-life balance: Shortcoming in the contemporary measurement of wellbeing in large scale surveys. *Social Indicators Research*, 92 (3): 449-469.
- Powell, G.N. ve Greenhaus, J.H. (2010). Sex, gender, and decisions at the family - work interface. *Journal of Management*. 36 (4), 1011-1039.
- Ryff, C. D. ve Singer, B. (2004). Interpersonal flourishing: A positive health agenda for the new millennium. *Personality and Social Psychology Review*. 4 (1), 30-44
- Sağlam, S.S. (2017). *İstanbul Teknik Üniversitesi, Kadın İstihdamı Raporu: Ulusal ve Uluslararası Sosyal Politikalar*.
- Settles, I. H., Cortina, L. M., Malley, J., ve Stewart, A. J. (2006). The climate for women in academic science: The good, the bad, and the changeable. *Psychology of Women Quarterly*, 30 (1), 47-58.
- Small, S. A. ve Riley, D. (1990). Toward a multidimensional assessment of work spillover into family life. *Journal of Marriage and the Family*, 52, 51-61.
- Şafak, Ş. Çopur, Z. ve Özkan, M. (2006). Çocukların evle ilgili faaliyetlere harcadıkları zamanın incelenmesi. <http://www.sdergi.hacettepe.edu.tr/makaleler/sszcmiao.pdf> (erişim tarihi: 13.08.2018)
- Şentürk, B. (2015). Çokuz ama yokuz: Türkiye'deki akademisyen kadınlar üzerine bir analiz. *Vira Verita E-Dergi*, 2, 1-22.
- T.C. Başbakanlık, Kadının Statüsü ve Sorunları Genel Müdürlüğü, İşgücü Yetiştirme Kurslarının Kadın İstihdamına Katkısı, Ağustos 1999.
- Terzioğlu, F. ve Taşkın, L. (2008). Kadının toplumsal cinsiyet rolünün liderlik davranışlarına ve hemşirelik mesleğine yansımaları. *C.Ü. Hemşirelik Yüksekokulu Dergisi*. 12 (2), 62-67.
- TÜİK, 2017. İstatistiklerle Kadın Raporu. <http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=27594> (Erişim tarihi: 20.01.2019)
- Topgül, S. (2016). İş ve aile yaşamı dengesi(zlığı)nin kadın çalışanlar üzerindeki etkileri. *Yönetim ve Ekonomi* (23) 1, 217-231.
- Ünlü, S. (2001). Psikoloji. Anadolu Üniversitesi Açık Öğretim Fakültesi, Yayın No.1288.
- Ünüvar, P. ve Tagay, Ö. (2015). Çalışan evli kadınların toplumsal cinsiyet rolleri, yaşam, iş doyumunu ve evlilik uyumlarının incelenmesi. *Kadın/Woman 2000*. 16 (1), 21-44
- Yener, S. (2018). Sosyolojik kuramlar çerçevesinde aile ve girişimcilik ilişkisi. *Anemon Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 6 (6), 869-878.
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2006). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri* (5. Baskı). Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2013). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. (9.Baskı). Ankara: Seçkin Yayıncılık.

Makale türü: Araştırma

DEMANS HASTALARININ BAKIM VERENLERİNE KARŞI SALDIRGAN DAVRANIŞLARI ÜZERİNE NİTEL BİR ARAŞTIRMA

Dr. Psk. Serkan Erebak

Acıbadem Mehmet Ali Aydınlar Üniversitesi, İstanbul, serkan.erebak@gmail.com, ORCID 0000-0002-3777-7249

■ **Öz** Sağlık çalışanlarına karşı şiddet günümüzün önemli konularından biridir. Uzun dönem yaşlı bakım kuruluşları da bu çalışanların yer aldığı sağlık hizmeti sunan çalışma yerlerindedir. Artan yaşlı nüfusunda yerini alan ve bakım kuruluşları aracılığıyla bakımı üstlenen demans hastalığına sahip bireyler genellikle bu kuruluşların kendileri için tasarlanmış demans ünitelerinde kalmaktadır. Ancak, hastalıklarının doğası gereği yaşadığı psikiyatrik ve davranışsal değişimler bu hastaları kendilerine bakan çalışanlara karşı saldırgan davranışlar içine sokabilmektedir. Bu durumdan en çok etkilenen ise bakım verenlerdir. Bu amaçla, bu çalışma İstanbul'daki bir bakım kuruluşunda çalışan 18 bakım veren ile hastaların saldırgan davranışları hakkında görüşme yapılmıştır. Elde edilen veriler bakım verenlerin sıklıkla bu davranışlara maruz kaldıklarını ve kişisel olarak uyguladıkları çeşitli başa çıkma stratejilerinin var olduğunu göstermiştir. Bu sorunun çözülebilmesi için hem nitel hem de nicel yeni araştırmalara ihtiyaç vardır.

Anahtar Kelimeler: Demans, Saldırganlık, Huzurevi Çalışanları, Şiddet, Hasta Bakıcı

A Qualitative Research on Aggressive Behaviors of Dementia Patients against Their Caregivers

■ **Abstract** Violence against health workers is one of today's important issues. Long-term care organizations are among the healthcare organizations that these employees take part. Individuals with dementia often remain and are taken care of in dementia units which are designed for long-term care organizations. However, the psychiatric and behavioral changes experienced by the nature of their diseases may lead these patients to exhibit aggressive behaviors towards the employees who take care of them. The most affected by this situation are the caregivers. So, this study was conducted about the aggressive behavior of patients with 18 caregivers working in a care facility in Istanbul. The data obtained show that caregivers are often exposed to these behaviors and have a variety of personal coping strategies. In order to solve this problem, new qualitative and quantitative researches are needed.

Keywords: Dementia, Aggressiveness, Nursing Home Workers, Violence, Caregiver

GİRİŞ

Son yüzyılda sağlık alanında yaşanan gelişmeler insanların yaşam süresini arttırmıştır. Bu artışla birlikte, yaşlı nüfusun toplam nüfus içerisindeki oranı da artmıştır. Dolayısıyla, günlük yaşam aktivitelerini devam ettirebilmek için yaşlı bakım kuruluşlarına talepte bulunan yaşlı sayısı da yükselmiştir (Kiata vd., 2005, s. 1). Bu tip kuruluşlar verdikleri hizmeti genel olarak bireylerin profillerine göre çeşitlendirmektedir. Bu çeşitlendirmenin başında, biliş ve hafızada kayıplara neden olup çeşitli psikiyatrik ve davranışsal değişimler içeren (Güngen vd., 2002, s. 274) demans hastalığına sahip bireylerin kaldığı demans üniteleri gelmektedir. Demans

bireylerin temel günlük ihtiyaçlarını bile karşılamasını zorlaştırdığından yaşlılık döneminde bireylerin kurumsal bakım almasını gerektirecek oldukça güçlü faktörlerden birisidir (Luppa vd., 2008, s. 65).

Küresel bir konu olan ve günümüzde sıklıkla medyada işlenen konulardan biri de sağlık çalışanlarına uygulanan şiddettir. Elde edilen bir yaygınlık raporuna göre sağlık çalışanlarının %84'ü fiziksel saldırıya, %90'ı ise sözel saldırıya uğramıştır (Franz vd., 2010, s. 54). Genellikle, gününbirlik alınan sağlık hizmeti sırasında hasta yakınları tarafından uygulanan şiddet medyada ön plana çıkmaktadır; ancak, uzun süreli sağlık hizmeti veren kurumlarda hasta tarafından uygulanan şiddet de vardır. Bu şiddetin odağında ise çoğunlukla hemşireler ve direkt bakım verenler bulunmaktadır. Yaşlı bakım kuruluşlarında kalan sakinlerin bakım verenlere karşı gösterdiği saldırgan davranışlarıyla sıklıkla karşılaşmaktadır. Huzurevi çalışanlarının uğradığı saldırıların yaygınlığı ortalama %60-80 arasında değişmektedir (Gerberich vd., 2006, s. 498). Bunun yanında, bilişsel özelliklerin zayıflamasıyla demanslı yaşlıların saldırgan davranışları artmaktadır (Pulsford ve Duxbury, 2006, s. 613; Testad, Aasland ve Aarsland, 2007, s. 919).

Birleşmiş Milletlerin (2017, s. 32) verileri Türkiye'deki yaşlı nüfus artışının dünya ortalamasının üstünde olduğunu göstermektedir. Bu da yakın gelecekte, uzun dönem bakım kuruluşlarının ve bu kuruluşlarda çalışacak bakım verenlerin sayısının artabileceği anlamına gelmektedir. Bunun yanında ülkemizde bu konuya eğilen bir araştırma bulunmamaktadır. Dolayısıyla, bakım verenlerin ve kurumsal bakım hizmeti alan demanslı bireylerin hayat kalitesini arttırmak için, demanslı bireylerin bakım verenlere karşı uyguladığı saldırgan davranışların daha iyi anlaşılması gerekmektedir. Çözüm üretmek için atılacak adımlardan biri ise bakım verenlerin bu konu hakkındaki görüşleridir. Dolayısıyla, bu çalışmanın amacı, uzun dönem yaşlı bakım kuruluşlarının demans ünitelerinde çalışan bakım verenlerin demanslı yaşlıların kendilerine yönelik olan saldırgan davranışlarına yönelik algıları ve bu davranışlarla başa çıkma stratejilerinin araştırılmasıdır.

KURAMSAL ÇERÇEVE

Demanslı Yaşlıların Kurumsal Bakımı

Yaşlı bireylerin kurumsal bakım altına alınarak genellikle bireyin ölümüne dek hizmet verilen yer olan uzun dönem bakım kuruluşlarında, çeşitli disiplinlerle ortak bir hizmet verildiğinden birçok çalışan grubu bulunmaktadır. Özellikle sayısal olarak çoğunluğu da oluşturan bu grup direkt bakım veren (*direct care provider*), hasta bakıcı, yardımcı personel ve hemşire asistanı (*nurse assistant*) gibi isimlerle anılmaktadır. Bu çalışanların temel görevleri hizmet verdikleri yaşlı bireylerin günlük yaşam aktivitelerini (yemek yeme, banyo yapma, tuvalete gitme, giyinme, alışveriş yapma vb.), bireyin ihtiyacı oranında desteklemektir. Demansın bireyde sebep olduğu kayıplar göz önüne alındığında, demanslı bireylerin destek ihtiyacı oldukça fazladır.

Kurumsal Bakımdaki Demanslı Bireylerin Saldırgan Davranışları

Uzun dönem bakım kuruluşlarında var olan şiddet 90lı yıllara dek önemsenmemiş, işin bir parçası olarak kabul edilmişti. Dolayısıyla, şiddet olaylarının raporlanma prosedürleri yetersizdi ve amir desteği azdı (Habermann, 2003, s. 14). Bunun yanında, kişilerin iş kaygısına amirleri tarafından "Olayı

büyütme!” telkinlerinin eklenmesi ve ayrıca ticari kaygılarla “müşteri her zaman haklıdır” ilkesinin uygulanması, bu vakaların incelenmesi önünde engel teşkil etmiştir (Scott vd., 2011, s. 112). Ayrıca, bakım verenlerin sakinlerin bu davranışını kendi hataları olarak görmesi de şiddet vakalarının raporlanma sayısını düşürmüştür (Evers, Tomic ve Brouwers, 2002, s. 3). Özellikle, yaşlıların şiddet kavramıyla eşleştirilememesi konunun daha az dikkat çekmesini etkilemiştir (Gates, Fitzwater ve Meyer, 1999, s. 13). Dahası, bu konularda yapılan araştırmalar hala yetersizdir.

Bahsi geçen şiddet kavramının aslında neler içerdiğini anlayarak yola çıkmak gerekmektedir. Bu konuda yapılan araştırmalar birbiri yerine kullanılan üç kelime üzerine odaklanmaktadır: şiddet (*violence*) (Astrom vd., 2004, s. 410), saldırganlık (*aggression*) (Evers vd., 2002, s. 3) ve istismar (*abuse*) (Levin vd., 2003, s. 29). Dünya Sağlık Örgütüne (2002) göre şiddet, personelin, işleriyle ilişkili durumlarda açık veya üstü kapalı biçimde güvenliğine, mutluluğuna ya da sağlığına yönelik istismara, tehdide veya saldırıya uğramasıdır. Liu’ya (2004, s. 698) göre şiddet kötü niyetli şekilde zarar vermeyi içermektedir. Ancak saldırganlığın bazı formlarında bireydeki amaç zarar vermek değil kendini korumaktır. Belki de bu yüzden, demans bakımında şiddet kelimesi yerine genellikle saldırganlık kullanılmaktadır (Pulsford ve Duxbury 2006, s. 612). Demans bakımında istismar ise genellikle saldırgan veya sorunlu davranış biçimi olarak ele alınmaktadır (Gates, Fitzwater ve Succop, 2005, s. 120). Yapılan bir araştırmada, bakım verenler bu üç terimin içeriğini de şiddet olarak algılamaktadır (Gates vd., 1999, s. 13). Demanslı bireylerin uyguladığı şiddetin de kasti olabileceğini düşünmektedirler (Astrom vd., 2004, s. 412).

Saldırgan Davranışların Sonuçları

Saldırıya maruz kalan bakım verenlerin stresi artmakta, tükenmişlik yaşamakta, iş tatmini azalmakta ve bakım verenler kendilerini yalnız hissetmektedirler (Gates vd., 2005, s. 120; Isaksson vd., 2008, s. 556; Schmidt vd., 2012, s. 3139). Ayrıca, kaygı, utanç, suçluluk, öfke veya boyun eğme duygularını yaşamaktadırlar (Lundström vd., 2007, s. 87). Bunun yanında, bakım veren, saldırgan davranışı gösteren sakine uzak durmakta, kişinin temel duygusal ve sosyal ihtiyaçlarının karşılanmasına daha az dikkat etmektedir (Levin vd., 2003, s. 32). Bu da zaten bilişte ve bellekte kayba uğrayan bireyin daha da izole olması ve bu kaybın hızlanmasına neden olmaktadır (Scott vd., 2011, s. 119). Bu veriler ışığında, bu soruna getirilecek çözümlerin hem bakım verenlerin hayatına hem de sakinlerin hayatına katkı da bulunacağı söylenebilir.

ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ

Örneklem

Amaçlı örnekleme yaklaşımı benimsenen bu çalışmada hedeflenen grup, 24 saat verilen sağlık hizmetinin yanında sosyal hizmetin de verildiği, başka tip hastaların bulunmadığı, demans hastalarına özgü bir üniteye çalışan bakım verenlerdir. Türkiye’de bu kıstaslara uyan merkez sayısı oldukça azdır. Ancak, artan nüfus artışının olası gerekleri dikkate alındığında gelecekte bu tip merkezlerin sayısının artacağı söylenebilir. Dolayısıyla bu tip merkezlere yönelik durum araştırmaları özellikle yakın gelecekte bakım verenlerin yaşam kalitesinin artırılması açısından oldukça önemlidir.

DEMANS HASTALARININ BAKIM VERENLERİNE...

Yukarıda verilen kıstaslar ışığında tipik durum örneklemesine uygun olacak şekilde ulaşılan bakım verenler İstanbul'da bulunan bir uzun dönem yaşlı merkezin bünyesinde bulunan biri kadın sakinlerin diğeri erkek sakinlerin kaldığı iki demans ünitesinde çalışmaktadırlar. Bu iki ünite birbirine komşu iki ayrı binadan oluşmaktadır. Çalışma herhangi bir etik kurul onayı almamıştır; ancak verilerin toplanacağı merkeze yazılı bir talepte bulunulmuştur. Bu talep merkezin bünyesinde yer alan sosyal çalışmacı, avukat, psikolog, tıp doktoru ve kurum yöneticilerinin oluşturduğu bir komisyon tarafından onaylanmıştır.

İki demans ünitesinin tüm vardiyalarında çalışan bakım verenlere duyuru yapılmıştır. En az 1 yıldır bu ünitelerde çalışan 18 kişi görüşmeye katılmayı kabul etmiştir (K=8, E=10). Kadın katılımcıların hepsi kadınlara ait olan demans ünitesinde, erkek katılımcıların hepsi erkeklere ait olan demans ünitesinde çalışmaktadır. Bunun yanında, alınacak diğer demografik bilgilerin katılımcıyı kişisel verilerinin gizliliği hakkında şüpheye düşürebileceği ve katılımcıların vereceği yanıtları etkileyebileceği düşünüldüğünden, kişilere yaşı, toplam çalışma yılı ve benzeri diğer kişisel bilgiler sorulmamıştır. Katılımcılara bilgilendirilmiş gönüllü onam formu onaylatılmış; bilgilerinin gizli tutulacağına ve istedikleri zaman görüşmeden ayrılacaklarına dair sözel bildirimlerde de bulunulmuştur.

Veri Toplama

Görüşmeler yaşlı bakım merkezinin demans ünitelerinde bulunan psikolog odalarında gerçekleştirilmiştir.

Yapılandırılmış üç soru yüz yüze görüşme esnasında katılımcılara sorulmuştur (bknz. Tablo 1). Katılımcının verdiği cevap yetersiz kaldığında ise "Biraz daha detaylandırabilir misiniz?" sorusu yönlendirilmiştir.

Tablo 1. Yapılandırılmış Görüşme Soruları

1.	Son bir yıl içerisinde sakinlerimizin saldırgan davranışına maruz kaldınız mı, bu saldırgan davranışları örneklendirebilir misiniz?
2.	Saldırgan davranışa maruz kaldığınız sırada nasıl bir baş etme stratejisi izlersiniz?
3.	Demanslı yaşlıların bakım sürecinde kendi rolünüzü nasıl tanımlıyorsunuz?

Oluşturulan soruların en temel amacı en az sayıda soruyla araştırılan duruma yönelik kapsamlı bilgi edinmektir. Dolayısıyla, bakım verenlere demanslı bireylerin uyguladığı şiddeti bakım verenlerin gözünden incelemek ve bu vakaların süreçlerinin çerçevesini çizmek için üç adım izlenmiştir. İlki ünitelerde bakım verenlere göre şiddet vakalarının yaşanıp yaşanmadığına dair veri elde etmektir. İkincisi, bakım verenlerin bu vakalara karşı davranışsal/psikolojik/bilişsel tepkilerini belirlemektir. Üçüncüsü ise bakım verenlerin demans hastalarıyla olan ilişkisinin bu şiddet vakalarıyla baş etme sürecine etki edip etmediğine dair ipuçları elde etmektir.

Katılımcılara herhangi bir kişisel bilgisinin not alınmayacağına dair bildirimde bulunulmuştur. Katılımcıların verdiği cevaplar araştırmacı tarafından ses kaydına alınmamış, araştırmacı tarafından kalemle birebir yazılmıştır.

Veri Analizi

Elde edilen veriler araştırmacı ve yaşlı bakım alanında çalışan iki Psikolog tarafından ayrı ayrı değerlendirilmiş, aşağıda verilen saldırganlık eşitleri (McKenna, 2004) altında gruplanmaya çalışılmıştır (bknz. Tablo 2).

Tablo 2. Saldırganlık eşitleri

	Küfürlü veya saldırgan dil
Sözel Saldırı	Aşağılayıcı konuşmalar Saygısız veya müstehcen yorumlar
Tehdit	Herhangi bir obje veya silah kullanıp veya kullanmayarak karşıdaki kişiye yaralamaya yönelik niyetin belirtilmesi
Taciz	Cinsel içerikli olan veya olmayan
	Tokatlama
	Sıkıştırma
Fiziksel tehdit ve fiziksel saldırı	İtme Tükürme Tekmeleme

BULGULAR

Saldırgan Davranışlar

Tüm bakım verenler bakım verdikleri sakinler tarafından son bir yıl içinde saldırgan davranışlara maruz kaldıklarını belirtmişlerdir (bknz. Tablo 3). Veriler işığında en sık karşılaşılan saldırı çeşitinin sözel saldırı olduğu anlaşılmaktadır. Özellikle küfürlü veya saldırgan dilin sık kullanıldığı anlaşılmıştır. Bunun yanında saldırgan davranışların sadece bakım verilere değil, aynı zamanda diğer kurum sakinlerine de yönlendirilebildiği de anlaşılmaktadır. Bunun yanında, bazı sakinlerin saldırgan davranışları daha sık yaptığđ ve bazı sakinlerin ise hiç saldırgan davranışlarda bulunmadığı görülmektedir. Fiziksel saldırı bağlamında 8 katılımcđ tarafından tekmeleme ve yumruk atmanın yařandđı belirtilmiştir. Ek olarak, sözel saldırı başlığı altında yer alabilecek ancak alt maddelerde yer almayan ve bakım verenler tarafından saldırı olarak algılanan bir davranış ise “beddua edilmesidir”. Üç katılımcđ beddua ederek saldırı yapıldđđını anlatmıştır. Diğer saldırgan olarak algılanan davranış ise sakinlerin “bağırmasıdır”. Bu davranış biçimi doğasında sözel olsa da, niyet açısından tehdit başlığı altına alınmıştır. Dahası, hiçbir görüşmede tacize yönelik bir veri bulunamamıştır.

Tablo 3. Saldırgan Davranışlara Maruz Kalınmasına Dair Katılımcıların Görüşleri

<i>“Mesela, bir sakinimiz var. Koltuğundan kalkmak istemiyor. Bahçeye götürme istediğimizde kızıyor, öfkeleniyor. Bağılıyor, küfür ediyor, el-kol hareketleri yapıyor, bazen yumruk atmaya çalışıyor.”</i> E1
<i>“Günlük yapmamız gereken işleri yaparken direniyorlar, öfkeleniyorlar, küfür ediyorlar, bastonu vuracak şekilde tutuyorlar, hatta bir kere kafa attı.”</i> E2
<i>“Devamlı karşılaşıyoruz. Gün içinde sinirli hallerine denk geliyoruz. Ajitasyon oluyor. Küfrederek, bağırarak, bakışlarla korkutuyormuş gibi yaparak... Bazen fiziksel agresiflik gösteriyorlar, eliyle vuruyor, ilacı reddediyor.”</i> E4
<i>“Tekme, tokat, iki kişi kavga ederken arada kalıyorsun... Ayrıca, bağırma çağırma, küfür.”</i> K1
<i>“Banyoya gitmek istemiyor, su içmek istemiyor. Aniden öfkelenabiliyor. Diğer sakinlere bağılıyor, küfür ediyor.”</i> K2
<i>“Ayaklarının altındaki puf yüzünden bile kavga edebiliyorlar. Banyo yapmak istemiyor. Biz de ısrar edersek vurdukları, küfrettikleri oluyor. Bela okuma, küfretme.”</i> K4
<i>“Tabii ki kaldım. Küfründen tut, alakasız sözler söyleyenler... Yumruk atıyor, vuruyor...”</i> K5

Baş Etme Stratejileri

Bakım verenlerin çoğunluğu saldırıya maruz kaldıkları durumlarda sakin olmaya çalıştıklarını belirtmişlerdir (bknz. Talo 4). Sakinlerin saldırgan davranışlarını kişiselleştirmediklerini ve hatta çoğu zaman duygularını gizleyerek ve mizahsal bir yaklaşımda bulunarak gülümser bir tavır sergilediklerini belirtmişlerdir. Bunun yanında, demanslı yaşlıların sergiledikleri davranışlarda hastalıklarının doğası gereği herhangi bir kasıt aramadıklarını ve bunun da onları rahatlattığını ve daha profesyonel davranmaya teşvik ettiğini belirtmişlerdir.

Tablo 4. Saldırgan Davranışlarla Baş Etme Stratejilerine Dair Katılımcıların Görüşleri

<i>“Bakım personeli olarak daha çok emek vererek, daha çok özenli, daha güler yüzlü davranmak zorundayız. Demanslı sakinle kurulan güven ilişkisi çok önemlidir. Güven olursa iletişim de oluyor.”</i> E1
<i>“Ben onların demans olduğunu bildiğim için hep aklımda bunu tutuyorum. Bu da beni rahatlatıyor. Elimden geldiğince duygularımı tutuyorum.”</i> E3
<i>“Çok üstelersek daha da fazla öfkeleniyorlar. Neden öfkeleni onu anlamaya çalışıyorum. Sakinleştirmeye çalışıyorum. Kendi haline bırakıyorum bazen. Duygularım iyi değilse, başkasını yönlendiriyorum.”</i> E8
<i>“Gülerek, empati kurmaya çalışarak ortamı yumuşatmaya çalışıyorum.”</i> E9
<i>“Kişiselleştirmiyorum. Yaptığım işin manevi tarafı da var. Hem dini hem de kendi babam, dedem aklıma geliyor. Kendimi gelecekte yaşlı halimi düşünüyorum. Böylece ben de yumuşuyorum.”</i> E10
<i>“Alttan alıyorum. Güzel bir dille konuşmaya çalışıyorum. Demans olmaları, yaşlı olmaları, bize muhtaç olmaları...”</i> K5

Serkan EREBAK

“Zoruma gitmiyor yaptıkları. Çünkü zaten büyükannemle büyüdüm. Şakacı olmak lazım... Onların diliyle konuşuyorum. Duygularıma çok ket vuruyorum. Ben sadece iş olarak bakmıyorum. Onları birey olarak algılıyorum.” K6

“Demanslı olduğunu düşünüp sakinleşiyorum. Duygularımı bastırmaya çalışıyorum. Şakalaşmaya çalışıyorum. Bazen cevap vermiyorum, sakinleşsin diye. Bazen uzaklaşmayı tercih ediyorum, arkadaşşıma yönlendiriyorum.” K7

“Ben sakinin huyuna göre davranıyorum. Ama sakinleşmezse yaklaşmıyorum.” K8

Bakım Verenlerin Demanslı Yaşlıların Bakımındaki Rollerine Dair Algısı

Tüm bakım verenler demanslı sakinlerin hayatlarında çok önemli bir role sahip olduklarını söylemişlerdir (bknz. Tablo 5).

Tablo 5. Bakım Verenlerin Demanslı Yaşlıların Bakımındaki Rollerine Dair Görüşleri

“Onlar yeni emekleyen bebek gibiler. Sana bağılılar. Sen hep yönlendiriyorsun.” E2

“Buradaki sakinler bakıma muhtaç kişiler ve bunların suçu veya tercihi değil. Biz sadece onlara bakmakla mükellefiz. Rolümüz önemli. İlgi alaka istiyorlar onu da biz veriyoruz.” E3

“Biz onların eli, kolu, hatta düşüncesiyiz. Yapmak istedikleri her şeyi bizim vasıtamızla yapıyorlar.” K1

“Biz onların her şeyiyiz.” K3

“Biz olmasak perişan olurlardı.” K5

“Biz onların her şeyiyiz, sakinlerin kendi aralarındaki ilişkileri bile düzenliyoruz.” E4

“Zihinsel engelliler bile bazı işlerini yapabiliyor; ancak, demanslılar personel olmadan hiçbir şey yapamaz.” E6

“Biz olmasak bazısı yemek bile yiyemiyor. Kaşığı elinde tutup sağa sola bakıyor.” E8

“Alıştıkları personeller oluyor. Onlarda seçici oluyorlar. Evlat gibi görüyorlar bazılarımızı. İşe gelirken seviniyorlar, eve giderken üzülüyorlar.” K6

“Onlarla ailemden daha fazla vakit geçiriyorum. Çocuğum gibi aileden biri gibi hissediyorum.” K7

TARTIŞMA VE SONUÇ

Bu araştırmada uzun dönem yaşlı bakım kuruluşlarının demans ünitelerinde çalışan bakım verenlerle nitel bir araştırma yöntemi kullanılarak görüşmeler yapılmıştır. Bakım verenlerin hizmet verdikleri demans hastalığına sahip yaşlılar tarafından saldırgan davranışlara maruz kalıp kalmadıkları, maruz kaldıklarında ne gibi başa çıkma stratejileri yürüttükleri ve ayrıca bu hastaların bakım sürecinde kendi konumlarını nasıl algıladıkları incelenmiştir.

Sözel saldırıların çoğunluğunu oluşturduğu saldırgan davranışlar arasında fiziksel şiddet de bulunmaktadır. Ancak elde edilen verilerde taciz ve tehdit unsurları bulunmamaktadır. Araştırmanın yapıldığı demans ünitelerinde bakım verenler ile ünite sakinlerinin aynı cinsiyetten olmasının bu vakaların yaşanma şartlarının

oluşmasını engellemesi ve hala bu tip konuların dillendirilmesinin bir tabu olması sebebiyle taciz ile ilgili bir veri elde edilememiş olabilir. Bunun yanında tehdit içeren konuşmaların doğası gereği bilişsel beceriler gerektirmesi demanslı sakınlerin bu davranışı kullanamamalarına sebep olabilir. Dahası, özellikle küfrün ve bedduanın sakınler tarafından sıklıkla kullanılması toplumumuzun kültürel, dini ve sosyolojik özellikleriyle ilgili olabilir.

Bakım verenlerin saldırgan davranışlarla baş etme stratejileri incelendiğinde ise genel olarak ortamı yumuşatmaya ve yaşlıları sakınleştirmeye yönelik davranılması ve duyguların elden geldiğince saklanması öne çıkmaktadır. Bu durum, bakım verenlerin, saldırgan davranışlarla baş etmenin işlerinin bir parçası olduğunu düşünmesine ve duygularını bastırarak veya farklıymış gibi göstererek yoğun derecede duygusal emek harcamasına işaret ediyor olabilir. Bunun yanında demanslı yaşlıların saldırgan davranışlarında art niyet olmadığı düşüncesi kişilere psikolojik bir rahatlatma sağlıyor olabilir. Dahası, bakım verenlerin sakınlerin hayatında oldukça büyük bir role sahip olduklarını algılamaları, onlara daha yüksek bir sorumluluk duygusu verebilir; böylece, yaptıkları işte daha derin davranarak duygusal emek harcamalarına ve maruz kaldıkları saldırgan davranışları önemsememelerine sebep olabilir.

Demans hastalarının fiziki veya sözel olarak saldırgan olduğu dikkate alındığında, bu görüşmeler sonucunda elde edilen verilerin neredeyse tüm bakım verenlerin bir fiziksel veya sözel bir saldırganlığa maruz kaldığına işaret etmesi sürpriz bir sonuç olarak gözükmemektedir. Nitekim yapılan bir çok çalışma, hemşire ve bakım verenlerin bu tip davranışlarla karşılaştığı konusunda tutarlı sonuçlar ortaya koymaktadır (Astrom vd., 2004, s. 412; Skovdahl, Kihlgren ve Kihlgren, 2003, s. 280; Victoroff, Mack ve Nielson, 1998, s. 52). Dahası, Gates ve meslektaşlarının (1999, s. 13) öne sürdüklerinin aksine katılımcılar demanslı yaşlılarla şiddet kavramını kolaylıkla eşleştirmişlerdir; ancak, bu çalışmayla tutarlı olarak katılımcılar konuyla ilgili kullanılan üç terimin de (şiddet, saldırganlık ve istismar) içeriğini benzer olarak gördüğü ve genel olarak şiddetle eşleştirdiği anlaşılmaktadır. Bunun yanında, bakım veren ve demanslı birey arasındaki ilişkinin kendine özgü bir duruma sahip olması, yaşanan şiddet vakalarında bakım verenlerin tepkilerini değiştiriyor olabilir. Özellikle bazı çalışmalarda değinildiği gibi, saldırganlığın temelinde bir art niyet olup olmaması kişilerin bu tip vakalara bakış şeklini etkilediğini göstermektedir. Bu çalışmada, Astrom ve meslektaşlarının belirttiğinin aksine (2004, s. 412), katılımcılar genel olarak demans hastalığını dikkate alarak hasta bireylerin art niyete sahip olmadıklarını düşünmektedirler. Özellikle, demanslı bireylerin bakımı sürecindeki rollerine dair algılar incelendiğinde sağduyulu taraf olma sorumluluğunun oldukça hissedildiği anlaşılmaktadır; bu durum da Evers ve meslektaşlarının (2002, s. 3) belirttiği gibi bakım verenlerin demanslı bireylerin saldırgan davranışlarını kendi iş becerileriyle bağdaştırmasına sebep olabilir. Ek olarak, katılımcıların bir kısmının saldırganlık vakaları karşısında saldırgan bireyden uzaklaşma yönünde tepkilerinin olduğu görülmektedir. Her ne kadar amaçlarının demanslı bireyi sakınleştirmeye yönelik olduğu belirtilse de, bu uzaklaşma davranışı belli bir süreden sonra Levin ve meslektaşlarının (2003, s. 32) belirttiği gibi saldırganlık gösteren bireylerin temel duygusal ve sosyal ihtiyaçlarının karşılanmasına daha az katkı sağlanmasına sebep olabilir.

Demanslı yaşlı bireylerin hayat kalitesini belirli standartlarda tutmak ve bu standartları yükseltebilmek için, bireylerin demans ünitelerinde aldıkları hizmeti bütüncül sosyal hizmet bakış açısıyla planlamak ve uygulamak gereklidir. Bu da demanslı bireyi, onun ailesini, bakım verenini ve kurumsal bakım içerisindeki diğer tüm sosyal destek faktörlerini dikkate almakla mümkün olabilir. Dahası, etkin bir sosyal hizmet sunulması açısından bakım verenlerin psikolojik ve fiziksel halleri iyi düzeyde tutulmalıdır; çünkü bu çalışmada söz konusu edilen demanslı bireylerin saldırgan davranışları olumsuz psikolojik ve fiziksel sonuçları bakımından hasta-bakım veren ilişkisinin iki tarafını da etkileyen bir risk faktörüdür. Bu risklerin önüne geçebilmek için, sosyal çalışmacılar bakım verenlerin bu vakaları en hafif şekilde etkilenecek derecede yönetebilmeleri için bakım sürecini planlamalıdır. Bakım verenlere demanslı bireyler hakkında bilgi verilmeli, bu bireylerle iletişimin geliştirilmesi için eğitimler verilmeli ve bakım verenlerin ortaya çıkabilecek problemlerle başa çıkabilmeleri için rehberlik hizmeti sunularak psikolojik ve sosyal yönden desteklenmeleri sağlanmalıdır (Işıkhani, 2018, s. 22). Bunun yanında, uzun dönem bakım kuruluşlarında izlenecek yöntemlerin başında standardize edilmiş saldırgan davranış raporlama sisteminin geliştirilmesi gelmektedir. Böylece, saldırganlığa maruz kalan çalışan kendini izole ve desteksiz hissetmeyecektir. Bunun yanında, sakinlerin kişilik profillerini de göz önüne alarak, aynı birimde çalışan bakım verenler ve diğer uzmanlar kendi aralarında stratejiler geliştirebilirler. Böylece saldırgan davranışlar oluşmadan da önlenir.

Bu araştırmanın bazı sınırlılıkları vardır. Araştırma esnasında kişilerin verdiği yanıtların ses kaydıyla değil de kâğıt kalem yöntemiyle kayda alınması, katılımcıların yanıtlarını daha kısa tutmaya itmiş olabilir. Yine de, bu yöntem sayesinde, katılımcılar birçok nedenle anlatmaktan çekinebilecekleri bazı konuları belirtmiş olabilirler.

Uzun dönem yaşlı bakım kuruluşlarında çalışan bakım verenler hem fiziksel hem de duygusal olarak oldukça yoğun bir iş yüküne ve sorumluluğa sahiptirler. Bu yükün yanında, zaman zaman sakinliklerini koruyarak başa çıkmaları gereken saldırgan davranışlara da maruz kalmaktadırlar. Bu çalışma ışığında demanslı bireylerle çalışan bakım verenlerin saldırgan davranışlara maruz kaldığı ve bu saldırgan davranışlarla mücadele etmek için kişisel yöntemler geliştirdiği anlaşılmaktadır. Dolayısıyla, bakım verenlerin maruz kaldıkları bu davranışları önlemek için yeni araştırmalar yapılmalı ve yeni projeler üretilmelidir. Bu nitel çalışmanın ana katkısı, bu konuyu daha derinden anlayabilmeye ve saldırgan davranışlara bakım verenlerin verdiği anlamı bulabilmeye yardımcı olmasıdır.

KAYNAKLAR

Åström, S., Karlsson, S., Sandvide, Å., Bucht, G., Eisemann, M., Norberg, A. ve Saveman, B. I. (2004). Staff's experience of and the management of violent incidents in elderly care. *Scandinavian Journal of Caring Sciences*, 18(4), 410-416.

Birleşmiş Milletler. (2017). World Population Aging. Erişim 25 Temmuz, 2018.

http://www.un.org/en/development/desa/population/publications/pdf/ageing/WPA2017_Highlights.pdf

DSÖ. (2018). Violence against health workers. Erişim 1 Ağustos, 2018.

http://www.who.int/violence_injury_prevention/violence/workplace/en/

DEMANS HASTALARININ BAKIM VERENLERİNE...

- Evers, W., Tomic, W. ve Brouwers, A. (2002). Aggressive behaviour and burnout among staff of homes for the elderly. *International Journal of Mental Health Nursing*, 11(1), 2-9.
- Franz, S., Zeh, A., Schablon, A., Kuhnert, S. ve Nienhaus, A. (2010). Aggression and violence against health care workers in Germany-a cross sectional retrospective survey. *BMC Health Services Research*, 10(1), 51.
- Gates, D. M., Fitzwater, E. ve Meyer, U. (1999). Violence against caregivers in nursing homes: Expected, tolerated, and accepted. *Journal of Gerontological Nursing*, 25(4), 12-22.
- Gates, D., Fitzwater, E. ve Succop, P. (2005). Reducing assaults against nursing home caregivers. *Nursing Research*, 54(2), 119-127.
- Gerberich, S. G., Church, T. R., McGovern, P. M., Hansen, H. E., Nachreiner, N. M., Geisser, M. S., ... ve Watt, G. D. (2004). An epidemiological study of the magnitude and consequences of work related violence: the Minnesota Nurses' Study. *Occupational and Environmental Medicine*, 61(6), 495-503.
- Güngen, C., Ertan, T., Eker, E., Yaşar, R. ve Engin, F. (2002). Standardize mini mental test'in Türk toplumunda hafif demans tanısında geçerlik ve güvenilirliği. *Türk Psikiyatri Dergisi*, 13, 273-281.
- Habermann, M. (2003). Introductory remarks: violence in nursing-international perspectives. *Violence in Nursing International Perspectives*, 13-27.
- Isaksson, U., Graneheim, U. H., Richter, J., Eisemann, M. ve Åström, S. (2008). Exposure to violence in relation to personality traits, coping abilities, and burnout among caregivers in nursing homes: a case-control study. *Scandinavian Journal of Caring Sciences*, 22(4), 551-559.
- Işıkhani, V. (2018). Kurumda Çalışan Yaşlı Bakım Elemanlarının Bakım Yükünü Etkileyen Faktörlerin İncelenmesi. *Journal of Society & Social Work*, 29(1), 1-26.
- Kiata, L., Kerse, N. ve Dixon, R. (2005). Residential care workers and residents: the New Zealand story. *The New Zealand Medical Journal (Online)*, 118(1214), 1-11.
- Levin, P. F., Hewitt, J. B., Misner, S. T. ve Reynolds, S. (2003). Assault of long-term care personnel. *Journal of Gerontological Nursing*, 29(3), 28-35.
- Liu, J. (2004). Concept analysis: aggression. *Issues in Mental Health Nursing*, 25(7), 693-714.
- Lundström, M., Saveman, B. I., Eisemann, M. ve Åström, S. (2007). Prevalence of violence and its relation to caregivers' demographics and emotional reactions-an explorative study of caregivers working in group homes for persons with learning disabilities. *Scandinavian Journal of Caring Sciences*, 21(1), 84-90.
- Luppa, M., Luck, T., Brähler, E., König, H. H. ve Riedel-Heller, S. G. (2008). Prediction of institutionalisation in dementia. *Dementia and Geriatric Cognitive Disorders*, 26(1), 65-78.
- McKenna K. (2004). Study of Work-related Violence. Northeastern Health Board, Kells.
- Pulsford, D. ve Duxbury, J. (2006). Aggressive behaviour by people with dementia in residential care settings: a review. *Journal of Psychiatric and Mental Health Nursing*, 13(5), 611-618.

- Schmidt, S. G., Dichter, M. N., Palm, R. ve Hasselhorn, H. M. (2012). Distress experienced by nurses in response to the challenging behaviour of residents—evidence from German nursing homes. *Journal of Clinical Nursing*, 21(21-22), 3134-3142.
- Scott, A., Ryan, A., James, I. ve Mitchell, E. A. (2011). Perceptions and implications of violence from care home residents with dementia: a review and commentary. *International Journal of Older People Nursing*, 6(2), 110-122.
- Skovdahl, K., Kihlgren, A. L. ve Kihlgren, M. (2003). Different attitudes when handling aggressive behaviour in dementia--narratives from two caregiver groups. *Aging & Mental Health*, 7(4), 277-286.
- Testad, I., Aasland, A. M. ve Aarsland, D. (2007). Prevalence and correlates of disruptive behavior in patients in Norwegian nursing homes. *International Journal of Geriatric Psychiatry*, 22(9), 916-921.
- Victoroff, J., Mack, W. J. ve Nielson, K. A. (1998). Psychiatric complications of dementia: impact on caregivers. *Dementia and Geriatric Cognitive Disorders*, 9(1), 50-55.

Makale Türü: Araştırma Makalesi

TÜRKİYE'DE MAĞDUR ÇOCUK KAPSAMINDA YAPILAN ÇALIŞMALARIN BIBLIYOGRAFİK ANALİZİ

Öğr. Gör. Yavuz ASLAN

Mardin Artuklu Üniversitesi, Midyat Meslek Yüksekokulu, Mardin-Türkiye,
shuyavuz@hotmail.com, ORCID: 0000-0002-6692-5247

■ **Öz** Bu çalışmada 1980-2018 yıllarında Türkiye'de mağdur çocuk hakkında yapılan makale, tez ve kitap türündeki çalışmaların istatistiksel betimlemesi amaçlanmaktadır. Çalışmada genel tarama modellerinden tekil tarama modeli kullanılarak Ulusal Tez Merkezi, Dergipark, Ulakbim, Google Scholar, Asos İndex, İdefix, Kitapyurdu, Nadir Kitap, Kitapseç ve D&R gibi birçok kaynak taranmış olup toplam 597 çalışmaya ulaşılmıştır. Daha sonra bu çalışmalar makale, tez ve kitap türü olarak tasnif edildikten sonra temalara ayrılarak nicel olarak yorumlanmış ve analiz edilmiştir.

Yapılan analizlerde ihmal ve istismar mağduru çocuk en fazla çalışmanın, göç mağduru çocuk ise en az çalışmanın yapıldığı tema olmuştur. Ancak genel olarak mağdur çocuk ile ilgili yapılan çalışmaların yeterli olmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Çalışmanın bu alanda çalışma yapacak araştırmacılar için yol gösterici olması umut edilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Çocuk, Mağdur çocuk, Bibliyografik Analiz.

Bibliographic Analysis of Studies About Victimized Child in Turkey

■ **Abstract** In this study, it is aimed to make an overall assessment of article, thesis and book type studies which made in Turkey between the years 1980-2018 about victimized children. In this study, single screening method among general screening models were used. In the study, it has been reached 597 studies after screening many sources such as National Thesis Center, Dergipark, Ulakbilim, Google Scholar, Asos Index, Idefix, Kitapyurdu, Nadir Kitap, Kitapseç and D&R. Afterwards, these studies were classified as articles, thesis and book types and then they were divided into themes and interpreted and analyzed quantitatively.

In the analyzes, the theme of the child who has been the victim of neglect and abuse has been the theme of the most study, and the child who has been the victim of migration has been the theme of the least study. However, it was concluded that the studies on the victimized child in general are not sufficient. It is hoped that this study will be a guide for researchers who will work in this area.

Key Words: Child, Victimized child, Bibliographic Analysis.

GİRİŞ

Çocuklar yaşamlarında birçok sorunla karşılaşmakta ve bu sorunlar onların psiko-sosyal gelişimlerini olumsuz yönde etkileyerek yaşamları boyunca mağduriyetler yaşamalarına neden olmaktadır. Mağdur çocuk bir nedenden dolayı zarar görmüş çocuk olarak tanımlanabilir. Çocuğun zarar gördüğü bu nedenleri ihmal ve istismar, şiddet, suça sürüklenme, göç, çalıştırılma ve ebeveyn kaybı

şeklinde sıralanabilir. Çocuğa yönelik ihmal çocuğun psiko-sosyal gelişimi için ihtiyaç duyduğu gereksinimlerin ebeveynleri veya bakıcıları tarafından yerine getirilmemesi durumu iken, istismar ise anne/baba/bakım verici veya bir başkası tarafından çocuğun fiziksel, duygusal veya ruhsal gelişimini olumsuz yönde etkileyecek eylemlerdir (Tıraşçı ve Gören, 2007: s.70). Çocuğa yönelik istismarın fiziksel, duygusal ve cinsel gibi farklı boyutları vardır. Rızasının olup olmadığına bakılmaksızın çocuğun kendinden yaşça büyük biri tarafından cinsel doyum için kullanılması, fuhşa zorlanması, pornografi vb. suçlarda kullanılması çocuğa yönelik cinsel istismar olarak tanımlanmaktadır (Polat, 2017). Fiziksel istismar da çocuklarda en sık rastlanan ve en kolay tespit edilen istismar türüdür. Fiziksel istismar çocuğun bedenine yönelik yapılan kötü muamelelerdir. En sık rastlanan şekli ise dövmedir (Kara, Biçer ve Gökalp, 2004: s.142). Duygusal yönden istismar ise çocuğun ilgi, sevgi, yakınlık gibi duygusal gereksinimlerden mahrum bırakılmasıdır (Taner ve Gökler, 2004: s.85). Duygusal istismar türleri arasında hakaret etme, tehdit etme, lakap takma, küçük düşürme, baskı yapma vb. sayılabilir. Howe'e (2005) göre çocuğa yönelik ihmal ve istismar çocuğun zarar görmesine veya hastalanmasına sebebiyet veren her türlü davranışı kapsamaktadır. Çocuğun zarar görmesine neden olan davranışlarla karşılaşması onun hem içinde bulunduğu zaman diliminde hem de sonraki yaşamında duygusal, sosyal, davranışsal sorunlar yaşamasına neden olabilir. Sosyal ilişkilerde zayıflık, içine kapanıklık, özgüven eksikliği, fiziksel temastan kaçınma, yeme bozuklukları, uyku bozuklukları depresyon, madde kullanma, okulda uyum sorunları, intihara meyil vb. durumlar ihmal ve istismar edilmiş çocuklarda rastlanan belirtiler arasındadır.

Çocukların ihmal ve istismardan sonra mağdur olmalarına neden olan bir diğer neden de boşanma, ölüm veya terk gibi nedenlerden dolayı yaşadıkları ebeveyn kaybıdır. Boşanma anne ve baba arasındaki evlilik birlikteliğinin son bulması olsa da boşanmanın olumsuz etkileri anne ve baba üzerinde olduğu kadar çocuk üzerinde (Santrock, 2012) de ortaya çıkmaktadır. Yapılan araştırmalar boşanmanın çocuklar üzerinde kısa ve uzun dönemli olarak etkiler bıraktığını ortaya koymaktadır. Bu araştırmalar boşanmış ailelerin çocuklarında psikolojik, sosyal ve davranışsal sorunlar olduğunu göstermektedir. Bununla birlikte çocuklarda kısa dönemde, uyum sorunları, stres, öfke, utangaçlık, güvensizlik, umutsuzluk; uzun dönemde ise, alkol, depresyon, intihara meyil, kaygı gibi sorunlar baş göstermektedir (Amato, 2003). Boşanma dışında ebeveyn kaybını ortaya çıkaran diğer durumlar ise ebeveynlerden biri veya her ikisinin ölümü veya terkidir. Çocukların ruh sağlığını olumsuz olarak etkileyen ebeveyn kaybı depresyon ile ilişkilendirilebilir. Ebeveyn kaybı çocukları psikolojik, davranışsal ve duygusal yönden savunmasız bırakmaktadır (Uluğ, 2008: s.5-9). Tek ebeveyn durumu da benzer sonuçlar doğurmaktadır. Özellikle tek ebeveynli durumlarda tek kalan ebeveynin çocuk bakımı dışında ailenin geçimi ve ailenin düzeni gibi sorumluluklar da yükleneceğinden çocuğun ihtiyaç duyduğu ilgi ve sevgiden yoksun kalmasına neden olabilmektedir (Uluğ, 2008: s.5-9).

Çocuklara mağduriyet yaşatan önemli konulardan bir diğeri de çocuğun suçla sürüklenmesidir. Tüm dünyada olduğu gibi ülkemizde de artış eğilimi gösteren çocuk suçluluğu çocuğun ceza kanunlarında suç sayılan bir fiili işlemesidir. Çocuğu suçla sürükleyen başlıca risk faktörleri arasında anne-baba yoksunluğu, olumsuz ebeveyn-çocuk ilişkisi, aile içi şiddet, ailede çocuğa yönelik örseleyici davranışlar, yoksulluk, madde kullanımı vb. sayılabilir. Wilson (2000: s.406-422) yaptığı

araştırmada çocukların erken çocuklu döneminde aileleri tarafından örseleyici davranışlara maruz kalmalarının onları suça sürüklediğini saptamıştır. Suça sürüklenen çocuk ailede veya toplumdaki düzensizliklerden etkilenerek bedel ödeyen ve sonra da topluma bedel ödetendir (Zengin ve Kesgin, 2013: s.15). Buna göre suç işleyen çocuk yoktur, suça sürüklenen çocuk vardır (Yıldız, 2009: s.1105-1112). Çocuk suçluluğu aynı zamanda çocuğun istismar edilmiş olması anlamına da gelmektedir (Semerci, Çopuroğlu, Semerci ve Yılmaz, 2006: s.147).

Çocukların yaşamlarında karşılaştıkları önemli sorunlardan biri de iş yaşamına katılmalarıdır. Çocukların çalıştırılması hem gelişmiş hem de gelişmekte olan ülkelerde görülen sosyal bir problem olarak ortaya çıkmaktadır. Bu durum toplumsal yapıyı olumsuz etkilemekle kalmayıp çocuğun bütün yaşamı üzerinde olumsuz etki bırakabilmektedir. Fiziksel, zihinsel ve ruhsal yönden henüz yetişkin korunmasına ihtiyaç duyan çocuk (Rodgers ve Standing, 1981) erken yaşta iş yaşamına katılarak sosyal, psikolojik ve fiziksel problemlere karşı karşıya kalmaktadır (Bilgin, 2009: s.233). Benzer şekilde çocukların iş yaşamına dahil olmaları onların psikolojik ve fiziksel gelişimlerini olumsuz yönde etkilemektedir (Ertürk, 1994). Çocuğun çalışması demek, çocuk açısından en temel haklarından biri olan eğitim hakkından yararlanamaması, yeterli dinlenememesi, bedensel yıpranmalara maruz kalması, iş yaşamında her türlü ihmal ve istismara açık olma gibi birçok risk barındırmaktadır.

Çocukların yaşamlarında birçok mağduriyet yaşamalarına neden olan ve hemen hemen her toplumun karşılaştığı önemli sorunlardan biri de göç olayıdır. Göç olayı insanlık tarihi boyunca toplumları ekonomik, siyasi ve sosyal yönden etkilemektedir. Göç olgusu toplumda yoksulluk, işsizlik, kentleşme, suç oranlarında artış, sağlık sorunları, kültürel sorunlar ve ekonomik sorunlara neden olmakla birlikte çocuklar özelinde de birçok sorunu ortaya çıkarmaktadır. Çocukların göç sürecine katılmaları barınma, eğitim ve sağlık gibi temel haklardan yararlanamamaları anlamına gelmektedir (Özservet ve Sirkeci, 2016: s.1). Bununla birlikte göç mağduru çocuklarda suça yönelme, depresyon, şiddet, anksiyete, uyku ve yeme bozuklukları, gelişme geriliği, özgüven eksikliği, alkol, sigara, düşük akademik düzey ve intihar (Aydın, Şahin ve Akay, 2017: s.8-14) gibi birçok sorun görülebilmektedir.

Türkiye’de mağdur çocuk ile ilgili sosyal hizmet, sosyoloji, hukuk, psikoloji, hemşirelik gibi birçok farklı disiplin tarafından ihmal istismar, cinsel istismar, şiddet, göç, korunmaya muhtaç çocuk vb. başlıklar altında hem teorik hem de alan araştırmaları yönünden birçok çalışma ortaya konulmuştur. Literatür incelendiğinde ise sadece ihmal ve istismar mağduru çocuklar ile ilgili yapılan çalışmaların sistematik derlemesinin yapılmış olduğu ancak ihmal ve istismar, şiddet, suça sürüklenme, çalıştırılma, ebeveyn kaybı, göç, korunmaya muhtaç vb. alanlarda mağdur olmuş çocuklara yönelik yapılan çalışmaları da kapsayıcı bir değerlendirmeye rastlanmamış olması bir eksiklik olarak görülmüştür. Dolayısıyla akademik alandaki bu eksikliğin giderilmesi bu çalışmanın önemini ortaya koymaktadır. Bu çalışma genel f dört bölümden oluşmaktadır. Giriş kısmını oluşturan birinci bölümde çalışmanın şemsiye kavramı niteliğinde olan mağdur çocuk kavramı açıklanmaya çalışılmıştır. İkinci bölüm ise çalışmanın yöntem kısmını oluşturmaktadır. Üçüncü bölümde literatür sonucu elde edilen bulgulara yer verilmiştir. Bu bölüm suç mağduru çocuk, ihmal ve istismar mağduru çocuk, şiddet

mağduru çocuk, ebeveyn kaybı sonucu mağdur olmuş çocuk, korunmaya muhtaç çocuk, çalışma mağduru çocuk ve göç mağduru çocuk olarak 7 temaya ayrılmış ve her bir tema nicel olarak yorumlanıp analiz edilmiştir. Son bölüm ise çalışma sonucu ulaşılan bulguların genel bir değerlendirilmesinin yapılarak birtakım önerilerin geliştirildiği sonuç ve öneriler kısmını oluşturmaktadır.

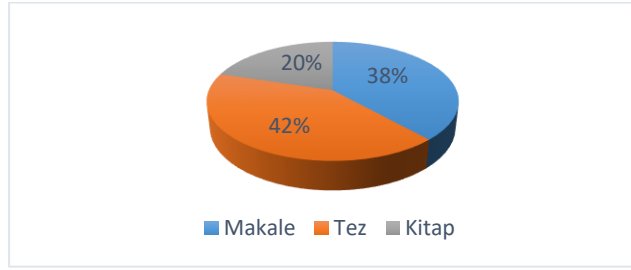
YÖNTEM

Bu araştırmada 1980-2018 yılları arasında Türkiye'de mağdur çocuk kapsamında yapılan çalışmalara yönelik literatür taraması yapılmıştır. 1980 yılı Türkiye'de 12 Eylül 1980 askeri darbesi, bir askeri inzibat erini öldürdüğü gerekçesiyle 17 yaşındaki Erdal Eren isimli bir gencin yaşı büyütülerek idam edilmesi, 30 Aralık 1980 yılı ekonomik verilerinde yıllık enflasyonun %106'lara ulaşması vb. psikolojik, sosyal ve ekonomik yönden birçok önemli olayın yaşandığı bir yıl olmuştur. Yapılan çalışmalar temalara göre tasnif edilerek bilimsel bir çerçevede yorumlanmış ve tartışılmıştır. Mağdur çocuk kavramının daha iyi anlaşılması için çalışmanın genel çerçevesi suç mağduru çocuk, ihmal ve istismar mağduru çocuk, şiddet mağduru çocuk, ebeveyn kaybı sonucu mağdur olmuş çocuk, korunmaya muhtaç çocuk, çalışma mağduru çocuk ve göç mağduru çocuk temaları etrafında şekillendirilmiş olup her bir tema için çocuk özelinde ihmal, istismar, cinsel istismar, fiziksel istismar, duygusal istismar, suç, göç, şiddet, ebeveyn kaybı, boşanma, çalıştırılma, korunmaya muhtaç gibi ayrı ayrı anahtar kelimeler kullanılmıştır.

Araştırmanın evrenini 1980-2018 yılları arasında yayımlanan makale, tez ve kitap türünde yapılan çalışmalar oluşturmaktadır. Araştırmanın veri derleme sürecinde Ulusal Tez Merkezi, Dergipark, Ulakbim, Google Scholar, Asos Index, İdefix, Kitapyurdu, Nadir Kitap, Kitapseç ve D&R gibi kaynaklar taranmıştır. Araştırmalarda istatistiksel bilgilerin betimlenmesine olanak veren (Karasar, 2012: s.81) genel tarama modellerinden tekil tarama modelinin kullanıldığı bu çalışmada elde edilen veriler makale, tez ve kitap türünde tasnif edilerek bulgular bölümünde 7 ayrı temaya ayrılmış olup ortaya çıkan sonuçlar bilimsel çerçevede nicel olarak yorumlanarak analiz edilmiş ve ulaşılan sonuçlar doğrultusunda birtakım öneriler de geliştirilmiştir.

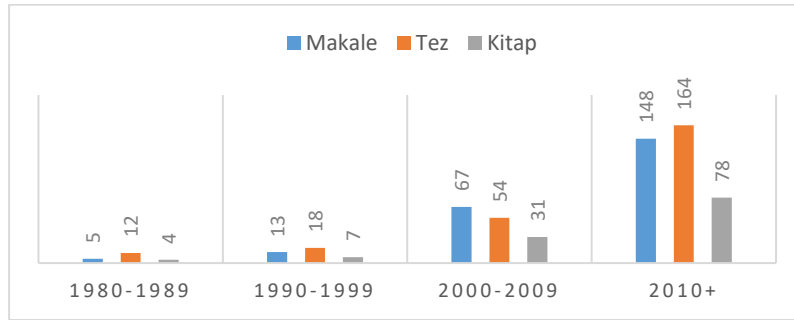
BULGULAR

Çocuğun yaşamında karşılaştığı sorunların tamamı çocuk için bir mağduriyet oluşturduğundan mağdur çocuk kavramını çok geniş bir yelpazeye yaymak mümkündür. Nitekim mağdur çocuk ile ilgili yapılan literatür taramasında yüzlerce makale, kitap ve tez çalışmalarına rastlanmıştır. Dolayısıyla mağdur çocuk kavramı ile ilgili anlatılmak istenenin daha iyi anlaşılabilmesi ve konunun dağılmaması ve farklı bir yöne kaymaması adına bu çalışma temalara ayrılarak çalışmanın sınırları belirlenmeye çalışılmıştır.

Şekil 1. Genel Dağılım

Mağdur çocuk ile ilgili yapılan literatür çalışmasının genel dağılımına bakıldığında 1980-2018 yılları arasında 229 makale, 248 tez ve 120 kitap çalışması olup toplamda 597 eserin olduğu anlaşılmaktadır. Bu dağılımda makale oranı %38, tez oranı %42 ve kitap oranının %20 olduğu görülmektedir. Genel dağılım göz önüne alındığında makale ve tez çalışmalarının birbirine yakın olduğu anlaşılmaktadır. Kitap türünde çalışmalar daha uzun süreli bir çalışma emeği gerektirdiğinden niceliksel olarak makale ve tez türünde çalışmaların daha fazla olmuş olması olağan karşılanabilir.

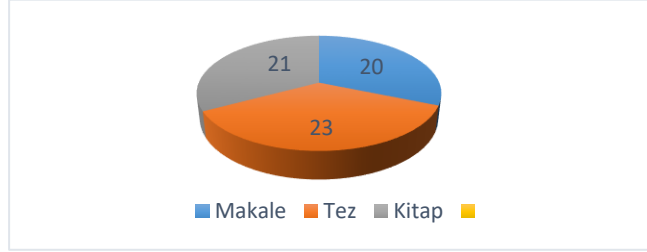

Şekil 2. Yıllara Göre Dağılım

Şekil 2’de mağdur çocuk ile ilgili 1980-2018 yılları arasında yapılan çalışmaların yıllara göre dağılımı verilmiştir. Konu ile ilgili makale, tez ve kitap türünde yapılan çalışmaların yıllara göre dağılımı göz önüne alındığında 1980-1989 ve 1990-1999 yılları arasında yapılan çalışmalarının niceliksel olarak 2000 ve sonrası yıllara göre daha az olduğunu söylemek mümkündür. 2000 yılı ile birlikte hemen hemen bütün alanlarda artış olduğu ve özellikle 2010 yılı ile birlikte yapılan çalışmalarda sıçrama olduğu anlaşılmaktadır. Bu artışta yaşanan teknolojik gelişmeler etkili olduğu söylenebilir. Özellikle internetin yaygınlaşması sonucu akademik elektronik dergi ve kitap olanaklarının artması araştırmacılar için daha fazla çalışma yapmaya zemin hazırlamıştır. Makale, tez ve kitap alanlarında yapılan çalışmaların yıllara göre dağılımı ile ilgili yapılan bu kısa analizden sonra çalışmanın bundan sonraki kısmında çalışma kapsamına alınan tema ve temalara ilişkin alt kavramlara yönelik analizlere yer verilecektir.

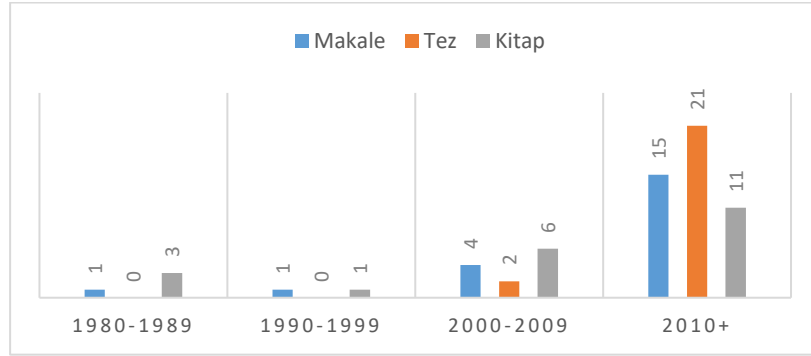
Suç Mağduru Çocuk

Çocuklarda görülmek istenmeyen davranışlar arasında çocuğun suça yönelmesidir. Çocuk dünyaya geldiğinde ne iyi ne de arasındaki ayırımın farkındadır. Çocuğun kişiliğinin iyi veya kötü olarak şekillenmesinde aile, arkadaş, okul gibi toplumsal kurumların önemi çoktur. Bundan dolayı çocuğun suç davranışına yönelmesi toplumsal bir sorun (Güngör, 2008: s.26) olarak ortaya çıkmaktadır. Suça yönelen çocuklar ile ilgili alanda birçok çalışma (Demir ve Bademci, 2016: s.18-19) yapılmış olsa da bu çalışmaları sistematik bir derleme ile analiz eden bir çalışmaya rastlanmaması bu şekilde bir çalışmayı gerekli kılmıştır. Dolayısıyla mağdur çocuk ile ilgili çalışmamızın ilk teması “suç mağduru çocuk” üzerinde şekillenmiştir. Bu doğrultuda literatür taraması yapılırken suç mağduru çocuk, suça sürüklenmiş çocuk, suça bulaşmış çocuk, suç işlemiş çocuk türünden kelimeler üzerinden taramalar gerçekleştirilmiştir. Aşağıdaki grafikte 597 çalışma içerisinde suç mağduru çocuk ile ilgili yapılan çalışmaların dağılımı verilmiştir.

Şekil 3. Suç Mağduru Çocuk Genel Dağılım

Şekil 3’te görüleceği üzere 1980-2018 yılları arasında suç mağduru çocuk ile ilgili 64 çalışmanın yapıldığı ve bu çalışmaların dağılımına bakıldığında 20 makale, 23 tez ve 21 kitap çalışması yapıldığı anlaşılmaktadır. Suç mağduru çocuk ile ilgili yapılan makale, tez ve kitap çalışmalarının birbirine yakın olduğu göze çarpmaktadır. Her üç alanda yapılan çalışmaların toplam çalışma içindeki (597 adet) oranı %10,7 olmuştur. Makale çalışmalarının toplam çalışma içindeki oranı %3,5, tez çalışmalarının oranı %4 ve kitap çalışmalarının oranı %3,7 olmuştur. Suç mağduru çocuk ile ilgili makale, tez ve kitap alanlarında yapılan çalışma sayıları birbirine yakın olsa da temel ayrışma yıllarda ortaya çıkmaktadır. Bu çalışmaların yıllara göre dağılımı şekil 5’te verilmiştir.

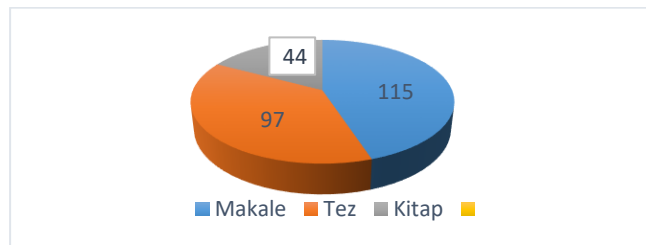

Şekil 4. Suç Mağduru Çocuk Yıllara Göre Dağılım

Suç mağduru çocuk ile ilgili yapılan çalışmaların yıllara göre dağılımına bakıldığında 2000 yılından sonra makale, tez ve kitap alanlarında önceki yıllara göre yükseliş olduğu anlaşılmaktadır. Özellikle tez alanında yapılan çalışmalarda önceki dönemlere göre ciddi bir artış olduğu gözlenmektedir. Bu çalışma özü itibarı ile internet tabanlı bir literatür taraması olduğu için 2000 öncesi dönemlerde yazılan makale, tez ve kitap türü çalışmaların çok kısıtlı olması, çalışmaların elektronik ortama aktarılamamış olması veya gerçekten de suçun çocukları mağdur ettiği ile ilgili yeterli çalışma yapılmamış olması nedenlerinden kaynaklandığı söylenebilir.

İhmal ve İstismar Mağduru Çocuk

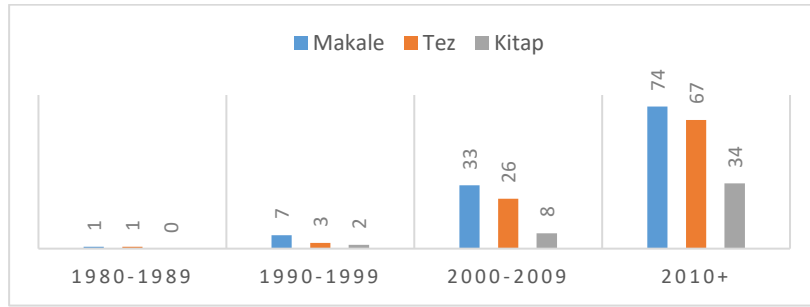
Çalışmanın ikinci teması ihmal ve istismar mağduru çocuk olarak karşımıza çıkmaktadır. İhmal ve istismar konusu çocuklara mağduriyet yaşatması noktasında en önemli sorunlardan biri olduğundan bu temaya yönelik literatür taraması yapılırken bu konuda yapılmış olan makale, tez ve kitap gibi çalışmaların hemen hemen hepsine ulaşabilmek adına temanın alt temasını oluşturan kavramların geniş tutulmasına özen gösterilmiştir. Bu alt temaları sırasıyla ihmal edilmiş çocuk, istismar edilmiş çocuk, ihmal ve istismar edilmiş çocuk, fiziksel istismar mağduru çocuk, cinsel istismar mağduru çocuk, duygusal istismar mağduru çocuk ve ekran istismarı şeklinde sıralanabilir. İhmal ve istismar ile ilgili yapılan çalışmaların genel dağılımı şekil 5'te verilmiştir.

Şekil 5. İhmal ve İstismar Mağduru Çocuk Genel Dağılım

Şekil 5'te görüldüğü üzere ihmal ve istismar mağduru çocuk ile ilgili toplam 258 çalışma yapılmıştır. Bu çalışmalar arasında 115 makale, 97 tez ve 44 kitap gösterilmiştir. İhmal ve istismar mağduru çocuk ile ilgili yapılan çalışmaların toplam çalışma içinde (597 adet) oranı yüzde 43,2 olmuştur. Bu da gösteriyor ki çalışma kapsamında ele alınan temalar arasında en fazla paya sahip temanın ihmal ve istismar mağduru çocuklar ile ilgili tema olduğudur. En fazla çalışmanın ihmal ve istismar edilmiş çocuk teması özelinde gerçekleşmiş olması bu temanın kendi içerisinde fiziksel, duygusal, cinsel, ekonomik gibi birçok kavramı kapsayıcı niteliğe sahip olması neden olarak gösterilebilir. Dolayısıyla bu temaya yönelik kapsamlı çalışmaların olmuş olması araştırmacıların çocukların ihmal ve istismar edilerek mağdur edildiğine yönelik konuya daha fazla hassasiyet gösterdiğini ortaya çıkarmaktadır. Bu temaya ilişkin yıllara göre dağılım ise şekil 6'da verilmiştir.

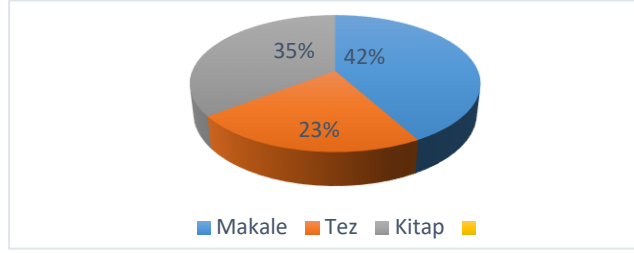
Şekil 6 incelendiğinde ihmal ve istismar mağduru çocuk ile ilgili 1980-1989 ve 1990-1999 yılları arasında çok az sayıda çalışma yapıldığı anlaşılmaktadır. Bu alanla ilgili çalışmaların 2000 yılından sonra artarak devam ettiği görülmektedir. Özellikle 2010 yılı ve sonrasında yapılan çalışmalarda sıçrama olduğu ve bir önceki döneme göre iki kattan fazla artış yaşandığı gözlenmektedir. Bu şekilde bir artışa neden olarak akademik camianın ihmal ve istismar mağduru çocuk konusuna daha fazla ilgi duyduğundan kaynaklanmış olabilir.

Şekil 6. Yıllara Göre İhmal ve İstismar Mağduru Çocuk ile İlgili Genel Dağılım

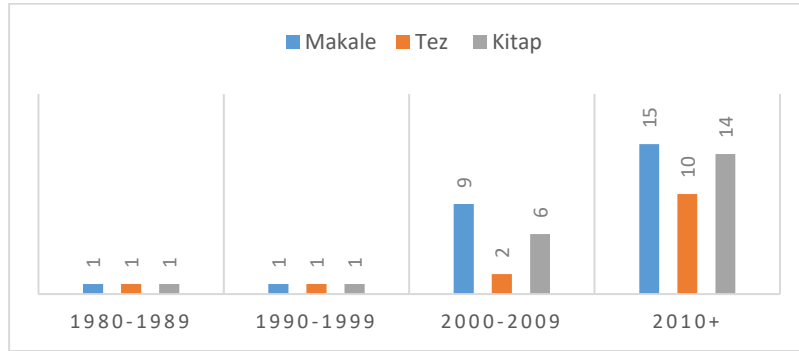
Şiddet Mağduru Çocuk

Şiddet kavramı olarak bir ihmal ve istismar türü olarak görülse de literatürde şiddet başlığı altında birçok çalışmaya rastlandığından şiddet mağduru çocuklara yönelik yapılan çalışmaların daha iyi anlaşılması için kavramın ayrı bir tema olarak değerlendirilmesinin daha uygun olacağı düşünülmüştür. Dolayısıyla şiddet mağduru çocuk bu çalışmada ele alınan üçüncü tema olmuştur. Literatür taraması yapılırken temanın içeriği genişletilerek çok boyutlu ele alınmaya çalışılmıştır. Bu durum temaya ilişkin alt kavramlarda da kendini göstermektedir. Çocuğa yönelik şiddet denilince genellikle akıllara ilk gelen durum aile içinde çocuğa yönelik fiziksel şiddet anlaşılmaktadır. Ancak çocuğa yönelik şiddeti bu şekilde sınırlamanın doğru olmayacağı fikrinden hareketle çocuğa yönelik medya şiddeti, akran şiddeti ve okulda çocuğa yönelik şiddet konularına yönelik de çalışma yapılmıştır. Bunun nedeni okulda çocuğa yönelik uygulanan şiddet, akran şiddeti ve medya şiddeti de aile içinde uygulanan şiddet kadar çocuğu mağdur etmesidir.

Şekil 7. Şiddet Mağduru Çocuk ile İlgili Genel Dağılım

Şiddet mağduru çocuk ile ilgili 26 makale, 14 tez ve 22 kitap olmak üzere toplamda 62 çalışmanın yapıldığı anlaşılmaktadır. Makale çalışmalarının bu tema ile ilgili yapılan toplam çalışma içindeki oranı %42, tez çalışmalarının oranı yüzde 23 ve kitap çalışmalarının oranı ise %35 olmuştur. Konu ile ilgili yapılan çalışmaların toplam çalışma (597 adet) içindeki oranı ise % 10,3 olmuştur. Yapılan çalışmalarda makale ve kitap çalışmalarının tez çalışmalarından daha fazla olduğu gözlemlense de üç alanda da yapılan çalışmalar yetersiz olmuştur. Bu tema ile ilgili yıllara göre yapılan çalışmaların dağılımı ise şekil 8’de görülebilir.

Şekil 8. Şiddet Mağduru Çocuk İle İlgili Yapılan Çalışmaların Yıllara Göre Dağılımı

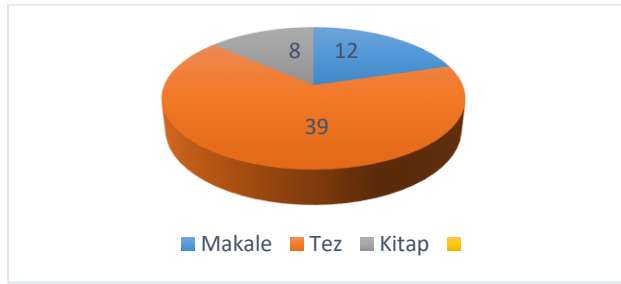
Şiddet mağduru çocuk ile ilgili yapılan çalışmaların yıllara göre dağılımına bakıldığında bu konu ile ilgili çalışmaların 2000 yılı ile birlikte ağırlık kazanmaya başladığı, 2000 yılı öncesinde yeterli çalışmanın olmadığı görülmektedir. Ancak yapılan tez çalışmalarını ayrı değerlendirmekte yarar var. 2000 yılından sonra şiddet mağduru çocuk ile ilgili tez çalışmaları artmış olsa da asıl artışın 2010 yılından sonra olduğu anlaşılmaktadır. Tez çalışmalarında yaşanan artışın bir nedeni olarak kişilere karşı uygulanan şiddetin yıllara göre sürekli artış göstermesi (Bayındır, 2010) akademik camianın bu konuya olan ilgisini arttırmış olması gösterilebilir.

Ebeveyn Kaybı Sonucu Mağdur Olmuş Çocuk

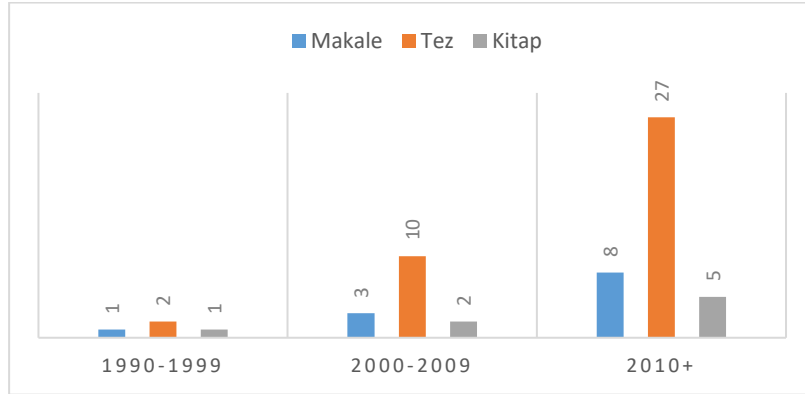
Çocukların psikol-sosyal yönden gelişimlerini doğrudan etkileyen faktörlerin başında aile gelmektedir. Özellikle karı koca tarafından evlilik yoluyla oluşturulan aile; ölüm, boşanma veya terk gibi durumlardan ötürü ebeveyn kaybı yaşayan çocuklar çevreleriyle uyum sorunları yaşamakta ve psikolojik, sosyal, davranışsal ve

akademik yönden birçok sorunla karşı karşıya kalmalarına neden olmaktadır (Amato, 1993). Bu gerçekten hareketle anne ve/veya babasını kaybetme sonucu veya anne-babası boşanma sonucu mağdur olmuş çocuk konusu üzerinde çalışmaya değer olduğu kanaatine varılmış ve bu konu 4. tema olarak çalışmamızda yer almıştır.

Anne ve/veya babasını kaybetme sonucu veya anne-babası boşanma sonucu mağdur olmuş çocuk ile ilgili toplam 59 çalışmaya ulaşılmıştır. Bu çalışmaların %66'sını tez çalışması, %20'sini makale çalışması ve %14'ünü de kitap çalışması oluşturmuştur. Bu konu ile ilgili yapılan çalışmaların toplam çalışma (597 adet) içindeki oranı ise %9,8 olmuştur. Konu ile ilgili yapılan taramada tez çalışmalarının makale ve kitap çalışmalarının toplamından fazla olduğu dikkat çekmektedir. Boşanmanın son yıllarda giderek artması (Amato, 2002) akademik çevrede bu konuya olan ilgiyi arttırmış olabilir.

Şekil 9. Anne ve/veya Babasını Kaybetmiş veya Anne-Babası Boşanma Sonucu Mağdur Olmuş Çocuk Genel Dağılımı

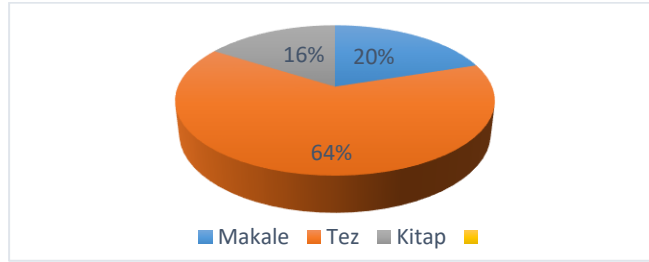
Şekil 10. Anne ve/veya Babasını Kaybetme veya Anne-Babası Boşanma Sonucu Mağdur Olmuş Çocuk ile İlgili Yapılan Çalışmaların Yıllara Göre Dağılımı

Şekil10'da anne ve/veya babasını kaybetme veya anne-babası boşanma sonucu mağduru olmuş çocuk ile ilgili yapılan çalışmaların yıllara göre dağılımı verilmiştir. Bu konu ile ilgili yapılan literatür taramasında 1980-1989 yılları arasında herhangi bir çalışmaya rastlanmamıştır. Bu durumun nedeni olarak 1990-1989 yıllarında yapılmış olan çalışmalar varsa da bunların elektronik ortama aktarılmamış olması gösterilebilir. 2000 yılı itibarı ile makale, tez ve kitap türü çalışmaların yapıldığı ancak tez çalışmalarının daha fazla olduğu ve tez çalışmaları ile makale ve

kitap çalışmaları arasındaki farkın giderek açıldığı gözlenmiştir. Daha önce de belirttiğimiz gibi boşanma oranlarının giderek artması bu konu ile ilgili geniş kapsamlı araştırmalara olanak veren tez türü çalışmalara ihtiyaç olmasından kaynaklanmış olabilir.

Korunmaya Muhtaç Çocuk

Çocukların gelişimlerinin şekillendiği ve sosyalleşerek toplumsal bir varlık haline geldiği en önemli kurumların başında aile gelmektedir. Çocuğun ebeveynlerinden birinin veya her ikisinin kaybı, ebeveynlerden birinin veya her ikisinin terki, çocuğun bakımının aile tarafından yerine getirilmemesi ve çocuğun ihmal ve istismar edilmesi gibi durumlar çocuğu korumasız hale getirmektedir. Bu da beraberinde çocuklara yönelik kurum bakımı ihtiyacını doğurmaktadır. Ancak kurum bakımı anne ve babasından yoksun kalan çocuklar için arzu edilen bir çözüm olmamaktadır. Bununla birlikte kurum bakımının çocuklar açısından sıcak aile ortamı, anne-baba ile kurulan bağlar ve kardeşlik bağları gibi olgulardan yoksun olmak anlamına geldiğinden ve çocuklar için yeni mağduriyetlere de zemin oluşturduğundan korunmaya muhtaç çocuk bu çalışmada beşinci tema olarak yer almıştır.

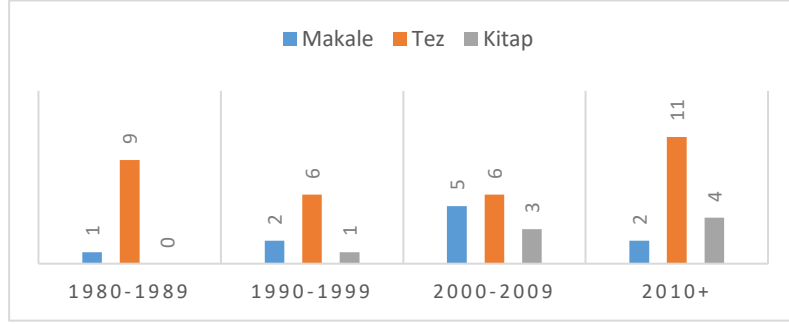

Şekil 11. Korunmaya Muhtaç Çocuk Genel Dağılım

Korunmaya muhtaç çocuk ile ilgili yapılan literatür taramasında 10 makale, 32 tez ve 8 kitap olmak üzere toplam 50 çalışmaya ulaşılmıştır. Makale çalışmalarının bu tema ile ilgili yapılan toplam çalışma içindeki payı %20, tez çalışmalarının payı %64 ve kitap çalışmalarının payı %16 olmuştur. Tema ile ilgili yapılan çalışmaların toplam çalışma (597 adet) içindeki oranının %8,3 olduğu anlaşılmıştır. Korunmaya muhtaç çocuk ile ilgili yapılan tez çalışmalarının makale ve kitap çalışmalarının toplamının nerdeyse iki katı olduğu gözlenmiştir.

Koruma altındaki çocuklar ile ilgili yapılan çalışmaların yıllara göre dağılımı şekil 12’de verilmiştir. Buna göre 1980-1989 yılları arasında ulaşabildiğimiz bir kitap çalışmasına rastlanmamıştır. Bu yıllarda yapılan makale ve tez çalışmaları sınırlı olsa da tez çalışmaları daha fazla olmuştur. 1990-1999 ve 2000-2009 yılları arasında yapılan tez çalışmalarında bir düşüş olmuş ancak tez çalışmalarında artış devam etmiştir. 2000 ve sonrasında ise makale çalışmalarında düşüş tez çalışmalarında ise yükseliş olduğu gözlenmiştir. Kitap çalışmaları ise bir artış eğilimi göstermiştir. Ancak korunmaya muhtaç çocuklar ile ilgili yapılan

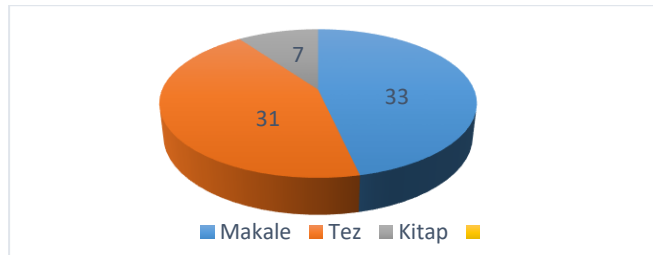
çalışmaların çok az olduğu gerçeği gözden kaçmamalı ve akademik camianın bu konunun önemini farkına varıp daha fazla çalışmayı ortaya koymasının yararlı olacağına inanılmaktadır.

Şekil 12. Koruma Altındaki Çocuk İle İlgili Yapılan Çalışmaların Yıllara Göre Dağılımı

Çalışma Mağduru Çocuk

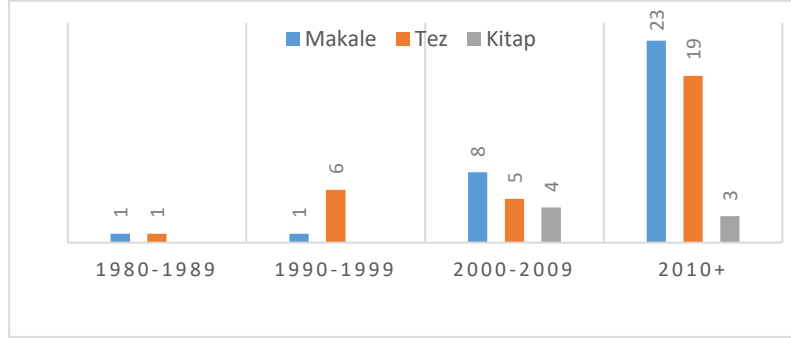
Bu çalışmanın altınca teması çalışma mağduru çocuklara ayrılmıştır. Bu temaya ilişkin literatür taramasında çalıştırılan çocuk, işçi çocuk, çocuk işçiliği ve sokakta çalışan çocuklar gibi kavramlar kullanılmıştır. Bilindiği üzere çalışan çocuklar konusu Türkiye’de üzerinde durulan sorunlar arasındadır. Ucuz işgücü olarak görülen çocukların özellikle elverişsiz şartlarda çalıştırılması onların fiziksel, ruhsal ve duygusal gelişimlerini olumsuz etkilemekle birlikte temel hakları olan eğitim hakkından da yararlanamama durumunu ortaya çıkarmaktadır. Çalışma mağduru çocuklar ile ilgili makale, kitap ve tez türünde yapılan çalışmaların genel dağılımı şekil 13’te verilmiştir.

Şekil 13. Çalışma Mağduru Çocuk ile İlgili Yapılan Çalışmaların Genel Dağılımı

Çalışma mağduru çocuk ile ilgili toplam 71 adet çalışmaya ulaşılmıştır. Makale çalışmalarının bu konu ile ilgili yapılan çalışma toplamındaki payı 33 adet ile %46, tez çalışmalarının payı 31 adet ile %43,6 ve kitap çalışmalarının payı da 7 adet ile %9,8 olmuştur. Bu temaya ilişkin yapılan çalışmaların toplam çalışma (597 adet) içindeki oranı %12,5 olarak gerçekleşmiştir. Şekil 13’ten de anlaşılacağı üzere çalışma mağduru çocuk kapsamında yapılan makale ve tez çalışmalarının birbirine

yakın olduğu ancak kitap çalışmalarının diğer iki çalışma türüne göre çok az olduğu gözlenmiştir. Bu çalışmaların yıllara göre dağılımı ise Şekil 14'te verilmiştir.

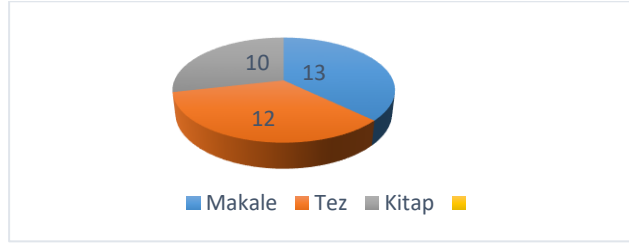
Şekil 14. Çalışma Mağduru Çocuklar ile İlgili Yapılan Çalışmaların Yıllara Göre Dağılımı

Çalışma mağduru çocuklar ile ilgili yapılan çalışmaların yıllar göre dağılımı incelendiğinde 2000’li yıllara kadar makale ve kitap türünde dikkate değer çalışma yapılmadığı gözlenmiştir. 2000 yılı ile birlikte makale ve tez türünde yapılan çalışmalarda artış meydana geldiği ve 2010 yılı ve sonrasında bir önceki döneme göre iki kattan fazla artış olduğu anlaşılmaktadır. Kitap alanındaki çalışmalar da ise 2000 yılı ile birlikte artışlar olduğu ancak bu artışlar sınırlı olmuştur.

Göç Mağduru Çocuk

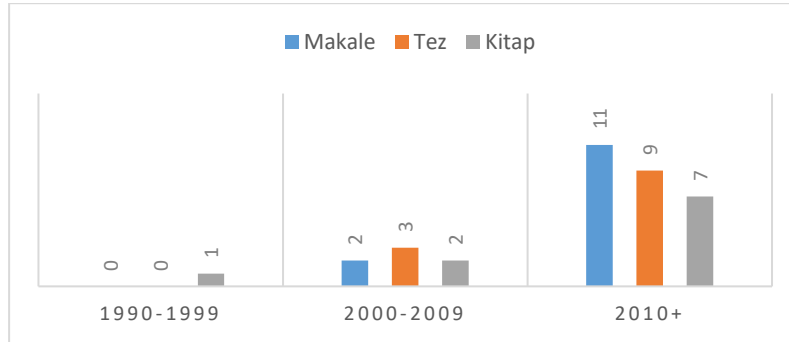
Göç insanlık tarihi boyunca var olan bir olgu olarak insanların ekonomik, sosyal veya siyasal gibi birtakım nedenlerden dolayı yer değiştirme hareketleri olarak tanımlanabilir. Göç olgusu ailenin parçalanmasına, sosyal ilişkilerin azaltılmasına ve stres düzeyinin artmasına neden olmaktadır (Baş, Molu, Tuna ve Baş, 2017). Hiç kuşku yok ki göç hareketinden en fazla etkilenen grup çocuklardan oluşmaktadır. Özellikle zorunlu nedenlerden dolayı yaşadığı yerden göç etmek zorunda kalan çocuklar eğitim, sağlık, barınma ve beslenme gibi temel ihtiyaçlardan (Aydın, Şahin ve Akay, 2017) yararlanamamaktadırlar. Ayrıca gelişimleri devam eden çocuklar henüz bağımlılıklarının devam etmiş olmasından dolayı psikolojik, fizyolojik ve sosyal yönden olumsuz etkilenmelerine neden olmaktadır (Şener ve Ocağcı, 2014). Göç olgusunun çocuklar üzerinde olumsuz etkilerinin fazla olmasından dolayı da çalışmanın son temasında göç mağduru çocuklara yer verilmiştir. Çalışmaya ilişkin yapılan literatür taramasında göçmen çocuk, mülteci çocuk ve sığınmacı çocuk gibi kavramlardan da yararlanılmıştır.

Şekil 15 incelendiğinde göç mağduru çocuklara yönelik 13 makale, 12 tez ve 10 kitap çalışması olmak üzere 35 çalışmaya ulaşılmıştır. Bu konu ile ilgili yapılan çalışmaların sayısı her üç alanda da birbirine yakın çıkmıştır. Göç mağduru çocuklar konusunda yapılan çalışmaların toplam çalışma (597 adet) içindeki payı %5,8 olmuştur. Bu çalışma ile ilgili bütün temalar göz önüne alındığında en az paya sahip tema göç mağduru çocuklar ile ilgili olan tema olmuştur. Göç konusunun genel bir çerçeveden ele alınarak çocuk özelinde ele alınmamış olması bu duruma neden olarak gösterilebilir.

Şekil 15. Göç Mağduru Çocuk ile İlgili Yapılan Çalışmaların Genel Dağılımı

Göç mağduru çocuk ile ilgili yapılan çalışmaların yıllara göre dağılımı şekil 16’da verilmiştir. Buna göre göç mağduru çocuklar ile ilgili yapılan çalışmalar sınırlı olmakla birlikte 2000 yılı ile birlikte bir artışın gözlemlendiği ve bu artışın giderek devam ettiği anlaşılmaktadır. Özellikle 2010 yılı ile birlikte makale, tez ve kitap türü alanlarda artışların önceki yıllara göre iki kattan fazla olduğu gözlenmiştir. Son yıllarda Ortadoğu coğrafyasında yaşanan savaşlar göç olgusunu tetikleyerek kitlesel göç hareketlerinin yaşanmasına neden olmuştur. Bu durum göç konusu ile ilgili akademik çalışmaların ortaya koyulmasında da artışlar yaşanmasına zemin hazırlamıştır.

Şekil 16. Göç Mağduru Çocuklar ile İlgili Yapılan Çalışmaların Yıllara Göre Dağılımı

SONUÇ VE ÖNERİLER

Türkiye’de 1980-2018 yılları arasında mağdur çocuk kapsamında yapılan çalışmaların genel bir değerlendirmesinin yapılmasının amaçlandığı bu çalışmada genel tarama modellerinden tekil tarama modeli kullanılarak Ulusal Tez Merkezi, Dergipark, Ulakbim, Google Scholar, Asos İndex, İdefix, Kitapyurdu, Nadir Kitap, Kitapseç ve D&R gibi birçok kaynak taranmış olup toplam 597 çalışma makale, tez ve kitap türünde tasnif edilmiştir. Daha sonra bu çalışmalar suç mağduru çocuk, ihmal ve istismar mağduru çocuk, şiddet mağduru çocuk, ebeveyn kaybı mağduru çocuk, çalışma mağduru çocuk, korunmaya muhtaç çocuk ve göç mağduru çocuk olarak 7 ayrı tema altında niceliksel yönden yorumlanarak analiz edilmiştir.

Yapılan analizler neticesinde mağdur çocuklar ile ilgili yapılan makale ve tez türlerinde çalışmalar niceliksel olarak birbirine yakın iken kitap çalışmaları bunların gerisinde kaldığı anlaşılmıştır. Kitap türü çalışmaların daha uzun soluklu bir çalışmayı gerektirdiğinden makale ve tez türü çalışmaların gerisinde kalmasına neden olarak gösterilebilir.

Tema bazlı bakıldığında ise suç mağduru çocuk ve şiddet mağduru çocuk temaları ile ilgili yapılan çalışmaların çoğunlukla 2000 yılı sonrasında yapıldığı anlaşılmıştır. Özellikle son yıllarda çocukların suç davranışına yönelmesinde ve şiddet mağduru olmasında yaşanan artışlar bu temalar ile ilgili çalışmaların da artmasına neden olmuş olabilir. İhmal ve istismar mağduru çocuk teması da benzer şekilde yıllara göre artış göstermekle birlikte en çok çalışmanın yapıldığı tema olmuştur. İhmal ve istismar kavramının cinsel, fiziksel, ekonomik, duygusal gibi birçok kavramı içinde barındırmış olması bu tema ile ilgili fazla çalışmanın olmasına gerekçe olarak gösterilebilir. Korunmaya muhtaç çocuk, Ebeveyn kaybı, çalıştırılma ve göç nedenlerinden ötürü mağdur olmuş çocuklar ile ilgili yapılan çalışmalar yıllara göre artış göstermiş olsa da bu çalışmaların yetersiz olduğu düşünülmektedir.

Sonuç olarak; 38 yıllık bir zaman aralığı düşünüldüğünde mağdur çocuk ile ilgili yapılan çalışmaların yetersiz olduğu ve bu alanda daha fazla çalışmanın gerekli olduğu kanaatine varılmıştır. Bu çalışma Türkiye’de mağdur çocuk ile ilgili yapılan 597 çalışmanın değerlendirmesini içerdiğinden literatüre katkı yapması ve bu alanda çalışma yapacak araştırmacılar için yol gösterici olması umut edilmektedir.

KAYNAKÇA

- Amato, P.R. (1993). Children’s Adjustment to Divorce: Theories Hypotheses and Empirical Support. *Journal of Marriage and the Family*, 55, 23-38.
- Amato, P.R., Meyers, C. ve Emery, R. (2002). Changes in Nonresident Father Contact Between 1976 and 2002. *Fam Relat*, 58, 41-53.
- Amato, P.R. (2004). The Consequences of Divorce for Adults and Children. *Journal of Marriage and the Family*, 62, 1269-1287.
- Aydın, D., Şahin, N. ve Akay, B. (2017). Göç Olayının Çocuk Sağlığı Üzerinde Etkileri. *İzmir Dr. Behçet Uz. Çocuk Hastanesi Dergisi*, 7 (1), 8-14.
- Baş, M., Molu, B., Tuna, H.İ. ve Baş, İ. (2017). Göç Eden Ailelerin Sosyo-kültürel ve Ekonomik Değişiminin Kadın ve Çocuk Yaşamına Etkisi. *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 6 (3), 1680-1693.
- Bayındır, N. (2010). Aile İçinde Yaşanan Şiddete Karşı Çocuğun Gösterdiği Tepkiler. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2, 1-9.
- Bilgin, R. (2009). Diyarbakır’da Sokakta Çalışan Çocuklar Üzerine Sosyolojik Bir Araştırma. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 8 (27), 232-244.
- Demir, M. ve Bademci, H.Ö. (2016). Suça Sürüklenen Bir Gencin Bakış Açısıyla Çocuk Suçluluğu: Olgu Sunumu. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 20 (1), 17-26.

- Ertürk, Y. (1994). *Patterns of Child Labour in Rural Turkey*, International Labour Organization, International Programme on the Elimination of Child Labour (IPEC). No. 75, Ankara, Turkey.
- Güngör, M. (2008). Evrensel Bir Sorun Olarak Çocuk Suçluluğu ve Sokakta Çalışan ve Yaşayan Çocuklar. *Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 1 (1), 25-43.
- Howe, D. (2005). *Child Abuse and Neglect*. Palgrave Macmillan, New York.
- Kara, B., Biçer Ü. ve Gökalp, A.S. (2004). Çocuk İstismarı, *Çocuk Sağlığı ve Hatalıkları Dergisi*, 47, 140-151.
- Karasar, N. (2012), *Bilimsel Araştırma Yöntemi*, 23. Baskı, Nobel Yayınları, Ankara.
- Polat, O. (2017). *Çocuk İstismarı-I*, Ankara, Seçkin Yayıncılık.
- Özservet, Y.Ç. ve Sirkeci, İ. (2016). Editörden Çocuklar ve Göç, *Göç Dergisi*, 3 (1), 1-4.
- Santrock, J.W. (2012). *Yaşam Boyu Gelişim*. (Çev. G. Yüksel). Ankara: Nobel.
- Semerci, N., Çopuroğlu, Y.C., Semerci, Ç. ve Yılmaz, A.S. (2006). *Korunmaya Muhtaç Çocuklar Kapsamında Yeni Bir Model Önerisi: Koruyucu Okul, Küreselleşen Dünyada; Sosyal Hizmetlerin Konumu, Hedefleri ve Geleceği Sempozyum Sunum Kitabı*, Nisan 2006 Antalya, s. 146-158.
- Şener, D.K. ve Ocağcı, A.F. (2014). Yoksulluğun Çocuk Sağlığı Üzerindeki Etkisine İlişkin Kuramsal Bir İnceleme. *Gazi Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 21 (2), 57-67.
- Rodgers, G. ve Standing, G. (1981). *Child Work Poverty and Underdevelopment*, Geneva: ILO Press.
- Taner, Y. ve Gökler, B. (2004). Çocuk İstismarı ve İhmali: Psikiyatrik Yönleri. *Hacettepe Tıp Dergisi*, 35 (2), 82-86.
- Tıraşçı, Y. ve Gören, S. (2007). Çocuk İstismarı ve İhmali. *Dicle Tıp Dergisi*, 34 (1), 70-74.
- Uluğ, Ö.Ş. (2008), *Üniversite Öğrencilerinde Depresyon Düzeyine Ebeveyn Kaybının ve Anne Baba Ayrılığının Etkisi*, Kocaeli: Kocaeli Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Yayınlanmamış Bilim Uzmanlığı Tezi (Yüksek Lisans Tezi).
- Yıldız, Ö. (2009). *Toplumsal Değişme Sürecinde Çocuk Suçluluğunda Yeni Boyutlar*, VI. Ulusal Sosyoloji Kongresi, Adnan Menderes Üniversitesi, Aydın.
- Wilson, P. (2000). *Delinquency*, In *Lanyado, M. and Horne, A. (Eds.). The Handbook of Child and Adolescent Psychotherapy: Psychoanalytic Approaches*, London and New York, 406-422.
- Zengin, E. ve Keskin, M. (2013). Yerel Yönetimlerin Çocuk Suçluluğunun Önlenmesinde İlgili Kurumlarla Etkileşimi, *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 37, 13-31.

Makale türü: Araştırma

UMUDUNU KAYBETME FİLMİNİN YOKSULLUK OLGUSU BAĞLAMINDA DEĞERLENDİRİLMESİ

Arş. Gör. Ayşe Şeyma TURGUT

Kocaeli Üniversitesi, SBF, Sosyal Hizmet Bölümü, ayseseyma.turgut@kocaeli.edu.tr – ORCID 0000-0001-8140-141X

■ **Öz** Filmler konusunun geçtiği dönemin sosyal, psikolojik, ekonomik ve siyasi şartlarının yansıtması sebebiyle bir zaman makinesi görevi görmektedir. Sosyal bilimlerde toplumun dinamiklerin, savaş, yoksulluk, göç gibi olayların insanlar ve toplum üzerindeki etkilerinin anlaşılabilmesi için film incelemeleri sıklıkla kullanılmaktadır. Bu makalede Steven Conrad tarafından yazılan ve Gabriele Muccino tarafından yönetilen *Umudunu Kaybetme* filmi yoksulluk olgusu bağlamında ele alınmıştır. Film 2007 yılında Türkiye’de gösterime girmiştir. Yoksulluk en bilinen anlamıyla kişinin biyolojik varlığını sürdürmek için gerek duyduğu temel gıda ve gelire sahip olmaması olarak tanımlansa da sadece ekonomik anlamda ele alınamayacak kadar çok boyutlu bir kavramdır. Yapılan doküman analizinde filmde yoksulluğun nedenlerine ilişkin yapısal atıflara değinildiği, yoksulluğun zamanla aile içi duygusal şiddete sebep olduğu tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Yoksulluk, Sinema, Film Analizi, Umudunu Kaybetme Filmi.

The Evaluation of the Pursuit of Happiness Movie in the Context of Poverty

■ **Abstract** Because of the reflecting social, psychological, economic and political conditions of the period in which the subject of movies is concerned, it acts as a time machine. In social sciences, movie analyses are frequently used to understand the effects of society's dynamics, war, poverty and migration on people and society. In this article, the movie *The Pursuit of Happiness* written by Steven Conrad and directed by Gabriele Muccino, is discussed in the context of poverty. The movie was put on display in 2007 in Turkey. Although poverty is defined as the lack of basic food and income that one needs in order to sustain his biological existence, it is a multi-dimensional concept that cannot be dealt with only economically. In the document analysis, it was determined that structural references related to the causes of poverty were mentioned in the movie and that poverty caused emotional violence in the family in time.

Keywords: Poverty, Cinema, Movie Analysis, The Pursuit of Happiness Movie.

GİRİŞ

Filmler geçmişe, içinde bulunduğumuz döneme ve geleceğe ışık tutmakta, izleyiciye belli bir bakış açısı sunmaktadır. Bu yönüyle bir sanat dalı olan sinema ve sanat aracı olan filmler sıklıkla sosyal bilim dallarında da kullanılmaktadır. Yoksulluk gibi çok boyutlu ve çok tanımlı soyut bir kavramın somutlaştırılması adına da yoksullukla ilgili filmler önem arz etmektedir.

Yoksulluk kalkınmışlık düzeyine bağlı olmaksızın insanlık var olduğundan beri hemen her toplumda görülen bir sosyal politika sorunudur(Sarıpek, 2017, s.95).

Yoksulluk yalnızca ekonomik bir sorun olarak tanımlanmamakta aynı zamanda kültürel, siyasi, sosyal ve etnik boyutları ile de ele alınmaktadır(Can, 2017, s.1112).

Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı'nın (UNDP) tanımına göre yoksulluk; “hayat boyu sağlık, yaratıcı bir hayat, ortalama bir hayat standardı, özgürlük, kendine güven, saygınlık gibi insani gelişme için zorunlu olan fırsatlardan mahrum olma” halidir(Duyan ve diğ., 2008, s.174-175). Bu tanım yoksulluğun yalnızca ekonomik parametrelerle ilişkili olmadığını vurgulamaktadır.

Yoksulluk; işsizlik, eğitimsizlik, ruhsal/mental/fiziksel hastalık, engellilik, kadın olmak, güvencesiz ve düşük ücret karşılığı çalışmak, kalabalık aile içerisinde yaşamak, adil gelir dağılımının ve fırsat eşitliğinin olmaması, ekonomik krizler, kaynaklar açısından dezavantajlı coğrafyalarda yaşamak, madde bağımlısı olmak, etnik azınlık olmak gibi birçok sebepten kaynaklanabilmektedir. Yoksulluk sonuç olarak ise; engelliliğe, aile içi sorunlara, boşanmalara, kendine zarar verme davranışlarına, suça ve benzeri olumsuzluklara sebebiyet verebilmektedir.

Temel gıda sepeti adı verilen, yaşamak için gerekli temel gıda ve ihtiyaçlara sahip olamamak anlamına gelen mutlak yoksulluk yok edilebilse dahi, küreselleşmenin ve kapitalizmin etkisi ile toplumun geneline kıyasla kendini yoksul hissetme hali olarak tanımlanabilen göreceli yoksulluk her toplumda varlığını sürdürmeye devam edecektir. Dolayısıyla sürecelecek bir olgu olan yoksulluğun, nedenleri ve sonuçları açısından ele alınması toplumların sosyal ve ekonomik refahı açısından önem arz etmektedir.

ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ

Bu araştırma, yönetmenliğini Gabriele Muccino'nun yaptığı *Umudunu Kaybetme* filmi yoksulluk olgusu bağlamında analiz eden tanımlayıcı bir çalışmadır. Film 2 Mart 2007 tarihinde Türkiye’de gösterime girmiştir. Araştırmada nitel bir araştırma yöntemi olan doküman analizinden yararlanılmıştır. Doküman analizi tekniği mevcut kayıt ya da belgelerin, veri kaynağı olarak, sistemli bir şekilde incelenmesidir(Karasar, 2007, s.183). Filmler de bir belge niteliğindedir.

Süreç

Araştırmaya yoksulluk ile ilgili filmlerin listesi IMDB (Internet Movie Database)'nin internet adresinden çıkartılarak başlanmıştır. Liste içerisinde günümüze yakın tarihli filmlerin dışındaki filmler elenmiş, kalan filmlerin konusu incelenerek birçok yoksulluk türünü içinde barındırdığı düşüncesi ile *Umudunu Kaybetme* filmi seçilmiştir.

Filmi analize başlamadan önce yoksulluğa ilişkin literatürün bir kısmı okunmuş, yoksulluk türleri listelenmiştir. Daha sonra film izlenirken konu ile ilgili sahneler

UMUDUNU KAYBETBE FİLMİNİN YOKSULLUK...

ve bu sahnelerin dakikaları tespit edilmiştir. Sonrasında ise her bir sahneye, baskın temasına göre isim verilmiş ve tartışılarak yorumlanmıştır. Tablo 1’de filmin künyesi gösterilmiştir.

Yönetmenliğini David di Donatello Kariyer Ödülü sahibi Gabriele Muccino’nun yaptığı 117 dakikalık *Umudunu Kaybetme* filmi 2 Mart 2007 tarihinde gösterime girmiştir. Filmde Chris Gardner rolünü iki kez Oscar’a, beş kez ise Altın Küre ödüllerine aday gösterilmiş Will Smith, Chris’in oğlu Christopher Gardner rolünü Jaden Smith ve Chris’in eşi Linda rolünü Thandie Newton üstlenmiştir. Film gösterime girdiği yıl Teen Choice En İyi Drama Filmi, Teen Choice En İyi Drama Filmi Erkek Oyuncu, Teen Choice En İyi Film Kimyası gibi birçok ödül almış Akademi Ödülleri ve Altın Küre’ye En İyi Erkek Oyuncu dalında aday gösterilmiştir.

Tablo 1. Filmin Künyesi

Filmin Adı	<i>Umudunu Kaybetme</i>
Yönetmen	Gabriele Muccino
Senarist	Steven Conrad
Gösterim Yılı	2006
Oyuncular	Will Smith Chris Gardner Jaden Smith Christopher (as Jaden Christopher Syre Smith) Thandie Newton Linda
Tür	Biyografi/Drama
Ülke	ABD
IMDB Puanı	8/10
Süresi	117 dakika

Filme konu olan ve gerçek bir yaşam öyküsünden uyarlanan olay 1981 yılında San Francisco’da yaşanmaktadır. Filmde petrol fiyatlarının artması ile meydana gelen kriz ve kriz sonucu ortaya çıkan işsizlik olgusu Gardner ailesi üzerinden anlatılmaktadır.

Chris Gardner 30’lu yaşlarının başında 5 yaşında bir erkek çocuk (Christopher) babası olan ve Linda ile evli bir erkektir. Chris geçimini tüm sermayesini yatırdığı “taşınabilir kemik yoğunluğu ölçme cihazı” satarak kazanmaya çalışmaktadır. Chris mesaisi boyunca doktorları dolaşarak cihazı pazarlamaya çalışmaktadır. Fakat cihaz doktorlar tarafından pahalı ve gereksiz görüldüğü gerekçesi ile talep görmemektedir. Linda ise bir fabrikada işçi olarak iki vardiyalı çalışmaktadır. Chris

ve Linda işe giderken dönüşümlü olarak Christopher'ı çoğunluğunu Çinli nüfusun oluşturduğu varoş ve güvenli olmayan bir mahalledeki kreşe bırakmakta, sıklıkla kimin bırakacağı konusunda tartışma yaşamaktadır. Gardner ailesi kiralık bir dairede oturmakta, kira ve vergi borçları ve de Chris'in elindeki cihazları bir türlü satamaması nedeniyle zor günler geçirmektedir. Bir gün Chris caddede yürürken lüks bir arabanın içinden inen bir adamla tanışır ve kendisine nasıl bu kadar zengin olduğunu sorar. Adam Chris'e broker (bir çeşit piyasa uzmanı) olduğunu söyler. O andan itibaren Chris nasıl broker olunacağını araştırmaya başlar ve bu konudan Linda'ya bahseder. Linda ise Chris'e güvenmez ve onun bu hayalini hafife alır. Chris Linda'ya rağmen 20 kişinin ücretsiz stajyerliğe kabul edildiği aralarından ise yalnızca 1 kişinin işe kabul edildiği brokerliğe başvurur ve stajyer olarak kabul edilir. Ailenin bir türlü düzelmeyen ekonomik sorunları ve son bulmayan borçları nedeniyle Linda evi terk eder. Chris ise oğlu Christopher ile yalnız yaşamaya bir yandan elindeki cihazları satmaya diğer yandan ise stajyerlik yapmaya ve staj yaptığı kurumdaki yöneticiler ile arasını iyi tutmaya gayret göstermeye devam eder. Uzun zamandır ödenmeyen kira borçları sebebiyle evden çıkartılan Chris ve Christopher bir motele yerleşir. Bir süre sonra tüm cihazları satmayı başaran Chris devletin bankadaki birikmiş 600 dolarına vergi borcu sebebiyle el koyması ile motel borcunu da ödeyemez hale gelir ve bir geceyi Christopher ile metro tuvaletinde, daha sonraki geceleri ise evsizleri ücretsiz kabul eden çeşitli ücretsiz evsizler yurdunda geçirmek zorunda kalır. Haftalar sonra Chris başarısı, güvenilirliği ve azmi sayesinde staj sonunda girdiği sınavdaki başarısının da etkisiyle broker olmaya hak kazanır.

Olay Örgüsünün Geçtiği Dönemin Genel Özellikleri

Film Amerika Birleşik Devletleri'nin 1929 Büyük Buhrandan sonraki en önemli ekonomik krizin yaşandığı 1980'lerin başında Amerika Birleşik Devletleri'nin önemli ekonomik ve kültürel merkezlerinden biri olan San Francisco'da geçmektedir.

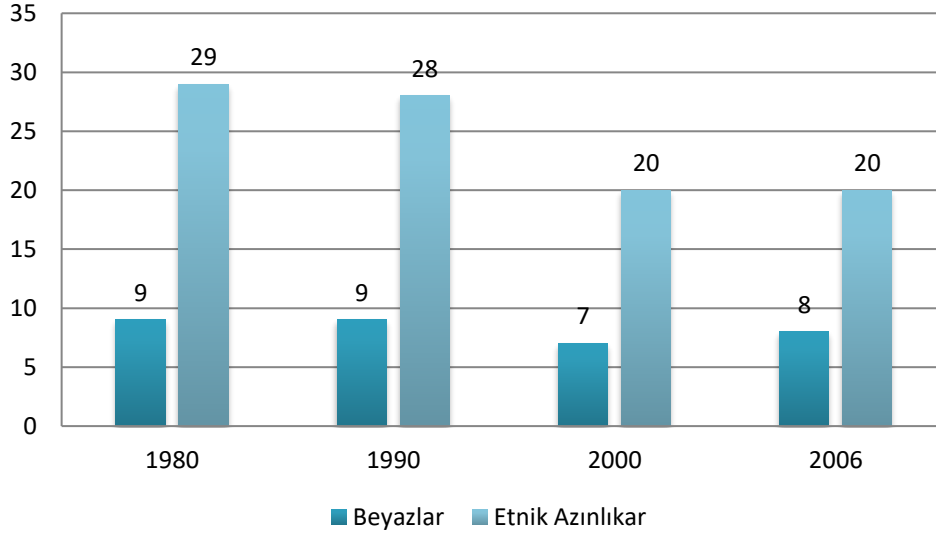
Mart 1982'de Nüfus Sayım Bürosu tarafından yapılan araştırmaya göre 1981 yılında ortalama aile içi gelir Amerika Birleşik Devletleri'nde 22.390 dolardı. Enflasyon ve iktisadi gerileme sebebi ile ABD'nin dört bölgesinin üçünde yaşayan ailelerin reel gelirinde azalma olmuştur. Yalnızca Kuzeydoğu bölgesindeki eyaletlerde bir değişim yaşanmamıştır(Bureau of Census, 1982, s.1-4). Filmin konusunun geçtiği San Francisco, Kaliforniya'da bir şehirdir ve ekonomik gerilemenin, hane içi gelir kaybının yaşandığı üç bölgeden biri olan Batı bölgesinde yer almaktadır.

Ekonomik kriz sonucunda 1980-1981 yılları arasında yoksulluk seviyesinin altında yaşayan bireylerin sayısı 29.6 milyondan 31.8 milyona çıkmıştır. Bu 1981 yılında

UMUDUNU KAYBETBE FİLMİNİN YOKSULLUK...

her 7 insandan 1'inin yoksulluk seviyesinin altında yaşadığını göstermektedir(Bureau of Census, 1982, s.1).

Şekil 1. Yıllara Göre Amerika Birleşik Devletleri'nde Yaşayan Etnik Gruplara ve Beyazlara İlişkin Yoksulluk Oranı

Kaynak: Population Reference Bureau, 2007.

Şekle bakıldığında, filmin geçtiği 1980'li yıllarda Beyaz nüfusun yalnızca %9'unun yoksulluk içerisinde yaşarken, diğer etnik grupların oluşturduğu nüfusun ise %29'unun yoksul olduğu görülmektedir.

BULGULAR

İncelenen sahneler, dakikaları ve konuları Tablo 2'de gösterilmiştir.

Tablo 2. Yoksullukla İlgili Sahneler

Sahneler	Dakikaları	Sahne İsimleri
1	01'.40''-02'.50''	Farklı Hayatlar
2	07'.36''-08'.10''	Artan Borç Tartışması
3	08'.20''-09'.20''	Ülkenin Genel Durumu
4	09'.30''-10'.30''	Genelden Farklı Olmak
5	10'.40''-12'.30''	Yalnız Savaşmak
6	15'.10''-15'.28''	Düşük Eğitim Düzeyi
7	30'.44''-32'.20''	Terk Edilme
8	37'.14''-38'.33''	Değersizlik

9	54'.44''-55'.42''	Bir Şeyi İstiyorsan Peşini Bırakma
10	56'.12''-56'.41''	Tanrı Beni Kurtarır
11	89'.42''-90'.16''	Uçurum
12	109'.48''-111'.35''	Broker

Sahne 1: Farklı Hayatlar

Filmin başlangıcında görkemli binalar, iş merkezleri ve sabah erken saatte işlerine giden insan kalabalığı arasında yerde yatan evsizler ve sokak sanatçıları bir arada gösterilmiş ve kent içinde iki farklı konumda bulunan insanlar aynı kadrāja alınarak adaletsiz gelir dağılımına ve kent yoksullarına dikkat çekilmiştir. Kent yoksulluğu, kentlerde meydana geçen yapısal değişimlerin bir sonucu olarak kabul edilmektedir. Çarpık kentleşme kent yoksulları ismi verilen bir sınıfa ortaya çıkarmaktadır(Baloğlu, 2011, s.233). Kentlerde yaşayan varlıklı insanların ve kent yoksullarının bir arada varlığı ise gelir dağılımı adaletsizliğinin bir göstergesidir.

Sahne 2: Artan Borç Tartışması

Bu sahnede Linda ile Chris arasında biriken vergi borçlarının ödenmemesi yüzünden tartışma yaşanmaktadır. Uzun süren yoksulluğun ve borçların getirdiği baskının eşler arasındaki iletişimi ve güven ilişkisini olumsuz etkilediği görülmektedir. Sosyal, politik ve ekonomik değişikliklerin aile sisteminin genelinde ve aile üyelerinde değişikliğe yol açabileceği bilinmektedir(Özdemir ve diğ., 2009, s.8). Çünkü ailenin, aile üyeleri için yeterli gelirin ve sosyal ortamın sağlanması gibi sorumlulukları vardır. Yerine getirilemeyen sorumlulukların aile sistemine zarar vermesi kaçınılmazdır.

Sahne 3: Ülkenin Genel Durumu

Bu sahnede dönemin A.B.D. Başkanı Ronald Reagan'ın televizyonda ülkenin ekonomik durumu ile ilgili iç karartıcı bir konuşma yaptığı görülmektedir. Konuşmada federal bütçenin 80 milyar dolar açık verdiği söylenmektedir.

Sahne 4: Genelden Farklı Olmak

Bu sahnede Chris elinde satmaya çabaladığı cihaz ile caddede yürürken lüks bir aracın içinden inen ve 'broker' olduğunu öğrendiği adam ile tanışır. Daha sonra adamın girdiği binaya ve o binadan çıkan insanların gülen yüzlerine bakarak "Hepsi çok mutlu görünüyordu. Ben neden öyle görünemiyordum?" diye aklından geçirir. Chris'in toplumun geneline bakarak kendisini yoksul ve farklı hissetmesi görelî yoksulluk kavramını akla getirmektedir. Görelî yoksulluk, Adam Smith'e göre, kişisel kaynakların yetersizliği yüzünden toplumun genel refah düzeyinin altında bulunmak ve topluma katılamamaktır(Arpacıoğlu ve Yıldırım, 2011, s.63).

Görelî yoksulluk olgusunun önlenmesinin çok zor olduğunu söylemek mümkündür. Bir toplumda yaşayan insanlar eşit gelir kazanmadıkça ve eşit mallara sahip olmadıkça o toplum içinde görelli yoksullar var olmaya devam edecektir.

Sahne 5: Yalnız Savaşmak

Bu sahnede Chris Linda'ya broker olma fikrinden bahsetmekte fakat Linda tarafından bu hayali hafife alınmakta ve biriken borçlar hatırlatılmaktadır. Linda Chris'e aylardır iki vardiyalı olarak çalıştığını ve tükendiğini söylemektedir. Linda'nın genel olarak Chris'e ve çabalarına güvenmediği, hayal kırıklığı ve tükenmişlik yaşadığı; Chris'in ise sürekli atılım peşinde olduğu, umudunu kaybetmediği ve sürekli çabaladığı görülmektedir. Yoksulluk süresi uzadıkça yoksulluktan kurtulabilmeye dair inancın zayıfladığı bilinmektedir. Ayrıca kadınlar yoksulluğu erkeklerden daha derin ve daha çok boyutlu yaşamaktadır(Çamur Duyan, 2011, s.29). Bu duruma "yoksulluğun kadınlaşması" denmektedir. Toplumsal cinsiyet rolleri ve ataerkil düzen içinde emeği değersizleştirilen bir kadının yoksulluğu erkeklere oranla daha ağır deneyimlemesi muhtemeldir.

Sahne 6: Düşük Eğitim Düzeyi

Bu sahnede Chris her altı ayda 20 kişiyi eğitim için kabul eden, eğitimin sonunda ise yalnızca bir kişiyi işe alan brokerlık için başvurmuş ve stajyerliğe kabul edilmiştir. Chris'in metronun merdivenlerinden çıkarken doldurduğu başvuru formunu anlatırken sarf ettiği şu cümle eğitimsizlik ile yoksulluk arasındaki ilişkiyi ortaya koymaktadır: "Eğitim başlığında ise lise satırından sonra üç boş satır daha vardı. O kadar satıra ihtiyacım yoktu." Araştırmalar eğitim seviyesi ile bireysel refah düzeyi arasında anlamlı bir ilişki olduğunu, eğitim seviyesi yükseldikçe refah seviyesinin arttığını ortaya koymaktadır(Mihai & Todose, 2015, s.859). Artan eğitim seviyesi vasıflı işgücünü de beraberinde getirmekte dolayısıyla yoksulluk yaşama ihtimalini azaltmaktadır.

Sahne 7: Terk Edilme

Bu sahnede, Chris'in başına gelen bir aksilik sonucu Christopher'ı kreşten alamaması sonucu sinirlenen Linda evi terk etmiştir. Linda'nın evi terk etmesinde uzun süredir yaşadıkları yoksulluğun da etkisi vardır. Amerika Birleşik Devletleri'ndeki ön göstergeler boşanmanın başlıca sebeplerinin ergen evlilikler, yoksulluk, düşük eğitim seviyesi, çocuk sahibi olamamak ve tek ebeveynli ailede büyümek olduğunu göstermektedir(James,2010, s.4). Yoksulluk, aile üyelerinin toplumsallaştırılması başta olmak üzere birçok ailevi işlevi sekteye uğratması sebebi ile mutlu bir evlilik sürdürmenin önünde engel olabilmektedir.

Tablo 3: Aile Yaşam Döngüsü

Aile Döngüsü Basamakları	Yaşam	Duygusal Süreçleri: İlkeler	Geçiş Ana	Gelişim Aşamasına Devam Etmek İçin Aile Statüsünde Gerekli Olan Değişiklikler
1. Evden ayrılık: Bekâr genç yetişkinler		Kendi duygusal ve finansal sorumluluğunu üstlenme		a. Bireyin kendi varlığını ailesinden bağımsızlaştırması b. Akranlarla yakın ilişkilerin geliştirilmesi c. Finansal bağımsızlığın geliştirilmesi
2. Evlenerek aile kurmak: Yeni çiftler		Yeni bir sisteme bağlanma		a. Aile sisteminin oluşturulması b. Kök aile ve arkadaşlarla ilişkilerin yeniden düzenlenmesi
3. Küçük çocuğa sahip aileler		Yeni üyelerin aileye kabulü		a. Aile sisteminde çocuklara yer açılması b. Çocuk bakımına ve finansal ve diğer aile görevlerine katılım c. Kök ailenin ebeveyn ve büyükanne/büyükbaba rollerinin yeniden düzenlenmesi
4. Ergen çocuğa sahip aileler		Çocukların bağımsızlığı ve kök aile üyelerinin sağlık sorunları sebebiyle aile sınırlarını genişletme		a. Ergenin sistem dışına çıkabilmesi için ebeveyn-çocuk ilişkisinin değiştirilmesi b. Orta yaş evlilik ve kariyer konularına odaklanılması c. Kök aile bireylerinin bakımına katkıda bulunulması
5. Evden ayrılan çocuğa sahip aileler		Aile sistemine girişleri kabul etme		a. Evliliğin çiftler olarak yeniden düzenlenmesi b. Yetişkin çocuklar ile ebeveynleri arasın da iki yetişkin ilişkisinin tesisi c. Damat/Gelin ve torunlarla ilişkinin düzenlenmesi d. Kök ailenin hastalıkları ve ölümleri ile baş edilmesi
6. İleri yaşam dönemindeki aileler		Kuşaksal rollerin değişimini kabul etme		a. Psikolojik açıdan zayıflamaya rağmen birey ve çift olarak işlevlerin sürdürülmesi, yeni rollerin keşfedilmesi b. Eşin, kardeşlerin, arkadaşların kaybı ile baş edilmesi, ölüme hazırlık. Hayatın değerlendirilmesi.

Kaynak: Carter & McGoldrik, 1989.

Aile yaşam döngüsüne göre Chris ve Linda küçük çocuklu aile basamağında yer almaktadır. Bu basamağın gelişim görevi eşlerin çocuğun sorumluluğunu eşit şekilde üstlenmesidir(Carter & McGoldrik, 1989). Chris ve Linda arasında, Christopher'ı kimin kreşten alacağı her zaman bir tartışma konusu olmuştur. Bu iş bölümünün sağlıklı yapılamaması ve aksaması Linda'nın evi terk etmesine neden olmuştur.

Sahne 8: Değersizlik

Bu sahnede Chris'in yaşadığı evin sahibi gelerek Chris'ten kirayı ödememesi sebebiyle evini terk etmesini istemiştir. Chris ise ev sahibini evin duvarlarını boyamak karşılığında bir hafta daha evde oturabilmeye ikna etmiştir. Chris'in evin duvarlarını boyadığı bir sahnede duvarın bir bölümüne boya ile 'Sevgili Chris, berbatsın.' yazdığı görülmektedir. Yoksulluk kişinin kendisini, çevresinin kişiyi ve toplumun kişiyi olumsuz değerlendirmesine bağlı olarak bireyin özsaygısını zedeleyen bir olgudur(Macit, 2014, s.114). Hem çevresi hem toplum hem de bizzat kendisi tarafından eleştirilmek bireyin kendine olan saygısını azaltabilmektedir.

Sahne 9: Bir Şeyi İstiyorsan Peşini Bırakma

Bu sahnede Chris oğlu Christopher ile basketbol oynarken Christopher'a "Bir daha kimsenin sana bir şey yapamayacağını söylemesine izin verme. Benim bile. Bir hayalin varsa onun peşini bırakmamalısın. Birisi bir şeyi yapamıyorsa senin de yapamayacağını söylemek istiyordur. Bir şeyi istiyorsan peşini bırakma, o kadar." demiştir. Burada Chris mücadele etmenin ve başkalarından onaylanma ve güven beklemeksizin kendine güvenmenin ve denemeye devam etmenin önemini vurgulamıştır.

Sahne 10: Tanrı Beni Kurtarır

Bu sahnede Christopher yolda yürürken babasına bir hikâye anlatmaktadır. Hikâyeye göre adamın biri suda boğulmak üzeredir. Bir tekne yanına yanaşır ve yardımı ihtiyacı olup olmadığını sorar. Adam ise 'Hayır, Tanrı beni kurtarır.' der. Sonra bir tekne daha gelir ve yardım isteyip istemediğini sorar. Adam ise yine aynı cevabı verir. Adam sonunda boğulur ve cennete gider. Tanrıya 'Tanrım beni neden kurtarmadın?' diye sorar. Tanrı ise ona 'Sana iki büyük tekne gönderdim aptal!' der. Bu hikâye kötü bir durumdan kurtulmak için insanın fırsatlara sarılması ve önüne çıkan her fırsatı değerlendirmesi gerektiğine atıfta bulunmaktadır. Tıpkı Chris'in yoksulluktan kurtulmak için önüne çıkan broker olma fırsatını değerlendirmesi gibi.

Sahne 11: Uçurum

Bu sahnede ücretini ödeyemediği için motelden atılan Chris ve Christopher, evsizlere ücretsiz yatak veren bir binanın önünde bir sürü evsiz ve yoksul insan arasında sırada beklemektedir. Bu sırada kuyrukta bekleyen insanların önünden lüks bir arabanın içinde kahkahalarla gülen kadınlı erkekli bir grup hızla geçmektedir. Aynı şehirde birbirlerinden bu kadar farklı insan gruplarının yaşaması gelir dağılımı adaletsizliğine örnek teşkil etmektedir.

Sahne 12: Broker

Bu sahnede Chris 20 kişinin arasından seçilip broker olmaya hak kazanmıştır. Chris'in tüm çabaları sonuç vermiştir. Sahne Chris'in caddedeki kalabalık arasında sevinç gözyaşları içinde yürümesi ve Christopher'a sarılması ile kapanır. Ardından ekranda bir yazı belirir: 'Chris 2006 yılında brokerlik firmasındaki küçük bir hissesini milyonlarca dolara sattı.'

SONUÇ

Film birey bazında değerlendirildiğinde yoksulluğun bireyleri tek tek nasıl etkilediği görülmektedir. Linda'nın tükenmişliği ve umutsuzluğu, Chris'in benlik saygısının düşüşü, Christopher'ın her gün hem muhit hem de bakıcı anlamında güvenilir olmayan bir kreşe bırakılmak zorunda olması, anne ve babasının kavgasına şahit olması, annesinin evi terk etmesinden kendisini sorumlu tutması, güvenli bir barınak bulamaması, çeşitli risklere açık bir ortamda birçok evsiz ile birlikte birkaç gece geçirmek zorunda kalması yoksulluğun bireyleri ayrı ayrı nasıl etkilediğini göstermektedir. Buna örnek teşkil edecek biçimde UNICEF'in yayınladığı "Dünya Çocuklarının Durumu 2001" raporunda çocuk yoksulluğu ile ilgili şu ifade geçmektedir: "Yoksulluğun pençeleri bir aileye uzandığında, bundan en çok etkilenen, en çok zarar görenler; yaşama, gelişme ve büyüme hakları riske atılanlar, o ailenin en küçük üyeleridir. Günümüzde gelişmekte olan ülkelerde doğan her 10 çocuktan dördü aşırı yoksulluk içindeki bir dünyaya gelmektedir. Çocuk haklarının yaygın bir biçimde ihlali de temelde gene yoksulluktan kaynaklanmaktadır"(Hatun,2002,s.15).

Aile sistemi açısından bakıldığında yoksulluk aile içi ilişkileri, eşler arasındaki iletişimi, sorunlar karşısında ailenin birlik olup mücadele etme kapasitesini tahrip etmiş, ailenin geleceği konusunda umutsuzluk oluşturmuş ve psikolojik şiddete sebep olmuştur. Linda'nın Chris'i ve çabalarını küçümsemesi, ona sürekli borçlarını hatırlatıp ödeyip ödeyemediğini teyit etmesi, ödeyemediğini söylediğinde ise kendisini işe yaramaz hissettirmesi şiddet türleri içerisinde psikolojik şiddete girmektedir. Aile içerisinde anne babanın çalışma saatleri ve bazı aksilikler (Chris'in vergi borcunu ödemek için verdiği çekin gerçek olup olmadığı anlaşılincaya kadar bir gün süreyle polis merkezinde alıkonulması gibi) sonucu Christopher'ın kreşten alınması gerektiğinin unutulması, Christopher'ın yanında tartışılması çocuk ihmaline örnek teşkil etmektedir.

Toplum açısından bakıldığında aynı şehir içerisinde iki uç kesim yaşamaktadır: aşırı yoksullar ve aşırı zenginler. Bu durum gelir dağılımı adaletsizliği, fırsat eşitsizliği, yönetim zafiyeti gibi çözümü uzun zaman alacak belki de imkânsız olan sorunlardan kaynaklanmaktadır.

Filmde yoksullukla mücadele ve yoksulluktan kurtulma açısından yalnızca yoksul bireyin çabalarına atıfta bulunulmuştur. Chris çok çalışır, çabalar, karşısına çıkan

her fırsatı değerlendirir ve sonunda yirmi stajyer arasından sadece bir kişinin alındığı brokerlik işine kabul edilir. Fakat geride kalan, aylarca ücretsiz bir şekilde çabalayıp işe alınmayan 19 kişiye ne olacağı düşündürücüdür. Bu bağlamda film sonunda akılda bir soru belirmektedir: Yoksulluk sadece kişisel nedenlerden mi kaynaklanmaktadır ki yoksulluktan kurtulmak yalnızca kişinin uğraşlarına kalsın? Bilindiği üzere yoksulluk birçok faktörün meydana getirdiği bir sorundur. Bu faktörler arasında göç, etnik köken, cinsiyet, hane tipi, adaletsiz gelir dağılımı, fırsat eşitsizliği, sanayileşme, engellilik, eğitimsizlik, neoliberal politikalar vb. bulunmaktadır. Dolayısıyla birçok unsurun meydana getirebileceği yoksulluk olgusunun yalnızca bireysel çabalarla üstesinden gelmek oldukça zor görünmektedir.

Filmde Chris'in tam kendisini toparlamışken bankada birikmiş 600 dolarına devletin ödenmemiş vergilerin tahsilatı gerekçesi ile el koyması dolaylı ve doğrudan vergilerin yoksulları daha da yoksullaştırdığını göstermektedir.

Sosyal destek mekanizması özellikle yakın ilişkilere önem veren toplumlarda yoksulluk açısından koruyucu önleyici bir rol üstlenebilmektedir. Chris ve ailesinin hemen hemen hiçbir sosyal desteğe sahip olmaması yaşanan yoksulluğu ve yoksunluğu derinleştirdiği görülmektedir.

Yoksulluğun nedenlerine ilişkin atıflar açısından da film incelenmiştir. Yoksulluğa ilişkin bireysel atıflarda yoksullar içinde buldukları durumdan sorumlu tutulmaktadır. Yani bireyin yoksul olması kendi kabahati olarak görülmektedir. Yapısal atıflar, toplumun yoksulların aleyhine geliştiğine, toplumdaki her insana eşit fırsatlar ve kaynaklar sunmadığına vurgu yapmaktadır. Kadercı atıflar ise yoksulluğu kimsenin elinde olmayan sonuçlar olarak görmektedir. Filmde yoksulluk konusunda Linda üzerinden kadercı, Chris üzerinden ise yapısal atıflara vurgu yapılmıştır. Chris'in yoksulluktan kurtulmak için sürekli mücadele etmesi, eğitim alması, fırsatları değerlendirmesi yaşadığı yoksulluk ile ilgili olarak iç kontrol odağına sahip olduğunu düşündürmektedir.

KAYNAKLAR

- Arpacıoğlu, Ö. Ve Yıldırım, M. (2011). Dünya ve Türkiye'de Yoksulluğun Analizi. Niğde Üniversitesi İİBF Dergisi, 4(2), 60-76.
- Baloğlu, F. (2011). Kentsel Yoksulluk: İstanbul'dan Küçük Bir Kesit. Sosyoloji Konferansları, 0 (31), 231-249. 21 Ocak 2019 tarihinde <http://dergipark.gov.tr/iusoskon/issue/9510/118886> adresinden alındı.

- Bureau of Census (1982). Money Income and Poverty Status of Families and Persons in the United States: 1981 (Report No:34). Washington: U.S. Government Printing Office.
- Can, Y. (2017). Yoksulluk, Yerel ve Küresel Eşitsizlikler. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 16(63), 1111-1126.
- Carter, B. & McGoldrick, M. (1989). The Expanded Family Life Circle. (3. Baskı). Boston: Allyn & Bacon A Pearson Education Company.
- Çamur Duyan, G. (2011). Kadın Yoksulluğu. Ankara: Sosyal Hizmet Uzmanları Derneği Genel Merkezi.
- Duyan, V., Sayar, Ö.Ö., ve Özbulut, M. (2008). *Sosyal Hizmeti Tanımak ve Anlamak*, Ankara: Öncü Basımevi.
- Hatun, Ş. (2002). Çocuk Hakları Sözleşmesinin 13. Yılında Yoksulluk ve Çocuklar Üzerine Etkileri. Ankara: Türk Tabipler Birliği Merkez Konseyi.
- James, S.L. (2010). Divorce in Europe and United States: Commonalities and differences across nations. *Family Science*, 1(1), 2-13.
- Karasar, N. (2007) Bilimsel Araştırma Yöntemleri, Ankara: Nobel yayınları.
- Macit, M. (2014). Yoksulluk, İnsan Onuru Ve Din. Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 14, 101-116.
- Mihai, M. & Todose, D. (2015). Education and Poverty. *Procedia Economics and Finance*, 32, 855 – 860. Doi: :10.1016/S2212 5671(15)01532-4.
- Özdemir, Ş., Vatandaş, C. ve Torlak, Ö. (2009). Sosyal Problemleri Çözmede Aile Yaşam Döngüsünün Önemi. *Aile ve Toplum*, 7-18.
- Population Reference Bureau (2007). U.S. Racial/Ethnic and Regional Poverty Rates Converge, but Kids Are Still Left Behind, <https://www.prb.org/usracialethnicandregionalpoverty/>.
- Sarıipek, D.B. (2017). Yoksullukla Mücadelede Şartlı Nakit Transferleri; İnsan Hakları Açısından Bir Değerlendirme. *Mehmet Akif Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 9(20), 94-107.